

NATIONALØKONOMISK TIDSSKRIFT

UDGIVET AF NATIONALØKONOMISK FORENING

REDAKTIONSUDVALG:

KNUD HANSEN . CARL IVERSEN . VIGGO KAMPMANN

REDAKTØR: POUL MILHØJ

*

1956

94. BIND . 5.-6. HEFTE

*

INDHOLD:

	Side
SAMORDNINGSUDVALGETS RAPPORT. — ET DISKUS- SIONSINDLÆG. Af Jørgen Pedersen	221
TO BESKÆFTIGELSESTEORIER. Af Jørgen H. Gelting ...	250
OM BETINGELSERNE FOR EKSPANSION AF DANSK INDUSTRI. Af Aage L. Rytter	259
NATIONALØKONOMISK FORENINGS GENERAL- FORSAMLING	278
ANMODNING	279
BOGANMELDELSER (se omslagets 3. side)	280
NATIONALØKONOMISK FORENINGS MEDLEMSLISTE PR. 31. DECEMBER 1956	289

INDHOLDSFORTEGNELSE FOR ÅRGANG 1956

DANSKE BOGHANDLERES KOMMISSIONSANSTALT
KØBENHAVN . MCMLVII

DEN DANSKE LANDMANDSBANK

HYPOTHEK- OG VEKSELBANK
AKTIESELSKAB

Hovedkontor: Holmens Kanal 12
København K.

45 filialer i København og omegn - 57 filialer i provinsen

KAPITAL-FORVALTNING

Frie og båndlagte kapitaler modtages til forvaltning. Reglement tilsendes på forlangende. (Telf. 6500, lokal 343).

VÆRDIPAPIRER modtages i opbevaringsdepot.

AKTIER og OBLIGATIONER
købes og sælges.

BOXER udlejes.

Alle forespørgsler besvares omgående af vore afdelinger og af vort hovedkontor
Central 6500, lokal 65.

Telegram-adresse: LANDMANDSBANK

SAMORDNINGSUDVALGETS RAPPORT — ET DISKUSSIONSINDLÆG¹

AF JØRGEN PEDERSEN²

Om den politiske målsætning.

Økonomer har ofte forsøgt at finde ud af, hvilke mål man, d.v.s. politikere, tilstræber med den økonomiske politik. Det er en særdeles svær opgave; det er overhovedet ikke sikkert, der findes noget mål, som er genstand for konstant stræben.

Schumpeter har som bekendt skrevet en bog, som hedder *Socialism, Capitalism and Democracy*³, der indeholder en ret indgående analyse af disse tre fænomener. Om demokratiet siger han: En politiker kan lignedes ved en rytter, der har så travlt med at holde sig på hesten, at han ikke kan få tid til at interessere sig for, hvor han kommer hen, eller ved en general, der har så svært ved at holde disciplin, at han ikke kan få tid til at beskæftige sig med strategien.

Der er utvivlsomt det rigtige i Schumpeters betragtninger, at den første bekymring for en politiker og ikke mindre for et politisk parti er at få stemmer, at opnå magten, eller dog indflydelsen på statens styrelse.

For at nå dette mål er det nødvendigt at formulere velklingende programpunkter, helst således, at de appellerer direkte til den gruppes interesse, hvis stemmer man bejler til, men i en sådan form, at de samtidig tjener formål eller fører til tilstande, som af alle anses for gode og rigtige.

Man bliver derfor utvivlsomt vildledt, hvis man tager de mange programpunkter, man finder hos de politiske partier, til deres pålydende som udtryk for den politiske målsætning i samfundet. Man tager ikke småligt hensyn til, om de slagordsagtigt formulerede programpunkter eventuelt er indbyrdes modstridende. Dette spørgsmål er ofte meget dårligt gennemtænkt. De til-

1. Foredrag i Nationaløkonomisk Forening tirsdag d. 9. oktober 1956.

2. Dr. polit., professor ved Aarhus Universitet.

3. New York, 1942.

stande, man vil bekæmpe eller fremme gennem den økonomiske politik, sjældent vel defineret, og forståelse med hensyn til, hvad de i virkeligheden implicerer, savnes.

Ofte kan det yderligere tænkes, at et politisk parti for at vinde stor fremgang bevidst formulerer programpunkter, der klinger godt i en naiv og uvidende befolknings øre, men som det udmærket ved ikke kan realiseres. Det sker i sådanne tilfælde, hvor man ikke regner med i en nærmere fremtid at opnå flertal, men blot håber på at få et voldsomt stærkt skub fremad. Som eksempel kan man nævne Leon Blum i Frankrig under folkefronts-episoden i 1930'erne, hvor han lovede vælgerne lavere leveomkostninger, højere priser til landbrugerne, højere løn, kortere arbejdstid og opretholdelse af francens guldværdi.

Det er klart, at han fik tilslutning fra næsten hele den franske befolkning, da dette program måtte tiltale alle grupper. Desværre for ham opnåede han flertal, regningen præsenteredes øjeblikkelig. Han så sig nødsaget til faktisk at prøve på at gennemføre disse hinanden modstridende ting. Det var naturligvis umuligt, men han nåede dog f. eks. gennem nedsættelse af arbejdstiden og gennem hele den sociale uro, han skabte på grund af skuffelsen over, at hans program ikke kunne gennemføres, at ødelægge Frankrig både økonomisk og militært.

Dette franske eksempel er vel nok outreret. Herhjemme hører vi imidlertid f. eks. ofte det programpunkt udtrykt, ja, det udtrykkes vel af praktisk talt alle partier, at vi bør undgå inflation. Det er også muligt at få tilslutning fra vel alle politiske partier til programpunktet, der hedder, at vekselkurserne skal holdes konstante. Videre synes næsten alle at være enige om, at man bør tilstræbe en større opsparing, undertiden hedder det investering. Det anses nemlig af så godt som alle mennesker for godt at lægge noget til side til fremtiden, og mere teoretisk indstillede personer forklarer også, hvorledes man derved bliver i stand til at udbygge landets produktionsapparat og opnå en højere produktion.

Måske har disse råd om opsparing mere karakteren af moralske formaning, men det har dog vist sig, at der også er truffet politiske foranstaltninger med dette formål for øje. Det er jo gang på gang bl. a. blevet udtalt af de forskellige finansministre, at når befolkningen ikke vil opspare nok, så må staten opspare, og med denne motivering, har der været et vekslende overskud på statens såkaldte driftsbudget.

Et andet programpunkt, som næsten alle vedkender sig, selv om der er nuancer i den stemmeføring, man anvender, er at der bør ske den størst mulige indkomstudligning i samfundet, d.v.s. overførsel af indkomster fra de erhvervsdrivende eller de mere velstillede til de mindre velstillede. Det er faktisk et programpunkt, som i ganske stor udstrækning er blevet gennemført, men som dog stadigvæk står på dagsordenen. Endelig er det hell

uomtvisteligt, at alle de politiske partier på programmet har, at der skal opretholdes fuld beskæftigelse. Også her er der nuancer med hensyn til, hvad man skal forstå derved, og hvor alvorligt det skal tages. Nogle siger høj og stabil beskæftigelse, en formulering som også findes i udvalgets rapport. Dette udtryk er særdeles velegnet i politik, idet det jo er så vagt og uklart, at man forholdsvis let kan hævde, at man har gennemført det.

Med disse 5 punkter tror jeg, jeg har fået fat i det væsentlige af de mere betydningsfulde punkter, som partierne har på programmet.

Udvalget har ganske vist i bilag 1 11 punkter.

Det er klart, at en udtalelse om, at man bør søge at opnå størst mulig velstand eller lignende talemåder, som findes under de 11 punkter også er et mål for den økonomiske politik, men det er så selvfølgelig, at det sjældent udtales i programmet. Det kan siges at være det øverste mål, og de ting, jeg har nævnt, er naturligvis, når det kommer til stykket, kun midler til at opnå dette mål, men dog af den slags midler, som forsåvidt kan identificeres med målet, som de betragtes som betingelser for, at det overordnede mål om den maksimale velstand kan realiseres.

De andre punkter, der nævnes i listen, bilag 1, har i det væsentlige karakter af angivelse af midler, som er båndlagt, naturligvis ud fra den betragtning, at anvendelse af midler som rationering og tvangsarbejde samt kvantitative handelsrestriktioner og lignende ting i virkeligheden vil være i modstrid med, eller rent ud sagt, uforenelig med realisering af det højere mål, den maksimale velfærd for individerne.

Holder vi os nu til de 5 punkter, ser vi straks, at programpunktet: ned-sættelse af forbruget og større investering er i strid med programpunktet indkomstudligning. Hvor alvorligt dette programpunkt, reduktion af forbruget til fordel for investeringen, i det hele taget skal opfattes, kan være et spørgsmål.

Det synes at komme i konflikt med den restriktion, der går ud på, at forbrugerne selv skal have lov til at disponere over deres indkomst, thi dette synes at medføre, at forholdet mellem forbrug og opsparing må bestemmes af de enkelte individers dispositioner ud fra deres egen vurdering af, hvad der tjener til deres vel.

Heroverfor er det imidlertid blevet sagt, at selv om den enkelte person ikke ønsker at indskrænke sit forbrug til fordel for fremtidigt forbrug, altså opspare, er der ikke noget i vejen for, at han som samfundsborger kan mene, at opsparingen i samfundet bør være større.

Lad dette være rigtigt; men så burde det formentlig give sig udslag i, at forslag i folketinget om at indføre forbrugsbegrænsende skatter med henblik på at øge investeringen, blev modtaget, om end ikke med begejstring, så dog med forstående velvilje. Men det modsatte er jo tilfældet.

De partier, der repræsenterer de mindrebemidlede befolkningslag, hævder

altid, at det er de højere indkomster, som skal bære denne forbrugsindskrænkning; og man kræver kompensation gennem pristalsregulering, såvel af lønninger som af offentlige understøttelser, for de skatter, der bliver tale om at opkræve.

Men dertil kommer, at en forøgelse af beskatningen med det udtrykkelige formål at bremse forbruget altid er sket for samtidig at begrænse den økonomiske aktivitet i samfundet. Under disse forhold fører forbrugsbegrænsningen ikke til en forøget, men til en formindsket investering.

Var man virkelig interesseret i en forøgelse af investeringen set i forhold til forbruget eller som andel af nationalindkomsten, måtte bestræbelserne gå ud på at komme så nær 100 %'s beskæftigelse som muligt, idet man derved opnår et højt profitniveau og maksimal totalprofit og dermed eo ipso en meget stor investering, eftersom hovedparten af investeringen hidrører fra de selvstændige erhvervsdrivendes indtægter. Den forøgelse af investeringen, som sker på denne måde, har til og med den uhyre fordel, at den ikke samtidig betyder nedsættelse af forbruget set i forhold til tilstanden under en lavere beskæftigelsesgrad, men vel måske en nedsættelse af forbruget hos visse lønmodtagergrupper, nemlig dem, som ville undgå at rammes af arbejdsløshed under det lavere beskæftigelsesniveau.

Imidlertid har vi herhjemme tilsyneladende ligefrem afskyet at fremme investeringen ad denne vej, formentlig den eneste måde, hvorpå man virkelig kan opnå en høj investering, idet vi gennem hele efterkrigstiden set i forhold til andre lande har haft et meget lavt beskæftigelsesniveau. Det er faktisk kun i ganske enkelte år, at man i et par måneder i den absolutte højsæson har været i nærheden af fuld beskæftigelse.

Jeg mener derfor ikke, man kan tage det programpunkt, der går ud på fremme af investeringen, alvorlig, men må henhøre det til de fromme ønskers kategori.

Når det iøvrigt her i landet gang på gang hævdes, at forbruget er for stort og investeringen for lille, kan man med føje spørge, hvor stor investeringen egentlig skal være, og hvor meget forbruget skal indskrænkes. Forbruget pr. individ her i landet var i 1955 ca. 14 % højere end før krigen og pr. erhvervsmæssig beskæftiget person vel endnu mindre.

Da man i 1938 ikke levede i luksus, er det ikke umiddelbart indlysende, at det skulle være rigtigt, eller at der skulle herske noget stærkt ønske om, at den nutidige generation skulle ofre sig yderligere for fremtidige generationer. Men som jeg allerede har sagt, er der heller ikke nogen tilbøjelighed i så henseende, idet gennemførelsen af forbrugsbegrænsende foranstaltninger altid møder stor modstand i folketinget og formentlig heller ikke er blevet gennemført i nævneværdigt omfang.

Hvis derimod stigning i investeringen kunne ske i form af en stærkt

forøget produktion, således at forbruget kunne opretholdes eller moderat forøges, ville situationen være noget anderledes; men som jeg allerede har nævnt, er bestræbelserne snarere gået ud på at hindre produktionen i at vokse end i at opnå dens maksimale størrelse.

Lad os dernæst se på det programpunkt, der går ud på at hindre inflationen. Der hersker megen uklarhed om, hvad man skal forstå ved dette begreb. Ikke engang blandt fagfolk er der enighed herom. Nogle mener, at inflation betyder stigende gennemsnitsindtægt. Dette er udvalgets definition. Andre definerer inflation som stigende prisniveau, og atter andre som stigende lønniveau.

Stiger arbejdslønnen i udlandet, hvad den hidtil har gjort, og hvad den sandsynligvis vil vedblive at gøre, kan man kun hindre inflationen i udvalgets betydning ved en nedsættelse af de udenlandske vekselkurser i takt med lønstigningen, samtidig med at lønnen her i landet reguleres således, at den kun stiger i takt med en eventuel produktivitetsstigning. Det sidste er i sig selv en voldsom opgave, der i hvert fald ikke kan løses med 100 %'s nøjagtighed og vil kræve statens direkte kontrol med lønudviklingen.

Den anden opgave, nemlig at nedsætte vekselkurserne i takt med lønstigningen i udlandet, sysler udvalget ret indgående med. En sådan politik ville møde overordentlige for ikke at sige uoverstigelige administrative vanskeligheder. Den ville være klart i strid med den anden målsætning, nemlig at holde de udenlandske vekselkurser konstant. Den har ingen tilslutning i befolkningen, og det ville i givet fald vise sig, at den heller ikke har nogen tilslutning i folketinget.

Når man hører dette program nævnt, skyldes det utvivlsomt i høj grad tankeløshed, uvidenhed med hensyn til, hvad man egentlig taler om, og vi kan derfor med sikkerhed sige, at det *ikke* hører med til den økonomiske politiks målsætning.

Lad os dernæst se på det programpunkt at holde faste vekselkurser på udlandet. Dette programpunkt er betydeligt mindre ambitiøst og har allerede af denne grund mere udsigt til at blive gennemført. Faktisk er det ganske fornuftigt, og det skulle ikke overstige en nogenlunde handlekraftig regerings kræfter at virkeliggøre det. Den betydning, uforandrede vekselkurser har for det økonomiske livs trivsel, er blevet meget overdrevet. Det er selvfølgelig bekvemt for folk, der skal disponere økonomisk, at de altid kender priserne, herunder også prisen på udenlandsk valuta; men alle priser kan jo ikke være konstante, og det bliver derfor altid et spørgsmål om, hvilke priser det er vigtigt at fastlægge. Vekselkurserne hører næppe til de vigtigste i så henseende.

Givet er det imidlertid, at voldsomme fluktuationer i vekselkurserne,

noget som dog altid er symptomer på ustabilitet i de mere fundamentale forhold, skaber usikkerhed i erhvervslivets dispositioner og virker derfor formentlig hæmmende for produktionen.

Absolut faste vekselkurser behøver imidlertid ikke på nogen måde at være idealet. Vi ved f. eks., at Canada har fuldstændig frie vekselkurser og trives vel derved. Bedre end faste vekselkurser ville det sandsynligvis være, hvis folketinget vedtog en lov, hvorefter vekselkurserne på U.S.A., altså dollarkursen, kunne svinge indenfor et vist spillerum, f. eks. 10 % til hver side af den nuværende paritet, hvilket ville give Nationalbanken mulighed for at påvirke spekulatøren såvel i valuta som i varer på en sådan måde, at man kunne opretholde kursen indenfor dette spillerum med en mindre likviditetsreserve og uden at blive tvunget til at ty til mere drastiske foranstaltninger for at opretholde den fastsatte valutapolitik.

Men der hersker megen mistillid til svingende valutakurser, og der er ingen tvivl om, at det er et meget stærkt krav i befolkningen, at disse kurser skal være konstante. Det kan imidlertid ikke siges at være administrativt umuligt at gennemføre en sådan politik. Vi har jo gennemført den i mange år i guldmonetens skikkelse, ganske vist ikke uden store ulemper.

Faste dollarkurser betyder for det første, at det bliver udviklingen i U.S.A., der giver tonen an med hensyn til inflationsgraden her i landet. Går vi f. eks. ud fra, at produktiviteten udvikler sig ensartet i de to lande, er opretholdelsen af faste dollarkurser ensbetydende med, at løn- og prisudviklingen med uforandret beskæftigelsesgrad må være den samme i de to lande.

Man kan spørge, om det ikke er en betænkelig ting således at acceptere den inflation her i landet, som sker i et andet land. Svaret herpå er, at så længe tempoet i inflationen i U.S.A. holder sig indenfor de grænser, vi har kendt i de senere år, og er af temmelig regelmæssig karakter, vil ulemperne herved, specielt hvis vi herhjemme undlader gennem prisregulering, investeringskontrol og lignende foranstaltninger at hindre en fuldstændig tilpasning til dette inflationsniveau, næppe være særlig ødelæggende og, set fra produktionens synspunkt, sandsynligvis mindre ødelæggende end forsøg på at rive sig løs fra Amerikas førerskab på dette område ved tilpasning af vekselkurserne. Skulle tempoet i inflationen i U.S.A. imidlertid give sig til at accellerere eller blive af meget uregelmæssig karakter, kunne der være god anledning til at overveje at føre en selvstændig politik på dette område.

Jeg har i disse bemærkninger opereret med den forudsætning, at beskæftigelsesniveauet her i landet var uforandret, og at produktiviteten udviklede sig parallelt med produktiviteten i U.S.A. Hvis vi ophæver den sidste forudsætning og tænker os, at produktiviteten her i landet stiger langsommere end i U.S.A., indebærer denne politik enten, at lønnen her i landet må

stige langsommere, eller også at den økonomiske aktivitet må formindskes, således at produktiviteten af denne grund kommer op på et konkurrence-dueligt niveau, i modsat fald kan ligevægt på betalingsbalancen ikke opretholdes og altså heller ikke den faste valutakurs, idet jeg går ud fra, at sådanne midler som eksportpræmier og importafgifter eller kvantitative reguleringer af udenrigshandelen ikke står til regeringens disposition. Stiger produktiviteten her i landet stærkere end i U.S.A., vil der fremkomme tendens til overskud på betalingsbalancen, og man kan tillade en noget stærkere lønstigning her i landet, hvorved dette overskud bringes ud af verden.

Vi ser, at programmets realisering forudsætter, at *lønnen bevæger sig på en ganske bestemt måde*, eller at man er villig til i givet fald at tage nogen arbejdsløshed eller fortsætte med opsamling af valutareserver. Man kan spørge, hvorfor man skal pålægge sig den restriktion ikke at anvende handelspolitiske foranstaltninger. At tage disse midler i brug ville frembyde den fordel, at man ikke behøvede at bekymre sig om lønniveauet for at opretholde en given beskæftigelse og ligevægt på betalingsbalancen. Der er dog sikkert god grund til at opretholde den nævnte restriktion; thi dels vil det være vanskeligt at administrere de nævnte handelspolitiske foranstaltninger, således at de ikke kommer til at genere produktionen, og dels ville man åbne alle sluser for en speciel indenlandsk inflation.

En yderligere betingelse for opretholdelse af faste valutakurser er, at der ikke hersker *generel* overefterspørgsel efter arbejdskraft.

Vi kan derfor konkludere, at en målsætning, der går ud på opretholdelse af faste vekselkurser på udlandet, i hvert fald så længe inflationstempoet dér holder sig indenfor moderate grænser, er en meget fornuftig målsætning. Den er ikke overambitiøs. Så længe der foregår en kraftig lønstigning i udlandet, tillader den også en betydelig lønstigning her i landet. Den stiller derfor ikke særlig store krav til lønpolitikken. Hvis produktivitsudviklingen her i landet er særlig gunstig, opstår der måske overhovedet intet problem med hensyn til lønudviklingen. Sakker produktivitsudviklingen agterud, vil der derimod kunne opstå besvær med at holde lønstigningen indenfor de grænser, som udkræves for, at de faste vekselkurser kan opretholdes; men det vil under alle omstændigheder være betydelig lettere at gennemføre denne politik end en mere ambitiøs politik, der går ud på at undgå inflation eller at begrænse inflationen i forhold til den, der foregår i udlandet. Det er en såre realistisk målsætning, og man kan gå ud fra, at den er egnet til at vinde udbredt, for ikke at sige almindelig tilslutning i befolkningen.

Vi kommer nu til det femte programpunkt, nemlig opretholdelse af fuld beskæftigelse. Hvor alvorlig er dette programpunkt ment? Vi kan jo ikke med rette hævde, at det har været opfyldt til noget i retning af fuldkom-

menhed. Vi har ganske vist to eller tre år i efterkrigstiden i de bedste sommermåneder haft en temmelig lille arbejdsløshed og mangel på arbejdskraft eller overefterspørgsel efter arbejdskraft på specielle områder; men det gennemsnitlige arbejdsløshedsniveau har været ganske højt, i reglen ikke under 10 %.

Mange betragter det som en meget usund tilstand, at der opstår partiel overefterspørgsel efter arbejdskraft. Det er imidlertid klart, at ønsker man at formindske sæsonarbejdsløshed og i det hele taget at hæve beskæftigelsesniveauet, må man nødvendigvis tolerere, at der opstår partiel overefterspørgsel efter arbejdskraft.

Der er formentlig heller ikke noget katastrofalt i, at en sådan mangel på arbejdskraft optræder. Den vil jo dels virke stærkt til fremme af mobiliteten fra de underbeskæftigede områder til de overbeskæftigede. Dels vil den betyde, at en hel del arbejde udskydes fra højsæsonen til den mindre travle sæson. Vi har imidlertid i disse år hørt en hel del om den usunde tilstand, som skulle fremkomme under et meget højt beskæftigelsesniveau, såkaldt flakkeri, svigtende disciplin på arbejdspladsen, og ikke mindst såkaldt lønglidning, d. v. s. forhøjelser udover tariffen. Det sidste er et spørgsmål om kontrol med lønudviklingen, et spørgsmål, som senere skal berøres.

Udvalget hævder, at arbejderne er mere interesseret i et højt beskæftigelsesniveau end arbejdsgiveren. Hvis man dermed mener, at talen om det usunde ved en høj beskæftigelsesgrad ikke er kommet fra arbejder-, men fra arbejdsgiverside, er dette rigtigt. Hvis man derimod går bag facaden og spørger om den *virkelige interesse*, som de to parter kan have i beskæftigelsesniveauet, er udvalgets påstand ikke rigtig. Det er en kendsgerning, at de erhvervsdrivendes fortjeneste — profitniveauet — ikke blot stiger med beskæftigelsesgraden, men til og med stærkere end beskæftigelsesgraden, mens reallønnen synker under stigende beskæftigelse, hvilket dog ikke vil sige, at lønsummen synker.

Når arbejdsgiverne efter fremkomne udtalelser ikke desto mindre kun nærer en platonisk kærlighed til fuld beskæftigelse, ligger det vel deri, at det for den enkelte arbejdsgiver er en behagelighed, at der er overflod af arbejdskraft, så han let kan få folk og til og med vælge og vrage mellem ansøgerne. Men derved forudsætter han utvivlsomt, at afsætningsforholdene ikke berøres af det lettere arbejdsmarked — en forudsætning, som naturligvis er ravgal.

Vi kan vist derfor fastslå, at begge parter på arbejdsmarkedet og alle i hele samfundet er interesseret i det teknisk set højst mulige beskæftigelsesniveau. Ganske vist vil lønnens købekraft for de beskæftigede arbejdere gå ned, når beskæftigelsen stiger, men indtægten hos dem, der ellers ville være arbejdsløse, vil stige mere end nedgangen hos dem, der altid er beskæftiget.

Dette, at der altid er mulighed for at få arbejde og flytte fra det ene erhverv og fra det ene geografiske område til det andet, er en stor fordel for alle samfundsklasser. Dertil kommer, at skatterne vil blive lavere, og der vil blive større mulighed for overførsel fra de højere indkomstklasser til de lavere.

Erfaringen har imidlertid lært os, at lønudviklingen her i landet ikke har været således, at det var muligt at virkeliggøre de to mål — ligevægt på betalingsbalancen med fast vekselkurser og fuld beskæftigelse — samtidigt. Der er ikke fra myndighedernes side truffet foranstaltninger til at bringe lønudviklingen under en sådan kontrol, at det kan ske. I stedet har man taget en del arbejdsløshed og altså fraveget programpunktet »fuld beskæftigelse«.

Er dette ensbetydende med, at vi må erklære, at dette programpunkt må betegnes som ikke alvorligt ment?

Ser vi på udviklingen i efterkrigstiden, er situationen den, at arbejds-lønnen har vist tilbøjelighed til at overstige det lønniveau, som er forenelig med opretholdelse af faste vekselkurser, og at man derfor gang på gang har haft underskud på betalingsbalancen og har set sig nødsaget til ved forskellige indgreb at reducere beskæftigelsesniveauet. Selve nedgangen i aktiviteten medfører øjeblikkelig, at indkøbene fra udlandet bremses, idet man kan reducere sine lagre, og den nedsættelse af investeringen og delvis af forbruget, som er fulgt med beskæftigelsesnedgangen, virker i samme retning.

Så snart en vis forbedring af valutasituationen er indtrådt, har man imidlertid, presset af befolkningens krav om at få lejlighed til at udnytte sin arbejdskraft, truffet foranstaltninger til atter at forøge beskæftigelsen med det resultat, at der påny er opstået underskud på betalingsbalancen, hvorefter en ny kontraktiv politik med samme resultat er sat ind.

Vi står her ved efterkrigstidens centrale problem i den økonomiske politik. *Det er denne såkaldte zig-zag kurs og de forstyrrende og ødelæggende virkninger, som de indgreb, man har foretaget, har haft, der har givet anledning til det såkaldte »samordningsudvalgs« nedsættelse.*

Mange andre politiske spørgsmål har naturligvis været under debat i denne periode, men de har været af periferisk natur og vil altid være det hos os. Udvalget har imidlertid beskæftiget sig med næsten alle økonomisk-politiske spørgsmål; men det burde efter min mening have koncentreret sig udelukkende om det spørgsmål, jeg her rører ved. Det er det spørgsmål, som befolkningen og politikerne venter svar på.

Man vil nu måske ræsonnere som følger: Da det har vist sig, at lønstigningen her i landet har været således, at den ikke tillader fuld beskæftigelse, men noget mindre, var det så ikke rimeligt for at undgå disse kriseforanstaltninger, at man sigtede efter et noget lavere beskæftigelses-

niveau, således at man kunne undgå denne skiftevis kontraktion og ekspansion i form af ubehagelige og forstyrrende foranstaltninger? Det ville være en fejltagelse at tro, at en sådan løsning findes. Det kan vel tænkes, at det var muligt at opretholde ro i befolkningen med et nogenlunde stabilt beskæftigelsesniveau, der er væsentlig under fuld beskæftigelse, f. eks. med 5 eller 6 %'s arbejdsløshed i højsæsonen. Men der er ingen grund til at tro, at det ville være lettere at kontrollere lønudviklingen således, at dette niveau kunne holdes. Alt, hvad man ville opnå, var, at svingninger af samme art, som den vi har haft, ville foregå på et lavere niveau.

Der er således ikke megen grund til at tro, at man kunne opnå stabilere forhold, d. v. s. undgå kriserne ved at fire noget på kravet om fuld beskæftigelse.

Hertil kommer, at det er højst tvivlsomt, om det er muligt at bevare politisk ro i samfundet med en arbejdsløshed af væsentlig størrelse.

Resultatet bliver derfor, at uanset om politikerne, for at kunne føre en mere ubekymret tilværelse med hensyn til valutabalancen, måtte være villige til at give køb m. h. t. idealet fuld beskæftigelse, er det højst tvivlsomt, om dette vil kunne lade sig gøre. Til syvende og sidst er det jo alligevel i et demokratisk samfund de dominerende stemninger i befolkningen, der bliver afgørende for den politiske målsætning. Der er ingen tvivl om, at en tilbagevendende til 30'ernes depression ikke vil blive tolereret, og selv en beskeden arbejdsløshed kan vise sig uholdbar.

Yderligere må man tage i betragtning, at befolkningens forventninger om ikke alene at opretholde sin levelfod, men til og med at forbedre den, ikke kan opfyldes under et lavt beskæftigelsesniveau, og at forstyrrende kriseforanstaltninger, der nedsætter fremskridtstakten, heller ikke er forenelig med bestræbelser om stadig at øge velstanden for befolkningen.

Jeg mener derfor, at man trygt kan sige, at hvad enten politikerne gør sig det klart eller ikke, og hvad enten de ønsker det eller ikke, så er og bliver kravet om fuld beskæftigelse et uafviseligt politisk mål. Det er næppe et mål, som kan nås til fuldkommenhed, og befolkningen vil formentlig også til enhver tid tolerere sådanne afvigelser derfra, som er fremkaldt f. eks. af depressionstendenser i udlandet, for så vidt som de modarbejdes af regeringen gennem ekspansive foranstaltninger. Noget helt andet er det selvfølgelig at tolerere depressionstendenser her i landet, som fremkaldes direkte af regeringen af hensyn til opretholdelse af de udenlandske vekselkurser.

Jeg kommer altså til det resultat, at blandt de mange vage og uklare ønsker og politiske programpunkter, der fremsættes af politikere eller politiske partier, er der adskillige, som ikke skal tages alvorligt. *To programpunkter fremstår imidlertid som centrale i forhold til alle andre ønsker.* 1) Opretholdelsen af fuld beskæftigelse, 2) Regulering af beta-

lingsbalancen, således at faste vekselkurser på udlandet kan opretholdes, eller at vekselkurserne dog i det mindste kan beherskes på bestemt måde og uden væsentlig anvendelse af handelspolitiske restriktioner.

Disse to programpunkter har den egenskab, at de gælder uanset om politikerne er sig deres betydning fuldt bevidst eller ikke. De vil simpelthen blive tvunget til at søge disse formål virkeliggjort af befolkningens krav derom.

Om midlerne til løsningen af de to opgaver.

Det er om løsningen af de problemer, som knytter sig til de to her nævnte opgaver, at udvalget burde have koncentreret sine undersøgelser.

Lad os derfor se på, hvad udvalget har at sige om disse problemer:

Under analysen af årsagerne til, at det ikke hidtil er lykkedes at løse problemet, nævner udvalget en række foreteelser. Der gøres f. eks. meget ud af bytteforholdet overfor udlandet. Det påstås at have udviklet sig særlig ugunstigt i efterkrigstiden. Om dette er rigtigt, beror dog i høj grad på sammenligningsgrundlaget. Udvalget vælger at se det i forhold til året 1949, som betegnede usædvanlig gunstige forhold for dansk landbrugs-eksport. Man udregner faktisk nogle tal, der skal vise det tab, vi har lidt, ved at dette helt uholdbare forhold ikke opretholdtes.

Når udvalget tillægger bytteforholdet så stor betydning, som tilfældet er, burde man være gået betydelig grundigere til værks i undersøgelsen. Bytteforholdet præges vel for en meget stor del af forholdet mellem prisen på dyriske produkter og korn og foderstoffer; men man kan ikke se bort fra, at den importerede mængde set i forhold til produktionen af dyriske produkter er stærkt reduceret, at produktiviteten i landbruget i det hele taget er steget stærkt, således at landbruget har kunnet afgive en meget stor del af sin arbejdsstyrke. Disse mennesker har været til rådighed for andre erhverv og har kunnet forøge produktionen der. Uden denne forskydning havde industrieksportens ekspansion ikke været mulig.

Hele dette spørgsmål er imidlertid af underordnet betydning i denne forbindelse, eftersom bytteforholdet overfor udlandet ikke indgår i de politiske midler, da de danske myndigheder ingen indflydelse har derpå. Det er derfor lidet frugtbart at anføre det blandt årsagerne til afstanden mellem de opstillede mål og den faktiske tilstand.

Dernæst hævdes det, at regeringens hænder har været bundet af internationale aftaler, herunder medlemsskab i O.E.E.C., GATT samt NATO. Heller ikke dette er dog relevant, når det gælder at drøfte årsagerne til afvigelse mellem virkeligheden og de tilstræbte politiske mål. Regeringen har jo bundet sig selv, for så vidt som man kan tale om, at den er bundet. Den kan dog i hvert fald frigøre sig for forbindelserne gennem O.E.E.C. og GATT med temmelig kort varsel. Men når man har valgt at være med-

lem af disse organisationer, er det vel ikke af religiøse grunde, men formentlig ud fra den betragtning, som også nu synes at være accepteret af socialdemokratiet, der under forrige valutakrise ikke ville ofre beskæftigelsen for den såkaldte liberalisering, som medlemsskabet i O.E.E.C. nødvendiggjorde, at man har indset, at det ikke vil tjene det økonomiske fremskridt her i landet at modvirke en frigørelse af den internationale handel, når man ved en afvigelse derfra kunne klare en akut situation.

Dertil kommer spørgsmålet om, hvorvidt det ville være muligt at klare de pågældende problemer, hvis man havde handlefrihed på de her nævnte områder. En nærmere overvejelse giver vel hurtigt det resultat, at der ikke foreligger nogen løsning ad denne vej. Selvfølgelig kan man, hvis der opstår akutte vanskeligheder med betalingsbalancen, særlig hvis de er præget af spekulativ lageropsamling, overvinde disse vanskeligheder ved en midlertidig kvantitativ begrænsning af importen. Den ville næsten altid kunne gøres virkningsfuld, hvis den blev foretaget over en tilstrækkelig bred front, d. v. s. inkluderende også råvarer og lignende.

Men en sådan politik ville skabe stærk uvilje i andre lande og eventuelt føre til repressalier, og den ville også føre til spekulative dispositioner i indlandet med henblik på ændringerne i regeringens politik. Det er derfor sikkert særdeles fornuftigt, at man efterhånden synes at være blevet enige om at afstå fra anvendelsen af den slags midler.

På langt sigt — og det er, hvad det her drejer sig om — kan problemet overhovedet ikke klares på den måde. Hvis der er tendens til et permanent underskud på betalingsbalancen under fuld beskæftigelse, hjælper det ikke at fjerne dette underskud ved kvantitativ importregulering. Det fører til en forøget efterspørgsel efter arbejdskraft i indlandet, og hvis beskæftigelsen ikke kan udvides, må man søge at neutralisere disse ekspansionistiske tendenser, idet man i modsat fald får en uendelig inflation.

Yderligere må det erindres, at hvis man forsøger at fjerne et underskud på betalingsbalancen gennem handelspolitiske foranstaltninger, det være sig af en hvilken som helst art, vil der ikke længer være nogen grænse for stigningen i lønniveauet, og nødvendigheden af at holde inflationen indenfor visse grænser udelukker således brugen af handelspolitiske foranstaltninger som midler overfor permanent tendens til forhøjelser af lønniveauet.

Der er således næppe grund til at betragte de bindinger, som medlemsskabet af bestående internationale organisationer pålægger os, som årsag til afvigelsen af den faktiske tilstand fra målet.

Heller ikke medlemsskabet af NATO kan pålægges nogen del af skylden for denne afvigelse. Det er muligt, at udgifterne til militær ville være lavere, hvis vi ikke var medlem af NATO. I så tilfælde ville befolkningens levestandard naturligvis kunne være tilsvarende højere. Der er dog intet, der

tyder på, at dette ville gøre det lettere at holde lønniveauet indenfor de grænser, som sættes af hensyn til opretholdelse af valutakurserne. Vi kan i så henseende blot se på U.S.A., hvor presset opad på lønniveauet ikke er mindre end i Danmark, til trods for at levestandarden er langt højere.

Det kan være hensigtsmæssigt at udtrykke sig således: Valutabalancen er en funktion af 1) bytteforholdet overfor udlandet, 2) det tekniske stade her i landet i forhold til udlandets, 3) høstudbyttet størrelse, 4) beskæftigelsens størrelse og 5) lønniveauets højde.

Men når man derefter gør spørgsmålet til genstand for en årsagsanalyse, må man spørge: Hvilke af disse faktorer kan man påvirke? Man kommer da hurtigt til det resultat, at der er to knapper, man kan trykke på: Beskæftigelsen og lønniveauet; thi de andre nævnte størrelser bortset fra militæruddgifterne står ikke til rådighed for myndighederne her i landet og kan ikke bringes under deres herredømme. Hvis det nu er et overordnet formål at opretholde beskæftigelsen, er der kun een knap, man kan trykke på, nemlig lønniveauet. Lønniveauet stiger i kraft af en viljesakt, og stigningen kan derfor hindres gennem en viljesakt.

Hvis man imidlertid siger, hvad udvalget faktisk gør, s. 12, at det er *politisk umuligt* for myndighederne at blande sig i lønudviklingen, hvilket på godt dansk betyder, at politikerne ikke vil gribe ind på dette punkt, ja, så er dette måske rigtigt, men den klare konsekvens er da, at valutabalancen kun kan holdes under kontrol gennem variation i beskæftigelsen. Dette burde være fremhævet klart og tydeligt, så man kunne se det.

I en undersøgelse, som den, der er pålagt udvalget, forekommer det mig derfor, at man uden videre kunne have betragtet de øvrige faktorer som en baggrund, hvorpå den økonomiske politik måtte afspille sig, og ikke behøvede at ofre synderlig tid eller papir på deres omtale. På mig virker den rolle, disse ydre faktorer spiller i rapporten som en tilsløring af den virkelige sammenhæng.

Det virker da heller ikke befordrende på klarheden, at udvalget altid i samme åndedræt, som den taler om pengelønsniveauet, nævner avance-niveauet. På intet punkt er udvalget mere konsekvent end på dette, at man aldrig kan nævne lønninger uden at nævne avancer, aldrig kan tale om lønindkomster uden at nævne erhvervsindkomster, når man drøfter den mekanik, som bestemmer omkostningsudviklingen i samfundet.

Vi får altså på den mest eftertrykkelige måde at vide, at for at realisere det politiske mål, hvorom her er tale, er det ikke alene nødvendigt for regeringen, at den behersker lønniveauet, direkte eller indirekte, men også at den på samme måde behersker indkomstdannelsen hos de selvstændige erhvervsdrivende.

S. 43 hedder det, at indkomstmodtagerne, og det gælder såvel lønarbejdere som selvstændige erhvervsdrivende, danner organisationer med det

formål at forhøje deres realindtægt. Dette kan kun ske ved forhøjelse af pengeindtægterne. I denne henseende er både lønmodtagerne og de selvstændige erhvervsdrivende efter udvalgets opfattelse ens stillet. Ligesom fagforeningerne, hvis de kan få arbejdsgiverne med dertil, kan sætte deres timeløn op, således kan de selvstændige erhvervsdrivende gennem deres organisationer eller enkeltvis, til og med uden forhandling med nogen, sætte deres timeløn eller indtægt pr. time op. Dette privilegium understreges stærkt s. 56, næstsidste stykke, spalte 1. S. 44 2. stk. hævdes, at i princippet fastsætter de selvstændige erhvervsdrivende selv deres avance.

Overfor disse betragtninger skal jeg anføre følgende:

1. Arbejdslønnen fastsættes kontraktmæssigt til et bestemt beløb pr. tidsenhed, uanset forløbet af arbejdsprocessen og værdien af produktet. Den erhvervsdrivendes indtægt derimod, bestemmes først efter arbejdsprocessens afslutning som et residual mellem salgsprovenuet og de udgifter, som har været forbundet med salgsprovenuets fremskaffelse.
2. Den selvstændigt erhvervsdrivende kan i visse tilfælde selv bestemme prisen på sit produkt, men ikke hvor mange enheder han får solgt til denne pris. Han kan således hverken alene eller ved overenskomst med andre fastsætte sin indkomst.
3. Han (eller hans organisation) fastsætter prisen på baggrund af markedsforholdene for salgsprodukterne og indkøbte produktionsfaktorer samt de tekniske betingelser, hvorunder han arbejder og muligheden for offentlige indgreb i prisdannelsen. Har en virksomhed engang fastsat prisen under hensyn til disse forhold, vil enhver ændring i prisen, så længe de nævnte forhold er uforandret, give et ringere resultat. Motivet til ændringer i prisen må da komme fra ændring i et eller flere af de nævnte forhold, f. eks. i arbejdslønnen, og enhver ændring, som foretages, får indflydelse på indkomstfordelingen i samfundet.
4. I et lukket samfund kan lønnen derimod arbitrært sættes op eller ned, uden at det får indflydelse på indkomstfordeling eller beskæftigelse. Lønnen er nemlig selvfinansierende. Den optræder samtidig som indtægt og omkostning og med samme vægt i begge tilfælde. Bliver organisationerne enige om fra en bestemt dag at forhøje alle lønninger, kan virksomhederne uden afsætningstab forhøje alle priser tilsvarende: Fordeling, realindtægt og beskæftigelse er uberørt. Forhøjelse af priserne i de tilfælde, hvor en sådan er mulig, finansierer ikke sig selv; den fremkalder ikke nogen forud kendt indkomstforøgelse hos virksomhedens ejere. Den fremkalder ikke nogen markedsbestemt indkomstforøgelse hos andre grupper. Lønarbejderne kan heller ikke afbøde virkningerne af prisforhøjelsen ved at sætte lønnen op. Der sker under alle omstændigheder en ændring i indkomstfor-

delingen, mens dette ikke behøver at ske, når der er tale om lønforhøjelsen.

5. Er priserne delvis bundet af prisforholdene i udlandet gennem faste vekselkurser, vil en arbitrær lønforhøjelse føre til forringet valuta-balance samt formindsket efterspørgsel efter arbejdskraft. Hvis der er et løbende overskud på betalingsbalancen så stort, at det kan financiere både lønforhøjelsen og det valutakrav, der vil opstå ved en ekspansiv politik, som neutraliserer den beskæftigelsesmæssige virkning af lønforhøjelsen, kan både vekselkurser og beskæftigelse være uberørt af lønforhøjelsen. Hvis ikke, og hvis underskud på betalingsbalancens løbende poster ikke kan tolereres, får man arbejdsløshed eller vekselkursforhøjelse, der tillader en stigning i prisniveauet proportionalt med lønstigningen; og vi har samme situation som i tilfældet: det lukkede samfund.

En ændring i de monopolistisk fastsatte priser får ikke disse virkninger. En forhøjelse behøver hverken at påvirke betalingsbalance eller beskæftigelse negativt. Det eneste sikre er, at den påvirker fordelingen, og at de andre grupper i samfundet ikke kan neutralisere dette ved at ændre deres egne priser.

Hvad jeg her har fremført for at påvise, at en sådan ligestilling af »løn-niveau« og »avanceniveau« er utilladelig, har været udpræget kasuistisk. Mere generelt kan det siges således, at den afgørende forskel på lønsatser og erhvervsindtægter er, at de første hører til virksomhedens omkostninger under den løbende produktion, mens erhvervsindtægterne ikke har denne karakter.

Udvalget fastholder faktisk heller ikke konsekvent den lige kritiserede opfattelse.

S. 49 forklares således, at i et privatkapitalistisk samfund er det nødvendigt, når en given beskæftigelse skal opretholdes, at priserne er tilstrækkelige til at dække omkostningerne ved anvendelse af de arbejdere, der er beskæftiget under de ugunstigste forhold, altså at grænseomkostningerne skal dækkes. Hvis det virkelig var således, som man får indtrykket af ved at læse de tidligere citerede steder i rapporten, at de erhvervsdrivende selv fastsætter deres priser, ville dette udsagn ikke have nogen mening.

S. 54 får vi at vide, at når omkostningsniveauet her i landet stiger relativt til omkostningsniveauet i udlandet, vil avancerne synke; men dette kan jo ikke være rigtigt, hvis de erhvervsdrivende selv fastsætter deres avancer.

S. 55 siges det yderligere, at fastsættelsen af de selvstændige erhvervsdrivendes indkomster er principielt forskellig fra fastsættelsen af lønmodtagernes indkomster, idet de førstnævnte fremkommer som differencen mellem omkostninger og priser.

Til trods for at udvalget s. 49, 54 og 55 har indrømmet, at de selvstændige erhvervsdrivende ikke vilkårligt kan bestemme deres indtægter på samme måde, som fagforeningerne bestemmer deres løntariffer, fastholder man dog den tankegang, at stigningen i omkostningsniveauet og konsekvenserne deraf for betalingsbalancen og muligheden for at opretholde faste vekselkurser på udlandet for at holde inflationstendenserne i ave, beror på *et kapløb* mellem de forskellige organisationer om at sætte pengeindtægterne op.

Man fremhæver således, at når tariflønningerne er forhøjet enten gennem overenskomstfornyelse eller gennem pristalsregulering, forlanger også de lønarbejdergrupper, som står udenfor de samvirkende fagforbund så som statstjenestemænd og privatfunktionærer en tilsvarende forhøjelse.

Dette er naturligvis rigtigt; men der er ikke noget som helst mærkværdigt deri. Gjorde de det ikke, ville det, for så vidt som fuld beskæftigelse skal opretholdes, ikke vare længe, før markedsforholdene af sig selv ville fremkalde en lønforhøjelse uden de pågældende gruppers medvirken. Jfr. her den ekstraordinære stigning, der under og efter krigen er sket i landarbejderlønningerne uden noget initiativ fra fagforeningernes side.

Udvalget forklarer, hvorledes de selvstændige erhvervsdrivende, når lønnen forhøjes, i mange tilfælde automatisk sætter priserne op med samme procent som lønforhøjelsen.

Jeg har allerede søgt at påvise, at dette resultat fremtvinges af markedsforholdene både på efterspørgslens og udbudets side, og en anden handle-måde ville medføre underskud på betalingsbalancen og/eller arbejdsløshed.

Den proces, hvorigennem dette sker, skildres faktisk også i udvalgets rapport, om end temmelig uklart. Hvad jeg her ønsker at understrege er, *at om noget kapløb mellem de forskellige organiserede indkomstmodtagende grupper om at forhøje pengeindkomsterne kan der ikke være tale.* Når udvalget derfor i slutningen af bilag 2, s. 60 siger følgende: »Den mulighed foreligger, at parterne for en periode aftalte, at de standsede kampen om at komme først med forhøjelsen af de nominelle indkomster«, tiltrænger dette en nærmere forklaring.

Lad os f. eks. tænke os, at der sker en stigning i totalefterspørgselen under en tilstand af arbejdsløshed. Beskæftigelsen vil da øges, og de erhvervsdrivendes indtægter stige, mens timelønningerne er uforandret. Man kan ikke her tale om, at de erhvervsdrivende har taget noget initiativ til at forhøje deres indtægter. Denne indtægtsstigning er sket ganske spontant uden deres medvirken.

Hvis arbejderorganisationerne deraf tager anledning til at starte og gennemtvinge en lønaktion, kan man derfor heller ikke sige, at de deltager i et kapløb. De starter simpelthen et løb for sig selv.

Lad os nu forudsætte, at der indgås en overenskomst om, at de selvstæn-

dige erhvervsdrivende ikke må svare på den stedfundne lønforhøjelse med højere priser, hvad bliver resultatet så? Et underskud på betalingsbalancen og nogen arbejdsløshed, fordi der vil være områder, hvor priserne ikke kan dække grænseomkostningerne, og fordi reallønnen er steget og dermed forbrugsefterspørgselen.

Da man ikke vilkårligt kan lave underskud på betalingsbalancen, fordi der er grænser for lånemulighederne i udlandet, og hvis man til og med har som et politisk mål, at man skal holde nogenlunde ligevægt på betalingsbalancen, må myndighederne nødvendigvis skride til kontraktive foranstaltninger, således at beskæftigelsen synker til et niveau, hvor priserne eller grænseindtægten kan dække de forhøjede lønomkostninger.

Vi ser således, at der ikke i en sådan overenskomst, som den udvalget forestiller sig, findes nogen løsning på problemet at holde inflationen indenfor sådanne grænser, at ligevægt på betalingsbalancen og fuld eller konstant beskæftigelse kan opretholdes.

Vi ser også, at der ikke findes andre grupper i samfundet end lønmodtagerne, der vilkårligt kan sætte omkostningsniveauet eller pengeindkomstniveauet op.

Det er en meget stor fejl ved udvalgets rapport, at dette på alle mulige måder søges tilsløret i stedet for, at det burde fremgå klart og skarpt, således at enhver kunne se det.

Vi kan altså konkludere, at betingelsen for, at regeringen og myndighederne i det hele taget kan gennemføre den politik at opretholde fuld eller konstant beskæftigelse og ligevægt på betalingsbalancen, er, at myndighederne på den ene eller den anden måde er herre over lønudviklingen.

Kan denne betingelse opfyldes?

Det burde efter min mening være udvalgets helligste pligt i dets rapport at diskutere midler til at opnå denne kontrol over lønudviklingen. Det har imidlertid ikke, så vidt jeg kan se, ydet andet bidrag hertil, end de bemærkninger på s. 60, som jeg har citeret, som til og med er misvisende og faktisk leder frem til den konklusion, at den hele opgave er håbløs.

At de spørgsmål, jeg her har rejst, er noget nær det centrale problem i den økonomiske politik, fremgår allerede deraf, at der i efterkrigstiden rundt om i verden og i stigende mængde er fremkommet artikler og monografier, som beskæftiger sig med dette spørgsmål: Hvorledes er det muligt under en tilstand af meget høj beskæftigelse, således som vi har haft det i efterkrigstiden, og således som vi må og skal have det i fremtiden, at holde lønstigningerne indenfor sådanne grænser, som kan tolereres af hensyn til pengevæsenets effektivitet.¹

1. Se litteraturliste ved slutningen af denne artikel. Listen kan på ingen måde betragtes som udtømmende.

Man kunne som overskrift over hele denne diskussion skrive: En lønspolitik søges. Alle disse bøger og artikler munder ud i, at det er nødvendigt at formulere og gennemføre en sådan lønpolitik, mens meget få af dem når til en konklusion med hensyn til, hvorledes denne lønpolitik skal være, og hvorvidt den er gennemførlig.

Næsten alle forfattere rører ved den mulighed, at staten direkte kunne fastsætte eller dog kontrollere lønsatserne. På den anden side hersker der overalt i den vestlige verden en meget stærk aversion imod benyttelsen af dette middel. Denne aversion beror på den misforståelse, at en kontrol med pengelønnen betyder, at man hindrer arbejderne i at opnå de fordele med hensyn til fordelingen af produktionsudbyttet i samfundet, som det ellers ville være muligt for dem at opnå. Det burde ikke være nødvendigt i denne kreds at påvise, at det ikke gennem generel forhøjelse af pengelønnen — og under fuld beskæftigelse må forhøjelsen nødvendigvis blive generel — er muligt at opnå nogen forbedring af reallønnen eller nogen ændring i indkomstfordelingen i samfundet. Endvidere er det ikke, som det ofte påstås, således, at fagforeningerne har en opgave deri at sørge for, at stigningen i produktiviteten kommer arbejderne til gode. Stigningen i produktiviteten må under alle omstændigheder komme arbejderne til gode, også med uforandrede lønninger, for så vidt som ligevægt på betalingsbalancen opretholdes.

Det er magtpåliggende at fremdrage og *understrege den kendsgerning, at ændringer i indkomstfordelingen ikke kan ske via lønpolitiken, men må ske gennem skattepolitikken eller lignende foranstaltninger*. Det er meget vigtigt at understrege dette, fordi forsøg på at klare eller ændre på indkomstfordelingen gennem lønpolitikken, uvægerligt vil føre til en mindre effektivitet i produktionen og derfor til større fattigdom og yderligere trang til overførsel af indkomst fra den ene gruppe til den anden, samtidig med at totalindkomsten, der er til fordeling, bliver mindre. Dette burde være fremgået af betænkningen med en klarhed, som ikke åbnede mulighed for tvivl.

Aversionen mod direkte kontrol af lønudviklingen beror også på den opfattelse, at det drejer sig om noget nyt og en form for brutalt diktatur, som er utænkelig i et demokrati.

Denne opfattelse er helt urigtig. Myndighederne har altid kontrolleret lønniveauet. Dette vil under alle omstændigheder være en nødvendighed, idet et nogenlunde stabilt pengevesen er en forudsætning for opretholdelse af produktionens effektivitet, og pengevesenets udvikling er udelukkende bestemt af lønniveauets udvikling.

I guldmonetfodens æra påhvilede kontrollen med lønudviklingen centralbanken. Når omkostningsniveauet i et land steg i forhold til andre landes, gennemførte centralbanken en forhøjelse af renten, der fremtvang en ned-

gang i beskæftigelsen. Dette bevirkede en svækkelse af lønstigningstendenserne, eventuelt deres fuldstændige ophør i det pågældende land, indtil der igen var opnået harmoni med omkostningsniveauet i den omgivende verden.

Denne form for kontrol med lønniveauet var ingenlunde behagelig for lønmodtagerne ligeså lidt som for andre grupper i samfundet. Det er simpelthen rystende at læse om de lidelser, befolkningen udsattes for i guldmonetfodens æra p. gr. af de periodiske depressionstilstande, som var nødvendigt forbundet med systemets opretholdelse. Jeg kan ikke tænke mig, at nogen, som indser konsekvenserne af en sådan politik, kan opretholde den fordom, at man ikke direkte må regulere lønniveauet, eftersom man jo dog på denne måde stort set kan undgå disse lidelser.

Hvorledes dette end måtte forholde sig, er det aldeles givet, at den metode, som man anvendte i hin periode, *ikke kan anvendes i dag*. Dengang eksisterede der nemlig kun et væsentlig formål for den økonomiske politik, nemlig opretholdelse af guldmonetfoden. Myndighederne havde intet ansvar for beskæftigelsen. I dag eksisterer der to sådanne mål, nemlig opretholdelse af faste vekselkurser, men samtidig opretholdelse af fuld beskæftigelse, og det er da klart, at den nævnte metode ikke kan anvendes.

Mange af dem, man kan næsten sige alle, der har beskæftiget sig med dette brændende problem, har syslet med tanken om *ved oplysning og overtalelse at formå fagforeningerne* og deres ledere til frivillig at indrette lønpolitikken således, at det her opstillede mål, eventuelt det videregående mål at hindre inflation, kunne realiseres, og mange forsøg på at hæmme lønstigningen eller holde den indenfor grænser, der tillader realiseringen af de nævnte mål, har været gjort rundt omkring i de vesteuropæiske lande.

Jeg tør ikke sige, at denne fremgangsmåde har været fuldstændig uden virkning, men givet er det dog, at man ikke — og dette fremgår med al tydelighed af den nævnte litteratur — har opnået nogen løsning ad denne vej, og at der heller ikke er nogen af de pågældende, der tror, at det skulle være muligt at opnå en løsning på denne måde.

Jeg tror, man kan fastslå, at der ikke er nogen anden løsning på problemet, end gennemførelsen af en statslig kontrol med lønudviklingen. Den anden mulighed er at lade tingene gå videre på bedste beskub som hidtil. Når alt kommer til alt, har udviklingen jo heller ikke hidtil været katastrofal; men der er ingen tvivl om, at vi kunne have haft et betydeligt højere velstandsniveau, hvis vi havde ført en fornuftig lønpolitik, og det er rigtigt, som udvalget gør opmærksom på, at der er en meget stærk trang i befolkningen til en forbedring af dens levevilkår. Det vil skabe megen, og man kan godt sige farlig utilfredshed, hvis vi i denne henseende sækker agterud, eller i hvert fald ikke er i stand til at opnå nævneværdige forbedringer.

I Australien har man gennem mange år haft tvungen voldgift i arbejdsstridigheder, og det radikale venstre har her i landet lagt et forslag om

gennemførelse af tvungen voldgift på folketingets bord. Det må imidlertid ikke på nogen måde opfattes som en løsning på det problem, vi her drøfter. Tvungen voldgift tager ikke sigte på at have kontrol med lønudviklingen, *men på at undgå arbejdskonflikter*. Voldgiften træder ikke i funktion, så længe parterne kan blive enige.

Problemet er ikke om parterne bliver enige, men hvad de bliver enige om. — Forestil Dem, at man i foråret 1952 var blevet enige om de 15—20 % lønforhøjelse, som fagforeningerne forlangte, eller at arbejdsgiverne havde sagt: skal vi ikke runde opad til 25 % ! —

Desuden ligger der bagved hele voldgiftstanken den forestilling, at spørgsmålet om arbejdslønnen er et retsspørgsmål, at der med andre ord findes en retfærdig løn. Dette er en misforståelse. Den modsatte opfattelse, at det er et interessedspørgsmål, og at det derfor vil være et partitagende for en af parterne at gribe ind i deres forhandlinger og deres magtkamp om lønnens fastsættelse, er også gal. Jeg har allerede antydnet, og jeg mener i tilstrækkelig grad at have påvist, at en lønforhøjelse ikke er i parternes interesse. Når beskæftigelsen skal være uforandret, er det ligegyldigt for parterne, om lønnen er høj eller lav, dog bortset fra mulige fordele ved stigende lønniveau for arbejdsgivernes vedkommende qua debitorer.

Spørgsmålet er et rent og skært spørgsmål om pengevæsenets udvikling. Ingen nok så liberalistisk indstillet person vil hævde, at dette at regulere pengevæsenet skulle være en privat opgave. Selv i den tid, hvor opgavens løsning var delegeret til nationalbanken, var det dog en offentlig opgave, idet regeringen jo havde pålagt nationalbanken at regulere pengevæsenet på en bestemt måde, derved at den krævede guldmøntfoden opretholdt.

Vi har set, at opgaven ikke i dag kan løses på så simpel en måde, fordi myndighederne nu også har påtaget sig den videregående opgave, ikke alene at regulere pengevæsenet, men også at regulere beskæftigelsen på en bestemt måde.

Vi kan altså konkludere, at ideerne om tvungen voldgift intet har at gøre med det problem, det her drejer sig om.

Opgaven må altså nødvendigvis være at regulere lønnen *direkte*. I den vestlige verden findes der kun et land, som har gjort forsøg med en sådan fremgangsmåde, nemlig Holland, hvor den ordning har været gældende siden krigens ophør, at alle overenskomster om løntariffer for at have gyl-dighed skal godkendes af et af staten oprettet administrativt organ.

Det er efter min mening en stor mangel ved udvalgets rapport, at den overhovedet ikke beskæftiger sig med denne ordnings funktionsmåde eller dens virkninger. I bilag 10 gives ganske vist en kortfattet, helt ufuldstændig skildring af det hollandske lønreguleringssystem; men udvalget har ikke

fundet anledning til at underkaste det videre studier eller udtale sig om dets virkninger og mulige tilpasning til danske forhold.

Foruden at sætte mig ind i den herhenhørende litteratur har jeg selv foretaget en 14 dages studierejse til Holland for gennem samtaler med de implicerede parter at studere dette system. Jeg tør ikke på nogen måde påstå, at jeg er trængt tilbunds i systemet, hverken med hensyn til dets funktionsmåde eller til dets virkninger på det hollandske samfund, men nogen viden har jeg dog opnået ved det studium, jeg har foretaget.

Jeg er derved kommet til den opfattelse, at systemet i den forløbne periode har bidraget væsentlig til at forøge levestandarden i det hollandske samfund, at forbedre samarbejdet mellem samfundsklasserne og forståelsen af den økonomiske sammenhæng.

En væsentlig egenskab ved systemet er, at de afgørelser, som er truffet, har vundet fuld forståelse og er sket under medvirken af alle implicerede parter. Det er min opfattelse, at de menige medlemmer både fra arbejder- og arbejdsgiverside snarere gennem dette nye system har fået større indflydelse på lønfastsættelsen, end den de har i de lande, hvor den afgøres gennem kamp mellem organisationerne.

Det er også karakteristisk, at mens man herhjemme og i andre lande hævder, at en statslig kontrol med lønfastsættelsen vil føre til fagforeningernes opløsning, har det stik modsatte været tilfældet i Holland, hvor fagforeningernes medlemstal er meget stærkt øget i den periode, systemet har virket. Grunden hertil er den simple, at kun gennem medlemsskabet i fagforeningerne kan arbejderne opnå indflydelse på lønfastsættelsen.

Den hollandske ordning er ikke på nogen måde fuldkommen, og den pretenderer slet ikke at være det. Det er under alle omstændigheder en særdeles svær opgave at fastsætte lønningerne i et demokratisk samfund. Det gælder om at bringe parterne til at forstå, at det, der sker, er rigtigt.

Der er imidlertid ingen tvivl om, at ordningen i Holland bevirker, at det har været muligt hidtil at holde lønstigningen inden for de grænser, som realiseringen af de opstillede mål: Ligevægt på betalingsbalancen og fuld beskæftigelse, betinger. Hovedfordelen ved systemet har været, at man i Holland har kunnet holde noget nær absolut fuld beskæftigelse, fordi det i kraft af lønkontrollen har været muligt, uden ukontrollable og irreversible lønstigninger at opretholde en partiel overefterspørgsel efter arbejdskraft for store områder, hvilket er en betingelse for, at fuld beskæftigelse virkelig kan opnås, og for at arbejdskraftens mobilitet kan blive tilstrækkelig stor. På den anden side er det også klart, at under en sådan tilstand kommer ordningen ud for meget stor belastning, og den har været genstand for megen misfornøjelse og megen kritik. Det kan ikke med sikkerhed siges, hvorvidt det vil være muligt i længden at opretholde den.

For mit eget vedkommende tror jeg dog, at ordningen trods den kritik, som stadig fremkommer, vil blive opretholdt. Jeg har interviewet adskillige personligheder såvel inden for organisationerne som erhvervsdrivende udenfor, men ingen af disse har udtalt sig for dens ophævelse.

Det skulle være højst mærkværdigt, om det var hensigtsmæssigt slavisk at overføre det hollandske system til danske forhold. For mit eget vedkommende kunne jeg forestille mig, at man kunne klare sig med ikke så lidt mindre regulering, end man hidtil har haft i Holland.

Det afgørende er imidlertid, at man gør sig klart, at hvis man kræver, at myndighederne skal opretholde fuld beskæftigelse, og samtidig vil undgå en ukontrollabel inflation, der før eller senere alligevel fører til et sammenbrud af forsøget på at opretholde fuld beskæftigelse, er en offentlig kontrol med lønudviklingen nødvendig i den ene eller anden form. Det er åbenbart uholdbart at lade private organisationer fastsætte lønnen og samtidig lægge ansvaret for beskæftigelsen over på regeringen. Det er en fejl, at udvalget i sin rapport ikke har klargjort dette, og at den har undladt at fremsætte forslag til opgavens løsning.

Samordning af den økonomiske politiks organer.

En af de opgaver, som udvalget har fået stillet, er at undersøge, hvorvidt manglende samarbejde eller samordning mellem de organer, der — som det hedder i kommissoriet — »er af størst betydning for landets økonomiske politik« er skyld i landets økonomiske vanskeligheder.

Udvalget mener at kunne påvise, at det ikke altid er således inden for administrationen, at den ene hånd er klar over, hvad den anden foretager sig, og at folketinget nok vedtager love, men at det faktisk er administrationen, der bestemmer, hvilke regler der skal være gældende i praksis. Det er muligt, at der er en sådan svigtende overensstemmelse mellem de forskellige administrationsgrene indbyrdes, og ligeledes muligt, at administrationen til en vis grad går på egen hånd. Det kan dog næppe være noget stort problem, eftersom folketinget formelt, og også reelt, hvis det vil, kan gøre brug af sin myndighed til at føre kontrol med administrationen gennem regeringen. Hvor det drejer sig om handlinger, udført af de forskellige administrationsgrene, vil folketinget til enhver tid kunne kræve regeringen til ansvar.

Anderledes forholder det sig med nationalbanken, der ikke er ansvarlig over for folketinget, og som i kraft af loven om nationalbanken mener at have ret til på egen hånd at træffe ret vidtgående foranstaltninger. Der er derfor også mulighed for, at nationalbanken og staten, eller regeringen, faktisk kan træffe foranstaltninger, som virker neutraliserende overfor hinanden.

Det skal dog straks siges, at sådanne hinanden modstridende foranstaltninger fra to offentlige organers side, ikke kan være årsagen til, at det har været nødvendigt for at opretholde ligevægt på betalingsbalancen, hver gang vi nærmer os noget i retning af fuld beskæftigelse, at bremse aktiviteten og fremkalde arbejdsløshed.

Man kan derfor sige, at denne uheldige tilstand ikke på nogen måde skyldes mangel på samarbejde mellem de organer, som regeringen råder over i sin økonomiske politik eller mellem staten og nationalbanken.

Derimod kan man sige, — og det gør udvalget jo også — at der ikke har været nogen harmoni mellem den politik, som fagforeningerne har ført, og regeringens politiske mål, for så vidt som den går ud på at opretholde ligevægt på betalingsbalancen og fuld beskæftigelse.

Noget sådant kan man imidlertid heller ikke forlange. De private personer og organisationer i samfundet driver naturligvis politik med henblik på deres egne interesser, og det er deres opgave. Det er det, man har dem til. Regeringens økonomiske politik, det man sædvanlig kalder den økonomiske politik, har netop til formål at træffe sådanne foranstaltninger, at private ser deres fordel ved at foretage sådanne handlinger, at det kommer til at stemme med det offentliges økonomiske politik. Eventuelt kan det være nødvendigt med påbud eller forbud, noget, man naturligvis i et frit samfund bør begrænse til det mindst mulige, men helt undgås kan det ikke.

Vil man derfor tale om en samordning mellem regeringen og arbejdsmarkedets organisationer, der bestemmer lønudviklingen, og derved holder dette strategisk vigtige punkt besat, kan meningen dermed fornuftigvis kun være, at regeringen skal søge at overbevise fagforeningerne om, at det også er i deres interesse at føre den lønpolitik, som er nødvendig for, at regeringens almindelige økonomiske politik kan realiseres. Om man vil kalde dette samordning, er en smagssag. Det er i hvert fald ikke en fremgangsmåde, som sikrer regeringen kontrol med lønniveauet. Om forsøget på en sådan påvirkning har været gjort, ved jeg ikke, men resultatet har i hvert fald hidtil været utilfredsstillende.

Det andet alternativ er, at regeringen inddrager et helt nyt middel i sin politik, nemlig bemyndigelse til direkte at regulere lønningerne. Men dette kan ikke kaldes for nogen samordning. Det er blot en rationalisering af den økonomiske politik, nemlig bestående deri, at regeringen skaffer sig de midler, som er nødvendige for overhovedet at realisere denne politik.

Jeg sagde før, at nationalbanken mener at have beføjelser, ja, pligt til at handle på selvstændig måde i forhold til statsmagten. Jeg gjorde ligeledes opmærksom på, at dette ikke kan have været medvirkende til eller hindret regeringen i at realisere det politiske mål: Ligevægt på betalingsbalancen og fuld beskæftigelse.

Derimod er der ikke noget i vejen for, at manglende samordning mellem de to regeringer, den på Slotsholmen og den i Holmens Kanal, kan have medvirket til, at de foranstaltninger, der måtte træffes for at opretholde ligevægt på betalingsbalancen, har fået mere skadelige følger for den økonomiske velstand, end det ville have haft, hvis de to institutioner havde arbejdet hånd i hånd. Derved kan opgaven at nå de opstillede mål være vanskeliggjort. Denne mulighed bevirker, at hele spørgsmålet om forholdet mellem stat og nationalbank bør tages op til grundig og åbenhjertig diskussion. Det turde være en stor mangel ved den afgivne rapport, at den går uden om dette spørgsmål, som katten om den varme grød.

Der kan ikke opstå samordningsproblemer derved, at regeringen delegerer udførelsen af en ganske bestemt opgave til det administrative organ, nationalbanken er, efter dens eget skøn; men betingelsen må naturligvis være, at opgavens art og de midler, der kan bringes til anvendelse til dens løsning, er klart defineret, således at det kun er selve administrationen, der er overladt til det pågældende organ.

Derfor var der heller ikke noget mærkeligt i, at man i sin tid overlod administrationen af pengevæsenet til en selvstændig nationalbank, oven i købet et privat aktieselskab; thi det var ganske utvetydigt angivet, at den opgave, som nationalbanken var betroet, var opretholdelsen af guldmonetfoden. Det var, hvad man dengang forstod ved at befæste et sikkert pengevæsen, og noget bestemt mål med hensyn til beskæftigelsen opstilledes ikke. Man gik ud fra, at det var et spørgsmål, der udelukkende vedkom arbejdsmarkedets parter.

Det bør dog her tilføjes, at hver gang der opstod krisesituationer i landet, så som f. eks. krigsforhold eller lignende, følte nationalbankens ledelse sig tvungen til at tage hensyn til den politik, som staten iøvrigt førte, og de konsekvenser for den politiks realisation, som en streng gennemførelse af det ene mål at opretholde guldmonetfoden måtte få.

Efter at guldmonetfoden er opgivet, og efter at regeringen har påtaget sig forpligtelser overfor beskæftigelsen og forøvrigt for befolkningens økonomiske velfærd på mange andre områder, er det ikke umiddelbart indlysende, at det skulle være hensigtsmæssigt at have en selvstændig nationalbank. Det er nu ikke længere muligt præcist at angive, hvilke opgaver den har at løse.

Der står ganske vist stadig i loven om nationalbanken, at den skal befæste et sikkert pengevæsen i landet. Denne opgave fortolkes vist nok stadig således af nationalbanken, at den betyder opretholdelse af ligevægt på betalingsbalancen med faste vekselkurser; men selv om man kan acceptere denne definition, så er det givet, at nationalbanken ingen andre midler har til virkeliggørelse af dette mål, end regulering af befolkningens rådighed over centralbankbetalingsmidler, og dette kan ikke øve indflydelse på betalingsbalancen på anden måde end gennem ændringer i beskæftigelsen.

Herved kommer den i kollision med regeringen, som ikke kan frasige sig pligt til at interessere sig for beskæftigelsens størrelse, in casu har påtaget sig at opretholde fuld beskæftigelse. Regeringen er også i besiddelse af vidtrækkende midler med dette formål for øje. Den behersker således direkte omfanget af den offentlige investering, praktisk talt alt boligbyggeri, og den kan forøge og formindske opkrævningen af skatter, og derigennem påvirke såvel forbrugsefterspørgselen som investeringsefterspørgselen. Gennem materialetildeling og som långiver til mange forskellige formål behersker den yderligere en del af den private investering.

Dette betyder, at nationalbankens rentepolitik er sat ud af spillet. Hvis det ikke passer regeringen, at en forhøjelse af rentefoden bliver effektiv overfor investeringen, så er den i stand til at neutralisere den gennem sin egen investeringspolitik.

Nationalbanken er derfor gået over til i højere og højere grad at gøre sig gældende gennem kvantitativ regulering, og det vil i praksis sige begrænsning af kreditydelsen. Vi har således været ude for, at bankerne er bragt i en sådan tilstand, at de har nægtet at yde byggelån til det af staten bevilligede byggeri. Det turde dog være klart, at en sådan situation i længden er uholdbar. Når regeringen direkte regulerer byggeriet og således tager bestemmelse om, hvilket omfang det skal have, kan den formentlig ikke i længden tillade, at nationalbanken neutraliserer dens hensigter i så henseende ved at hindre bankerne i at stille de fornødne betalingsmidler til rådighed.

Der har dog stadig været en del af den private sektor, over for hvilken nationalbankens forholdsregler har været effektive. Det har ført til en uhyre vilkårlighed, har tvunget virksomhederne til at realisere lagre på uøkonomisk måde, til at undlade fordelagtigt indkøb og har i det hele taget periodevis i høj grad skadet det økonomiske livs normale funktion.

Følgen af disse kreditrestriktioner er naturligvis også blevet en umådelig høj rentefod på det åbne kapitalmarked, idet kreditrationeringen selvfølgelig har bevirket, at man har søgt at skaffe sig midler ved salg af obligationer trods de lave kurser for at undgå noget, der var endnu værre. Selv om muligheden for at opnå kredit er vigtigere for den kapital, der er nødvendig til den daglige drift eller til mere kortfristet investering, maskiner, inventar, end rentefodens højde, kan det dog ikke undgås, at den høje rentefod ved siden af umuligheden eller vanskeligheden ved at opnå kredit har virket stærkt hæmmende på moderniseringen eller forøgelsen af virksomhedernes kapitalapparat.

Set i relation til det overordnede formål at fremme produktionens effektivitet og dermed befolkningens velstand, er en koordinering mellem de to statsmagter, regering og nationalbank, derfor af højeste betydning. Om det sker derved, at nationalbanken frivillig og villigt samarbejder med regeringen, eller det skal ske ved, at staten formelt overtager nationalbanken

og giver den samme stilling som ethvert andet administrativt organ, er for så vidt af mindre betydning; men kun ved den sidste fremgangsmåde kan man være helt sikker på, at en sådan samordning finder sted.

Udvalget gør opmærksom på den kendsgerning, at siden nationalbanken for alvor gjorde sig gældende som selvstændig faktor, nemlig i 1951, har den faktisk permanent drevet kreditindskrænkning, i hvert fald opretholdt et overordentlig højt renteniveau, mens regeringen afvekslende har støttet en sådan politik gennem en direkte begrænsning af investering og forbrug og udvidelse af investering og skattelettelse for at fremme forbruget. Udvalget mener, at resultatet er blevet, at det i særlig grad er gået ud over investeringen, der antages at være særlig påvirket af nationalbankens rente- og kreditpolitik, mens forbruget, der er bestemt af regeringens finanspolitik, dog altså periodevis har haft betydelig lempeligere vilkår.

Denne betragtning er dog kun delvis rigtig. Regeringen har som allerede nævnt været herre over store dele af investeringen gennem dens direkte indgriben, og også gennem finanspolitikken har den utvivlsomt i høj grad påvirket investeringen, men betragtningen gælder for så vidt angår den sektor, som ikke har været direkte under statens kontrol. Det drejer sig i almindelighed om forsyningen med driftskredit samt om investeringen i maskiner, inventar og lagre; her har nationalbankens politik utvivlsomt været udslagsgivende; men der er vel ingen grund til at tro, at det resultat, man derved har fået, stemmer overens med den almindelige politiske målsætning om at effektivisere det økonomiske liv og altså fremme produktiviteten.

Dertil kommer, at det står som et fuldkomment anomali, at vi her i landet skal opretholde et renteniveau på omkring 7 %, når en væsentlig del af finansieringen finder sted til et langt lavere renteniveau, idet staten, der må låne i det åbne marked, dækker differencen gennem tilskud og derved påtager sig store finansielle byrder. Det er ikke umiddelbart indlysende, at valutasituationen ville være vanskeligere, hvis nationalbanken f. eks. holdt et renteniveau på ca. 4½ % i stedet for ca. 7 %. Derved ville staten formentlig ganske kunne ophøre med sine rentetilskud eller kvadratmeter tilskud til boligbyggeriet. Måske ville boligbyggeriet blive en lille smule mindre, end det er i dag, men til gengæld ville investeringen i den hidtil ubegunstigede sektor formentlig blive noget større.¹

1. Følgende skematiske eksempel kan nævnes:

Regner man ved højbebyggelse med en anskaffessum, inkluderende grund, håndværkerudgifter og omkostninger (excl. kurstab) på 430 kr. pr. m², og at staten finansierer efter kredit- og hypotekforening til 90—95 %, mens resten finansieres af ejeren, at renten for alle disse dele af finansieringen er 4,5 % p. a., og at amortisation finder sted ved en samlet årlig ydelse på 5 %, bliver lejeafgiften, når andre driftsomkostninger sættes til 8 kr. pr. m², kr. 29,50 pr. m².

Hvis man samtidig kunne bekvemme sig til at frigive boligmarkedet, ville udbudet af boligareal blive således, at befolkningen ville være bedre bosat, end den er under de nuværende forhold. Samtidig ville den såkaldte bolig-nød forsvinde. Derved ville man være kommet et langt skridt hen imod virkeliggørelsen af et andet politisk mål, nemlig indkomstudligning i samfundet, idet den uhyre forskel, der i dag er imellem de personer, der bor i de privilegerede boliger, og dem — særlig ungdommen med børnene — der jo bor i det nye byggeri, ville blive udlignet.

På dette område ligger en meget stor opgave for en samordning af de offentlige myndigheders indgriben, som til og med ville være forholdsvis let at foretage og kun ville fremkalde tilfredshed, når operationen engang var gennemført.

Hele dette problemkompleks har udvalget i sin rapport kun ganske periferisk berørt.

Til slut kunne der være anledning til at sige et par ord om en ting, som udvalget gør et meget stort nummer ud af, uden at det dog underbygger sine udtalelser derom med en mere indgående analyse.

Det drejer sig om den efter min mening helt overdrevne betydning, udvalget tillægger erhvervslivets organisationer. Man får af rapporten det indtryk, at disse organisationer udgør en hemmelig magt, der på trods af regeringen faktisk dominerer det økonomiske og politiske liv i samfundet. Man hævder, at disse organisationer har til formål hver især at hæve realindkomsten på de områder, de repræsenterer, og at de også har magt til at gennemføre deres skumle og samfundsskadelige formål.

Jeg har allerede nogle gange påvist, at organisationerne ikke har den magt, man her tillægger dem. Herfra gælder en undtagelse: Fagforeningerne. Disse organisationer har i kraft af deres politiske indflydelse og det særlige forhold, at lønnens højde, når priserne tilpasses derefter, er forholdsvis ligegyldig for det økonomiske livs trivsel, været i stand til at dominere pengevæsenets udvikling. Da regeringen, som naturligt er, føler en slags ansvar for pengevæsenets udvikling, har den set sig nødsaget til at bremse deres virksomhed i så henseende. På denne måde har fagforeningerne fremkaldt arbejdsløshed og dermed nedsættelse af produktionen og velstanden i samfundet.

I et tilsvarende byggeri regnes lejeafgiften i dag med et tilskud på 11 kr. pr. m², at være ca. 25 kr. pr. m². Denne leje vil imidlertid i henhold til gældende lov begynde at stige fra 1967 og vil i 1971 nå op på godt 41 kr. pr. m².

Man må derfor regne med, at en finansiering som ovenfor antydnet i nogen grad vil virke hæmmende på efterspørgselen efter nye boliger, men næppe særlig meget. Lejen ville faktisk ikke blive væsentlig højere, end den er i dag, alt taget i betragtning. Det må også erindres, at den ovennævnte leje på ca. 25 kr. pr. m² kun gælder det sociale etagebyggeri. I det private, men støttede etagebyggeri, regnes med en lejeafgift på ca. 30 kr.

Bortset fra fagforeningerne er det formentlig ikke rigtigt, at formålet med disse organisationer, f. eks. landboforeninger og handelens organisationer, er gennem fastsættelse af priser at forhøje disse gruppers realindkomst. Deres formål er af politisk art, nemlig at fungere som »pressure groups« for de pågældende erhvervsgrenes vedkommende overfor de politiske magtfaktorer.

Dette mål vil i et demokratisk samfund være en fuldstændig legitim opgave. De søger at påvirke regeringen i beskatningsforhold og m. h. t. indgreb, der menes at være til skade for disse grupper. Deres magt til at virkeliggøre deres formål beror udelukkende på deres politiske indflydelse, idet regeringen formelt set har midler til at hindre virkeliggørelsen af de nævnte formål. Disse organisationer kan derfor ikke betragtes som andet end et led i den almindelige politiske magtkamp, der i et demokratisk samfund er fuldstændig legitim.

Overfor de områder, hvor regeringen savner magtmidler til at kontrollere organisationernes indflydelse, for så vidt den danner hindring for, eller dog gør det vanskeligt, at virkeliggøre de almindeligt accepterede mål for den økonomiske politik, er det et spørgsmål om lovgivning at skaffe sig sådanne magtmidler. Så længe regeringen ikke har benyttet sig af denne mulighed, nytter det lidet at beklage sig over organisationernes dominerende indflydelse.

Så vidt jeg kan se, er der kun et område, nemlig hvor det drejer sig om fagforeningerne, hvor regeringen i princippet savner sådanne midler.

Hvad angår de sektorer inden for erhvervslivet, hvor virksomhederne eller sammenslutninger mellem dem har indflydelse på prisfastsættelsen, har vi jo allerede og har i adskillige år haft et priskontrolapparat. At der kan opstå administrative vanskeligheder ved til fuldkommenhed at gennemføre en sådan kontrol, både for så vidt angår priserne og for så vidt angår lønningerne, skal villigt indrømmes, men længere end til at udnytte og fuldkommengøre disse administrative muligheder kan man overhovedet ikke komme. Kun på et felt, nemlig hvad angår fagforeningerne, har man ganske undladt at gøre forsøget.

Hvis jeg skulle fremsætte forslag til at gøre den økonomiske politik mere effektiv, måtte det blive:

- 1) Så godt som det er teknisk muligt at skaffe sig herredømme over lønudviklingen, hvilket formentlig må ske gennem en eller anden form for direkte fastsættelse af lønningerne, naturligvis under intimt samarbejde med de interesserede parter.
- 2) Klaring og ordning af forholdet mellem staten og nationalbanken på rationel basis.

LISTE OVER LITTERATUR VEDRØRENDE LØNSPØRGSMALET

1. A. J. BROWN: The Great Inflation 1939—1951. Oxford University Press, 1955.
2. JOSEPH W. GARBARINO: Unionism and the General Wage Level. American Economic Review, 1950.
3. WALTHER MORTON: Trade Unions, Full Employment and Inflation. American Economic Review, 1950.
4. Report of the Director-General, International Labor Conference 1951.
5. Dr. P. S. PELS: The Development of Wage Policies in the Netherlands. Bulletin of the Oxford Institute of Statistics, 1950.
6. ALLAN FLANDERS: Wage Policy and Full Employment. Bulletin of the Oxford Institute of Statistics, 1950.
7. DOUGLAS COPLAND: The Full Employment Economy. Oxford Economic Papers 1953/54.
8. A. P. LERNER: Economics of Employment. New York, Toronto, London 1951. (Economic Handbook Series).
9. BERT ZOETWEIZ: National Wage Policy. International Labour Review, 1955.
10. J. R. HICKS: Economic Foundation of Wage Policy. The Economic Journal, september 1955.
11. E. LINDBLOM: Unionism and Capitalism. New Haven, 1949. Jfr. omtale af denne bog af Albert Rees, Journal of Political Economy, 1950.
12. R. G. HAWTREY: Cross Purposes in Wage Policy. Longman's London 1955.

TO BESKÆFTIGELSESTEORIER¹

AF JØRGEN H. GELTING²

I 1930'erne formulerede Keynes en beskæftigelsesteori, hvorefter beskæftigelsen gennem multiplikator-relationen afhænger af investeringen, d. v. s. tilvæksten per tidsenhed i realkapitalmængden. I de seneste år er der indenfor teorien om økonomisk vækst udviklet en herfra forskellig — supplerende eller konkurrerende — beskæftigelsesteori, som i væsentlige henseender synes at indebære en tilbagevenden til lønningsfondteorien.

Eftersom den problemkreds, som i slutningen af det 18. århundrede beskæftigede den begyndende nationaløkonomiske teori, ikke var ganske ulig den, der idag behandles i teorien om økonomisk vækst, er det af en vis interesse, at modsætningen mellem de to nævnte beskæftigelsesteorier kan påvises i datidens litteratur. De to bedste eksempler herpå er formentlig James Steuart's »Principles of Political Economy« (1767) og Adam Smith's »Wealth of Nations« (1776).

Steuart's »Principles« indledes med en diskussion af befolkningsspørgsmålet, hvor han — ligesom en række andre forfattere — forudgriber Malthus' senere fremstilling. Således opfatter Steuart den naturlige befolkningstilvækst som en fjeder, der holdes sammenpresset ved det tryk, som knapheden på levnedsmidler udøver; men som expanderer, når dette tryk lettes. Ligesom Malthus senere sondrede mellem en absolut grænse for befolkningstilvæksten gennem fysisk mangel på næringsmidler og en forebyggende begrænsning af tilvæksten gennem arbejdsløshed, således sondrede Steuart mellem en »physical incapacity« af befolkningen til at forøges, når det ikke er muligt yderligere at øge landbrugsproduktionen, og en »moral incapacity«, når landbrugsproduktionen stagnerer, fordi efterspørgslen efter landbrugsvarer stagnerer som følge af manglende expansion udenfor landbruget. I naturlig fortsættelse af denne tankegang så Steuart med en vis skepsis på ønskerne om en stærk befolkningsforøgelse:

1. Artiklen gengiver — med mindre ændringer — en forelæsning ved Lunds Universitet 15. oktober 1956.

2. Dr. polit. Professor ved Aarhus Universitet.

»It is a general maxim in the mouth of every body; increase the inhabitants of the state: the strength and power of a state is in proportion to the number of its inhabitants. I am not fond of condemning opinions; but I am very much for limiting general propositions. . . . . I think it absurd to wish for new inhabitants, without first knowing how to employ the old; and it is ignorance of the real effects of population, to imagine that an increase of numbers will infallibly remove inconveniencies which proceed from the abuses of those already existing. I shall begin then by supposing that inhabitants require rather to be well employed than increased in numbers«. (I, XI).

Steuart analyserede og søgte for England at nå til talmæssige skøn over befolkningens fordeling mellem landbrugere og »free hands«, d. v. s. personer knyttet til andre erhverv end landbrug. »Now the number of people, I take to be very nearly in the proportion of the quantity of food they consume«. Mindstegrænsen for det relative antal af free hands finder Steuart herefter på basis af et skøn af Davenant, hvorefter den samlede jordrente i England beløber sig til 9/21 af landbrugets bruttoproduktion, således at af en befolkning på 5.545.000 højst 3.168.571 er knyttet til landbruget og mindst 2.376.429 er »free hands for every other occupation«. Imidlertid kommer Steuart til, at antallet af free hands må overstige antallet af landbrugere, idet markedsudbudet af korn må svare ikke blot til jordrenten, men også omfatte et udbud, som modsvarer landbrugernes indkøb af manufactures, både forbrugsvarer og produktionsmidler. Hvis antallet af free hands, der er knyttet til produktionen af disse manufactures »be supposed to amount to four hundred thousand, it will do more than cast the balance upon the opposite side«. (I, VIII). Den økonomiske politik må opretholde et vist forhold mellem expansionen indenfor landbrug og industri; expanderer landbruget for svagt, bliver der ikke næringsmidler nok til den øvrige befolkning; expanderer byerhvervene for svagt, kan markedsudbudet fra landbruget ikke lokkes frem. Dette tema er velkendt fra andre både fysiokratiske og sen-merkantilistiske forfattere, der bl. a. fremhæver den nationaløkonomiske betydning af landmandens luksusforbrug. Og temaet går igen i den moderne vækst-teoris behandling af spørgsmålene om det relative expansionstempo indenfor landbruget og andre erhverv, indenfor let og svær industri, etc.

Som pengepolitisk regel opstiller Steuart, at statsmanden

»ought at all times to maintain a just proportion between the produce of industry, and the quantity of circulating equivalent, in the hands of his subjects, for the purchase of it; that, by a steady and judicious administration, he may have it in his power at all times, either to check prodigality and hurtful luxury, or to extend industry and domestic consumption, according as the circumstances of his people shall require the one or the other corrective, to be applied to the natural bent and spirit of the times.

For this purpose, he must examine the situation of his country, relatively to three objects, viz. the propensity of the rich to consume; the disposition of the poor to be industrious; and the proportion of circulating money, with respect to the one and the other. (II, XXVII).

Denne fremstilling skal ikke forstås kvantitetsteoretisk. Ifølge Steuart er udgangspunktet for prissystemet arbejdslønnen og beskæftigelsen, idet dels lønnen er det vigtigste omkostningselement i byerhvervenes priser, dels lønsummen er hovedgrundlaget for efterspørgslen efter markedsudbudet af korn. Ved at bestemme den relative styrke af udbud og efterspørgsel på arbejdsmarkedet påvirker beskæftigelsen lønnen. Og da hovedparten af efterspørgslen efter markedsudbudet af korn udgår fra lønsummen, påvirker beskæftigelsen tillige kornprisen afgørende.

Mod kvantitetsteorien retter Steuart en kritik, der kan sammenfattes i to punkter. For det første er selve betalingsmiddelmængden ikke afgørende. Det, der spiller en rolle, er den totale effektive efterspørgsel, medens større inaktive kasser ikke kan have nogen indflydelse på priserne. Dernæst behøver en større efterspørgsel ikke føre til højere priser, idet udbudet kan tænkes at expandere i samme takt som efterspørgslen. Hvis efterspørgslen stiger brat, er det lidet sandsynligt, at udbudet kan følge med. Men en stadig og gradvis stigning i efterspørgslen kan meget vel møde et elastisk udbud, således at priserne forbliver uforandrede eller kun stiger svagt.

Hos Adam Smith finder man som bekendt en helt anden beskæftigelsesteoretisk opfattelse. Grundlæggende for denne er Smith's sondring mellem produktive og uproduktive arbejdere. De produktive arbejdere er dem, der underholdes af kapital, og som fremstiller materielle goder, der videre-sælges med pofit; medens de uproduktive arbejdere præsterer tjenesteydelser og underholdes ud af indtægt. Man kan nu pege på, at en hovedgenstand for Smith's undersøgelser er antallet af produktive arbejdere og betingelserne for forøgelsen af deres relative antal, og at denne problemstilling ikke afviger radikalt fra den i moderne beskæftigelsesteori almindelige. Thi industriarbejderne, om hvis beskæftigelse moderne aktivitets-teori for en væsentlig del drejer sig, er netop en hovedkategori af Smith's produktive arbejdere, medens på den anden side de arbejdsløse og de underbeskæftigede indenfor landbruget må henregnes til de uproduktive arbejdere.

Medens Steuart ser på den totale beskæftigelse og afleder denne af den samlede efterspørgsel, drejer Smith's analyse sig om beskæftigelsen af de produktive arbejdere, der anses for bestemt af kapitalmængden. Vi har altså her lønningsfondteorien som redegørelse for efterspørgslen efter produktive arbejdere. Heri ligger selvsagt ikke, at Steuart's og Smith's teorier er forenelige, således at Steuart's behandler den samlede beskæftigelse, medens Adam Smith's kun vedrører beskæftigelsen af produktive arbejdere.

Thi efter Steuart's opfattelse ville også beskæftigelsen specielt af produktive arbejdere kunne øges ved en forøgelse af den samlede efterspørgsel.

Forskellen mellem Steuart's og Smith's behandling af beskæftigelsesproblemet genfindes indenfor nutidig teori. På den ene side har vi fra Keynes en teori om beskæftigelsens afhængighed af den samlede efterspørgsel. På den anden side har Harrod, Domar m. fl. indenfor såkaldt dynamisk teori og i nær sammenhæng med teorien om økonomisk vækst udviklet en fremstilling, som synes at være nær beslægtet med lønningsfondteorien. Thi den — såre enkle — fundamentale ligning i Harrod—Domar systemet er:

$$s = \frac{I}{Y} = \frac{I}{\Delta Y} \cdot \frac{\Delta Y}{Y} = K \cdot G;$$

hvor s er opsparingskvoten, I investeringen, Y nationalindkomsten, K kapitalkoefficienten og G indkomstens vækstrate. Ofte præciseres betydningen af koefficienten K imidlertid ikke. Dette er så meget mere uheldigt som størrelsen af K må være stærkt afhængig af en række forhold, herunder ikke mindst indkomststigningens erhvervsmæssige sammensætning samt proportionen mellem kapitalforøgelsen og væksten i mængden af med kapitalen koopererende faktorer.

Forudsætningen synes imidlertid almindeligvis at være, at samtidig med forøgelsen af kapitalmængden sker der en stigning i beskæftigelsen. Kun under denne forudsætning er de sædvanligt anførte værdier for K forståelige. Men heri ligger da, at betragtningsmåden er lønningsfondteoriens at beskæftigelsen og indkomsten er funktioner af kapitalmængden.

Man kan derfor hævde, at vi har to beskæftigelsesteorier: en teori for kort-tidsvariationer i beskæftigelsen uden strukturelle ændringer i det økonomiske liv; og en langtidsteori for beskæftigelsens udvikling ledsaget af strukturelle ændringer. Sidstnævnte teori udviser, som sagt, en betydelig lighed med klassisk teoris betragtningsmåde. Heraf turde iøvrigt videre fremgå, at spørgsmålet, om den ældre klassiske teori forudsatte fuld beskæftigelse, er et urimeligt spørgsmål. For de ældre klassikere var det en selvfølge, at de produktive arbejdere kun udgjorde en begrænset del af det samlede arbejdsudbud, og man anså den gradvise forøgelse af de produktive arbejderes relative antal for en væsentlig side af det økonomiske fremskridt. Men en tilstand, der kunne betegnes som fuld beskæftigelse, kunne ifølge sagens natur ikke være et kort-tids-mål.

Videre er det forståeligt, at den Keynes'ske beskæftigelsesteori først fremkom på en tid, hvor i en række vestlige industrilande opslugningen af landbrugets underbeskæftigede i industrien m. v. var så vidt fremskreden, at nettotilgangen af arbejdskraft til industrien ikke mere indenfor en vid margin kunne udvides gennem vandring af arbejdskraft, og hvor yder-

ligere den naturlige befolkningstilvækst var væsentligt reduceret i sammenligning med det 19. århundrede. Under disse forhold vil en given negativ afvigelse fra beskæftigelsestrenden i højere grad end tidligere vise sig i en absolut beskæftigelsesnedgang. Nedbringelsen af landbrugets arbejdskraftsreserve implicerer samtidig, at muligheden for elastisk at opfange positive afvigelser fra beskæftigelsestrenden er reduceret, og at derfor inflationsfaren under højkonjunktur skærpes. Skærpelsen både af arbejdsløshedsproblemet i mellemkrigstiden og af inflationsproblemet i efterkrigstiden turde for en del bero på den angivne ændring i arbejdsmarkedets struktur.

Såfremt der i opfattelsen af beskæftigelsen som en funktion af kapitalmængden kun skal ligge dette, at kapitalen sætter en maksimumsgrænse for beskæftigelsen, da kan man hermed kombinere fremstillingen af beskæftigelsen som en funktion af investeringen = tilvæksten i kapitalmængden og nå frem til betingelser, givetvis af højest summarisk art, for et stabilt fremskridt. Det vil spille en vigtig rolle, om man forudsætter, at der er eller ikke er en reserve af ledig eller underbeskæftiget arbejdskraft. Thi hvis loftet over en expansion bort fra den — eventuelt instabile — dynamiske ligevægt er realkapitalens kapacitet, da opstår der en profitinflation; men hvis grænsen er fuld beskæftigelse af arbejdskraften, fremkommer en løninflation. Disse to former for inflation har, som bekendt, ikke lige stærk tendens til kumulativ fortsættelse.

Hos Adam Smith finder man to versioner af teorien om beskæftigelsen som bestemt ved kapitalmængden, idet kapitalen opfattes dels som en subsistensfond, dels som samlingen af materielle produktionsmidler, der koopererer med arbejdskraften i produktionen.

På Adam Smith's tid, hvor afhængigheden af det enkelte års høst var større end i vore dage, måtte det være ganske nærliggende at betragte forsyningen med næringsmidler som hidrørende fra en fond. Imidlertid, bortset fra dette mindre interessante spørgsmål, om man skal operere med et strøm- eller beholdningsbegreb, består der en vigtig lighed mellem lønningsfondteorien i subsistensfond-varianten og nutidige overvejelser over de realøkonomiske muligheder for finansiering af økonomisk expansion i underudviklede lande. Dette kan næppe illustreres bedre end ved henvisning til drøftelsen i Ragnar Nurkse's »Problems of Capital Formation in Underdeveloped Countries« af følgende spørgsmål: Indenfor landbruget findes en reserve af underbeskæftiget arbejdskraft, som kan overføres til anden produktion, for eksempel offentlige investeringer, uden at landbrugsproduktionen som helhed herved går ned. Den større investeringsproduktion skulle herefter udgøre en ren nettogevinst for samfundet. Vanskeligheden er imidlertid, at idet de underbeskæftigede flyttes ud fra landbruget, kræves der

en forøgelse af landbrugets *markeds*produktion. De tilbageværende landbrugere må altså ikke sætte deres forbrug af levnedsmidler op. Men der må regnes med en tendens til, at de gør dette, særlig hvis udbudet af industrivarer, som kan gives i bytte mod korn, ikke forøges. Disse vanskeligheder fører da dels til overvejelser vedrørende mulighederne for gennem egnede skatter at tilskynde landmændene til øget markedsafsætning, dels til betragtninger over investeringsressourcernes allokation mellem landbruget og de forskellige industrier etc. Markedsudbudet af landbrugsvarer fungerer som en begrænsende faktor for beskæftigelses-expansionen udenfor landbruget på lignende måde som subsistensfonden hos Adam Smith. Videre består der en åbenbar sammenhæng mellem lønhøjde, beskæftigelse og landbrugets markedsproduktion.

Ved en kort-løbs-betragtning kan den faste realkapitals mængde og tekniske sammensætning anses for tilnærmelsesvis konstant, idet den årlige tilvækst kun beløber sig til nogle få procent af den eksisterende beholdning. Hvis den opfattelse er gyldig, at realkapitalmængden sætter en øverste grænse for beskæftigelsen, skulle dette derfor komme særlig tydeligt frem på kort sigt. Medens Adam Smith anså kapitalen for en limiterende faktor, er det i Marshall's Principles et hovedsynspunkt, at der under påvirkning af prisvariationer vil finde en kontinuert ændring sted i produktionsfaktorens indbyrdes kombinationsforhold. Samtidig betonedes Marshall dog forskellen mellem det korte og det lange løbs substitutionsmuligheder.

På kort sigt vil en forøgelse af beskæftigelsen medføre en kombination af flere arbejdere med det samme kapitalapparat. Den relative forøgelse af arbejdetallet må antages at føre til et fald i arbejdets grænseproduktivitet, og i princippet er det kun et spørgsmål om relative priser, hvor langt man vil gå. Hvis derfor opfattelsen af realkapitalen som limiterende faktor har praktisk relevans, må arbejdets grænseproduktivitetskurve udvise et tydeligt knæk ved et vist beskæftigelsesniveau — d.v.s. at ved forøgelse af beskæftigelsen udover et vist punkt, stiger reallønnens flexibilitet med hensyn til beskæftigelsen brat. Indenfor store dele af industrien, specielt den forarbejdende industri, synes dette at gælde. Det er heller ikke vanskeligt at konstruere en model indeholdende en stærk tendens til stabilisering af kapacitetsudnyttelsen ved et højt niveau; nemlig en model, hvor al opsparring sker ud af bruttoprofiten, hvor lønnen er inflexibel, og med flexible priser = grænseomkostningerne. Men denne sidste forudsætning gør modellen urealistisk. Faktisk er det normale en kapacitetsudnyttelse under det niveau ved hvilket den hastige stigning i grænseomkostningerne begynder, og ejendommeligt nok gælder dette også samfund med et overskud af arbejdskraft i forhold til den industrielle kapacitet.

Det er hævdet, at langtidskurver over den industrielle produktion i industrilandene viser existensen af et loft over produktionen, og dette loft er angivet som den til fuld beskæftigelse eller fuld kapacitetsudnyttelse svarende produktion. I det højeste er fuld kapacitetsudnyttelse opstået i snævert begrænsede tidsafsnit, nemlig i højkonjunkturernes topår; og selv i disse perioder har opnåelsen af fuld kapacitetsudnyttelse, endsige af fuld beskæftigelse, langtfra været en undtagelsesfri regel. I J. R. Hick's sammenfattende fremstilling af moderne konjunkturteori — »A Contribution to the Theory of the Trade Cycle« — spiller tilstedeværelsen af et fysisk loft over expansionen en afgørende rolle. Men konklusionen er den indholdsmæssigt relativt svage, at flaskehalse indenfor større eller mindre dele af investeringsproduktionen standser expansionen, og at disse flaskehalse ligeså vel kan bero på knaphed på specialiseret arbejdskraft som på knaphed på specialiseret realkapital. Sammenlignet med disse fysiske grænser for produktionsudvidelsen bagatelliserer Hicks de monetære forholdsindflydelse. Denne fremstilling demonstrerer en bemærkelsesværdig uafhængighed af erfaringens vidnesbyrd. Thi medens den antagne betydning af flaskehalse er relativt slet dokumenteret, er den konjunktturnedgang næppe set, forud for hvilken der ikke er gået en stramning på penge- og kapitalmarkederne.

Det er et paradoksalt træk i Hicks' teori, at knapheden på realkapital både definerer et loft over produktionens expansion og gennem accelerationsprincippet indgår i forklaringen af selve expansionsprocessen. Hicks' og andre konjunkturteoretikeres fastholden ved accelerationsprincippet er også i strid med resultatet af erfaringsmæssige undersøgelser, der snarere tyder på, at samlet profit og afsætning er afgørende for investeringen. Men samtidig må man indrømme, at accelerationsprincipets fundamentale logik er overbevisende — rent bortset fra det æstetisk tiltalende ved en på ensartede relationer hvilende forklaring af langtids- og korttidsbevægelser. Thi ved givne profitnormer og teknik må den rentable realkapitalmængde afhænge af indkomsten, og ændringerne i kapitalmængden = investeringen altså afhænge af indkomstændringerne. Men grundtanken i accelerationsprincippet fører ikke til den sædvanlige formulering af dette. Virksomhedernes investeringsplaner afhænger af den til rådighed værende produktionskapacitet i relation til afsætningsforventningerne, der atter afhænger af den forventede indkomstudvikling. En overraskende afsætningsstigning fører til en revision af forventningerne, på basis af hvilke større investeringer planlægges. Til en større forventet afsætning svarer der en større rentabel realkapitalmængde. Men heraf kan ikke drages nogen sikker konklusion om, hvor hurtigt realkapitalmængden vil blive forøget, altså hvor stor tilvæksten per tidsenhed i realkapitalmængden = investeringen vil blive. Selvsagt vil mulighederne for selvfinansiering, altså profitten, udøve

en betydelig indflydelse. Der er dernæst to forhold der gør, at investeringen vil afhænge snarere af den absolute profit og afsætning end af disse størrelses ændringer fra år til år. For det første udgør den årlige investering typisk kun nogle få procent af den tilstedeværende kapitalmængde. Den planlagte, årlige investering er en voksende funktion af forskellen mellem den på grundlag af afsætningsforventningerne ønskede kapitalmængde og den tilstedeværende kapitalmængde. Jo mindre sidstnævntes relative ændringer er, med desto bedre tilnærmelse kan man *over korte perioder* opfatte investeringen som en funktion alene af de på grundlag af faktisk indkomst og afsætning dannede forventninger. Forholdene vil være vidt forskellige indenfor de forskellige investeringsområder med investering i lagre og i beboelsesejendomme som yderpunkter. Og det bør tilføjes, at der netop for boligbyggeriet er god dokumentation for, at de *lange bølger* i aktiviteten påvirkes afgørende af realkapitalmængdens, in casu boligmassens, variationer. — For det andet tyder nogle nyere undersøgelser på, at indkomst- og afsætningsforventningernes elasticitet er lav. Konsekvensen heraf er ikke blot en lav talværdi af acceleratorkoefficienten; men også — og navnlig — at revision af forventningerne slæber efter en overraskende udvikling. Hvis der for eksempel i stedet for en oprindelig forventet afsætningsudvikling i fire perioder på 100, 105, 110, 115 faktisk indtræffer 100, 115, 120, 125, vil der typisk ikke ske en eengangsrevision af forventningerne på basis af stigningen i periode 2; men den første revision vil være af moderat omfang, efterfulgt af senere revisioner i positiv retning, fordi niveauforskydningen er blevet fastholdt. Periode 2's niveauforskydning vil derfor få virkning ikke blot på de efter konstatering af afsætningen i periode 2 formulerede planer; men vil føre til fortsat høj og stigende investering på basis af resultaterne i perioderne 3 og 4; hvorimod der ifølge accelerationsprincippet i dets sædvanlige udformning skulle indtræde en formindskelse af de planlagte investeringer, fordi den i perioderne 3 og 4 konstaterede afsætningsstigning er mindre end i periode 2.

Blandt de forhold, som forklarer, at økonometriske undersøgelser over investerings determinanter bekræfter profitprincippet snarere end accelerationsprincippet, bør hovedvægten nok lægges på inelasticiteten i indkomstforventningerne. Skematisk kan situationen måske gengives således, at indenfor et bånd omkring den hidtidige trend er indkomstforventningernes elasticitet lav; men udenfor dette bånd er elasticiteten høj, idet der over overgrænsen og under undergrænsen indtræder en kumulativ inflations-, respektive deflationsproces. Overgangen fra lav til høj forventningselasticitet vil derfor ikke blot afhænge af aktivitetens absolute afvigelse fra trenden, men også af aktivitetens ændringshastighed. Åbenbart er der imidlertid snævre grænser for, hvad en normalt lav indkomstforventningselasticitet kan bruges til at forklare. Den kan indgå i en forklaring af

dæmpningen af fluktuationer om et normalniveau eller en trend; men den kan ikke bidrage til forklaring af denne trends beliggenhed og retning — ligeså lidt som likviditetspræferenceteorien indeholder nogen redegørelse for beliggenheden af det normal-renteniveau, hvorfra den aktuelle rentes afvigelse måles. Man har imidlertid lov til at tvivle på, at der kan opstilles nogen økonomisk ligevægtsteori for aktivitetsudviklingen på længere sigt.

I denne forbindelse er det et relevant spørgsmål om der i det lange løb er eller ikke er en tendens til formindskelse af internationale og inter-regionale forskelle i velstandsniveau og økonomisk væksthastighed. På det internationale plan synes forskellene i den sidste menneskealder snarere at være blevet uddybede end det modsatte. Men dette kan være det ret selv-følgelige resultat af, at i det tyvende århundrede har den økonomiske politik virket i retning af stigende snarere end aftagende hindringer for vare- og faktorbevægelser over grænserne. Forsåvidt udelukker erfaringen ikke, at der under liberale tilstande ville have været en overvejende tendens til formindskelse af internationale forskelle. — Et noget bedre grundlag er der for at drage konklusioner med hensyn til regionale forskelle indenfor et enkelt land, hvor mobiliteten er væsentligt større end internationalt. Man kan her særlig pege på følgende forhold: For det første, at i Europa synes de regionale forskelle at være relativt større i de mindre udviklede lande, hvor den agrare underbeskæftigelse er størst. For det andet, at i disse lande synes relativt høj aktivitet at ledsages af voksende regionale forskelle. For det tredje tyder udviklingen i USA gennem det sidste knap hundrede år på, at moderate aktivitetsstigninger ledsages af uddybning af de regionale forskelle, medens stærk aktivitetsstigning giver tendenserne til regional udligning overvægten gennem modsatrettede vandringer af arbejdskraft og kapital. — Det er fristende herefter tentativt at konkludere, at højere aktivitet indtil et vist niveau øger regionale forskelle, men udover dette niveau resulterer i overvejende tendens til regional udligning; og der er også nærliggende generelle overvejelser, der støtter en sådan konklusion. Ønsket om formindskelse af regionale forskelle kan da — om det er påkrævet — levere endnu et argument for en økonomisk politik, der hidfører det høje og stigende aktivitetsniveau, som ikke fremkommer spontant.

OM BETINGELSERNE FOR EKSPANSION AF DANSK INDUSTRI¹

AF AAGE L. RYTTER²

DET ville være både urimeligt og ubeskedent at hævde, at dansk industri i disse år kan have grund til at savne opmærksomhed om sin eksistens som sådan. Det er jo efterhånden blevet en fast bestanddel af udtalelser af økonomisk-politisk karakter — med et lidt længere sigte end det blot aktuelle — at understrege, hvilken betydning udviklingen i dansk industri vil få for vort lands økonomiske fremtid.

Fra sagkyndigt hold — både i ind- og udland — savnes sådanne tilkendegivelser heller ikke. Senest har f. eks. repræsentanter for den højeste nationaløkonomiske sagkundskab her i landet — jeg tænker på formandskabet for det af finansministeren nedsatte *Samordningsudvalg* — peget på, at det i stadig stigende grad må blive gennem industrieksport, at der må skaffes dækning for de voksende importudgifter, der må præsteres, om den danske befolkning fremover skal sikres en høj beskæftigelsesgrad. Også nødvendigheden af at fremme de industrielle og andre erhvervsmæssige investeringer understreges stærkt i denne rapport.

For blot et par uger siden har O.E.E.C. gjort lignende betragtninger gældende i organisationens rapport vedrørende den økonomiske situation her i landet i 1956. Det hedder heri om dansk industri bl. a., at »det vil være nødvendigt at nå frem til en mere kraftig ekspansion af industrien og en forøgelse i de produktive investeringer for at opnå fuld beskæftigelse i fremtiden.«

Såvidt jeg kan se, kan de forventninger og krav, der således fra så mange sider stilles til dansk industris fremtidige udvikling, kort præciseres på følgende måde: Det er en åbenbar kendsgerning, at det store flertal af landets befolkning venter eller ligefrem stiller krav om, at den økonomiske udvikling fremover ikke alene må indebære en bevarelse, men også en for-

1. Foredrag i Nationalekonomisk Forening den 13. november 1956.

2. Direktør, formand for Industriraadet.

øgelse af den nuværende levestandard nogenlunde i takt med udviklingen i levestandarden i andre og nærtstående lande. Dette lader sig naturligvis kun realisere, såfremt den samlede produktion udvides ikke alene i takt med, men stærkere end befolkningstilvæksten. Dette forudsætter igen, at der skabes beskæftigelsesmuligheder for de forholdsvis hastigt voksende arbejdsdygtige aldersgrupper på et grundlag, der muliggør en forøgelse i produktionen pr. arbejder.

Denne nødvendige ekspansion af beskæftigelsen kan kun gennemføres indenfor byerhvervene og må herunder navnlig baseres på udviklingen indenfor industrien. Landbruget har under krigen og konstant siden da afgivet arbejdskraft, hvilket antagelig vil fortsætte i nogen tid endnu. I hvert fald kan denne udvikling ikke gå i modsat retning, uden at konsekvensen må blive en nedgang i produktionsudbyttet pr. arbejder i landbruget, hvilket vil nødvendiggøre en tilsvarende nedgang i landbrugets lønninger — noget, der i praksis overhovedet kun er tænkeligt under forudsætning af en betydelig arbejdsløshed i byerhvervene, dvs. under forhold, der indebærer, at den foreliggende problemstilling er uløst.

Den påkrævede udvidelse af beskæftigelsen indenfor byerhvervene i almindelighed, herunder handel, transport, liberale erhverv m. v., må nødvendigvis baseres på den indkomst, der kan skabes i de vareproducerende erhverv, i første række industrien. At det her er industrien, der i første række må ekspandere, følger af det valutaproblem, der automatisk er knyttet til ethvert spørgsmål om ekspansion af produktion og beskæftigelse her i landet, og som kun kan løses gennem en fortsat udvidelse af vor eksport. Det gælder om al dansk eksport, at den i disse år støder på protektionistiske modforanstaltninger på afsætningsmarkederne, men særligt hårdhændet er den protektionisme, som vor landbrugseksport møder. Bl. a. af den grund og fordi industrieksporten er fordelt over et større antal varegrupper og på et langt større antal markeder end landbrugseksporten, vil der være større muligheder for udvidelse af industrieksporten, og såfremt der skal skabes mulighed for at finansiere de øgede valutaudgifter, der følger med stigende produktion og beskæftigelse, er en udvidelse af industrieksporten således absolut nødvendig. I denne forbindelse må der også peges på den stadig stigende betydning, som skibsfartens valutaindtjening har og fremover må få for landets økonomi.

Overfor denne problemstilling og de krav, den indeholder til dansk industri, kan der først være grund til at spørge om, hvordan udviklingen indenfor dansk industri hidtil er forløbet og aktuelt forløber sammenholdt med disse krav.

Betragtes efterkrigstiden som en helhed, har dansk industri faktisk ekspanderet ganske væsentligt i de første 5—6 år og på alle afgørende om-

råder. I 1945 befandt industriens samlede *produktion* sig på et niveau, som var godt 30 pct. lavere end i 1939. Denne nedgang blev allerede mere end indhentet i løbet af 1947, og i de følgende år fortsatte fremgangen i produktionen, til et foreløbigt toppunkt blev nået i 1951, hvor den samlede industriproduktion blev ca. 45 pct. større end i 1939.

Den samlede *beskæftigelse* indenfor industrien holdt ikke alene trit med denne fremgang i produktionen, men steg i de første år efter krigen endda betydeligt stærkere end produktionen, en tendens, der først helt ophørte i 1949. Til trods for den stærke nedgang i produktionen under krigen var den samlede beskæftigelse indenfor industrien ved krigens udgang af nogenlunde samme størrelse, som da krigen begyndte, nemlig godt 180.000 egentlige helårsarbejdere. Dette tal udvidedes fortsat op til 1951, hvor industrien beskæftigede ca. en kvart million helårsarbejdere. Industrien forøgede således i disse år sin samlede beskæftigelse med 35—40 pct., hvilket er langt mere end befolkningstilvæksten i samme periode, ligesom det også er betydeligt mere end den gennemsnitlige fremgang i beskæftigelsen indenfor erhvervene som helhed.

Også *eksporten* af industrivarer forøgedes stærkt i denne periode. I 1938 udgjorde eksportværdiens andel i den samlede værdi af industriproduktionen ca. 15 pct., et tal, der blev nået i 1950 og yderligere steg til knap 20 pct. i 1951. Da der samtidig skete en stærk forøgelse i industriproduktionens omfang, indicerer dette en udvidelse i den eksporterede mængde af industrivarer. Dette forhold understreges også derved, at industrieksportens andel i vort lands totale vareeksport fortsat forøgedes i disse år. Alleerede i 1947 nåede denne andel op på førkrigsniveauet — nemlig ca. 25 pct. — og forøgedes til yderligere knap 40 pct. i 1951.

Bedømt efter de mest relevante kriterier — udviklingen i produktion, beskæftigelse og eksport — må dansk industri således siges at have gennemløbet en efter omstændighederne ret kraftig ekspansionsproces i første halvdel af den hidtil forløbne del af efterkrigstiden.

I periodens anden halvdel, fra 1950/51 op til dato, har billedet på afgørende vis skiftet karakter, og den hidtil almindelige fremgangslinie er i disse år blevet brudt. Det toppunkt, som den samlede *produktion* var nået op på i 1950/51, kunne i det nærmest følgende par år end ikke bevarer. I løbet af 1953 og 1954 indtraf dog påny en fremgang, der bragte produktionsniveauet knap 8 pct. op i forhold til niveauet fra 1950/51. Men siden da er produktionen i det store og hele stagneret på dette niveau, idet det i 1955 lige lykkedes at opnå samme produktionsomfang som i 1954, hvilket antagelig også ville være blevet resultatet for indeværende år, om ikke strejkerne i foråret havde svækket produktionsudviklingen.

Industriens yderligere opslugning af *arbejdskraft* er gået i stå fra 1950/51. Dansk industri har hidtil ikke været i stand til at finde beskæftigelsesmu-

ligheder for mere end den kvarte million egentlige arbejdere, som den gennemsnitlige beskæftigelse kom op på i 1951. Dette beskæftigelsesomfang lykkedes det lige godt og vel igen at nå op på i 1954, og der har siden da været en svag tendens til tilbagegang i beskæftigelsen.

Også industriens *investeringer* har i disse år vist et fra et ekspansions-synspunkt utilfredsstillende forløb. Målt i faste priser har værdien af dansk industris nyanlæg i bygninger, maskiner, transportmidler m. m. kun i 1954 været større end i 1949. I 1955 er investeringsaktiviteten faldet tilbage til 1949-niveauet, og for indeværende år må man gå ud fra, at realværdien af industriens nyanlæg ialt vil være lavere end i 1949.

Det må dog understreges, at man får for mørkt et billede af udviklingen i de senere år, såfremt man alene holder sig til disse generelle, unuancerede træk. Stagnationen i f. eks. industriens samlede beskæftigelse siden 1950/51 dækker over det forhold, at der i samme periode er sket betydelige forskydninger i dansk industris *beskæftigelsesstruktur*. Mellem 1951 og 1954, i hvilke to år industriens samlede beskæftigelse havde omtrent samme omfang og i begge år på efterkrigstidens topniveau for den samlede beskæftigelse, har tekstilindustrien og fodtøjs- og beklædningsindustrien haft en betydelig afgang af arbejdskraft, men til gengæld er beskæftigelsen i jern- og metalindustrien samt transportmiddelindustrien mellem samme to tidspunkter forøget ret stærkt, ligesom der også mellem de to tidspunkter er sket en ikke uvæsentlig relativ fremgang i beskæftigelsen indenfor træindustrien, papir- og grafisk industri samt i sten-, ler- og glasindustrien. Den stagnation, der i de senere år har været i beskæftigelsesudviklingen indenfor industrien, har altså været ledsaget af en betydelig omlægning af den samlede beskæftigelse. Noget tilsvarende gælder naturligvis for produktionsudviklingen. Indenfor jern- og metalindustrien samt transportmiddelindustrien er der i de allerseneste år sket betydelige produktionsfremstød, hvilket har bragt disse industriers produktion op på et niveau, der er betydeligt højere end i begyndelsen af 50'erne.

Disse lyspunkter, der, om man ville gå i detaljer, kunne suppleres med andre, hænger bl. a. sammen med et andet meget positivt træk i dansk industris udvikling i de seneste år, nemlig udviklingen i *industrieksporten*. Ganske vist har heller ikke denne kunnet opretholde den ubrudte fremgangslinie, der prægede de første 5—6 efterkrigsår. I 1952 og navnlig i 1953 indtraf der en ikke uvæsentlig tilbagegang i industrieksportens værdi. Men fra og med andet halvår 1953 har dansk industri lige op til dato været i stand til at forøge eksporten. Holder det hidtil for indeværende år opnåede eksportniveau året ud, vil værdien af industrieksporten for hele 1956 komme op på over 3 milliarder kr., hvilket er $\frac{3}{4}$ milliard kr. eller ca. 35 pct. mere end i 1951, da værdien af industrieksporten sidst toppede. Hermed har industrieksporten også erhvervet sig en større andel af landets

totale vareeksport end nogensinde tidligere, nemlig over 40 pct., en grænse, som vi ikke før har været i stand til at overskride. Særlig bemærkelsesværdigt er det bidrag, som maskineksporten har ydet til dette almindelige resultat. Bortset fra 1953 er eksporten af danske maskiner og danske metalvarer blevet forøget år for år, bl. a. med det resultat, at Danmark siden 1951 har været nettoeksportør af maskiner og metalvarer, selvom der her er tale om en produktion, der fuldtud foregår på grundlag af importerede råstoffer, der endda hyppigt og for visse råvarers vedkommende som hovedregel må erhverves til priser, der ligger over de priser, som de råstofproducerende landes egne metal- og maskinindustrier må betale.

*

Til trods for de her anførte lyspunkter må man dog nå til det samlede resultat, at udviklingen i de senere år ikke har formet sig tilfredsstillende set på baggrund af den problemstilling, som dansk industri og dansk økonomi er stillet overfor. Det må således anses for beklageligt, at det i løbet af de sidste fem år ikke har været muligt at skabe plads for en større samlet arbejdsstyrke indenfor dansk industri, hvilket er så meget mere alvorligt, som vi i de allernærmeste år står overfor en meget kraftig forøgelse i de arbejdsdygtige aldersgrupper indenfor befolkningen. Mindst ligeså beklageligt og stridende mod den målsætning, der foreligger for den økonomiske udvikling, er det, at der ikke i de senere år har været mulighed for at gennemføre en udvidelse af industriens nyanlæg — især på baggrund af, at der i hvert fald siden 1953 har rådet en udpræget international højkonjunktur, der i meget væsentligt omfang netop har været betinget af en betydelig udvidelse af investeringerne i industrien og andre private erhverv i de lande, der først og fremmest er vore konkurrenter på verdensmarkedet. Det turde være en selvfølge, at det på længere sigt er af afgørende betydning for dansk industris konkurrenceevne, at der løbende sker en fornyelse, forbedring og udvidelse af de faste produktionsanlæg, hvis kvalitet, taget i vid forstand, er afgørende for, hvor produktivt man fremover kan beskæftige arbejdskraften. Og netop når der foreligger en international højkonjunktur, burde i hvert fald en af de udefra givne betingelser for en udvidelse af investeringerne have været opfyldt.

*

Det næste spørgsmål må da blive, hvad der er årsagerne til, at udviklingen indenfor dansk industri i de senere år ikke har formet sig tilfredsstillende, og på basis heraf søge præciseret de betingelser, der må opfyldes, om vi skal nå frem til en mere tilfredsstillende udvikling. Jeg må naturligvis her holde mig til de forhold, jeg anser for afgørende, og kan ikke gå ind på den lange række af detailspørgsmål, der knytter sig til et så kompliceret problem som betingelserne for industriel ekspansion.

Jeg skal først pege på det ret afgørende forhold, at der siden begyndelsen af 1950'erne har hvilet en betydelig usikkerhed over industriens fremtidige *afsætningsmuligheder*. I denne periode er der på væsentlige punkter — gennem den førte handelspolitik — sket en forringelse af dansk industris afsætningsvilkår, uden at denne forringelse er søgt afbødet gennem hensigtsmæssige foranstaltninger på andre punkter. Dansk industri har principielt kunnet bifalde, at Danmark har tilsluttet sig det system af internationale organer og aftaler, der som O.E.E.C., Den europæiske Betalingsunion, G.A.T.T. og Den internationale Valutafond har til formål at fremme udenrigshandelen, lette betalingerne og yde kreditter og lån, idet dansk industri naturligvis på baggrund af vor industrieksports øgede betydning må være interesseret i, at der foreligger gunstige betingelser for en stor vareomsætning mellem landene. Jeg tror at kunne sige, at det i almindelighed gælder, at vi indenfor dansk industri gerne havde set, at vi i højere grad havde haft mulighed for at give tilslutning til f. eks. den liberaliseringspolitik, som O.E.E.C. står som repræsentant for. Når vi dog ikke har kunnet dette, skyldes det den eensidighed, som har præget og stadig præger denne liberaliseringspolitik, der hidtil kun har taget sigte på og opnået resultater med hensyn til ophævelse af de direkte importreguleringer, men iøvrigt har tolereret andre protektionistiske foranstaltninger som toldmure, importafgifter, statshandel o. lign.

Der er i de senere år ikke sket fremskridt i mere liberal retning på de sidstnævnte områder. Tværtimod har vi hyppigt set protektionismen blive skærpet gennem forhøjelse af f. eks. todsatser og importafgifter. Ja, vi har endda været ude for, at de største og økonomisk stærkeste lande, når man dér har anset det for fornødent, har skærpet de direkte importrestriktioner. Dette skete således i England og Frankrig i 1951 og 1952, hvilket var en væsentlig del af baggrunden for den nedgang, der indtraf i vor industrieksport i 1952 og 1953.

Med vor i det store og hele forældede toldlovgivning betød den ændring i vor handelspolitik, som er indledt fra begyndelsen af 1950'erne, derfor, at dansk industris afsætningsmuligheder på hjemmemarkedet indsnævredes, uden at der var nogen sikkerhed for, at denne forringelse af afsætningsvilkårene kunne kompenseres gennem øgede afsætningsmuligheder i de lande, som vi liberaliserede overfor. Det er jo givet, at en *sådan usikkerhed kun frembyder et ugunstigt miljø for industriens bestræbelser for at udbygge sit produktionsapparat, ligesom denne handelspolitiske situation i de tilfælde, hvor den direkte har formindsket dansk industris afsætning, naturligvis har måttet føre til nedgang i produktion og beskæftigelse.*

Andre landes industrier er ofte overlegne på et givet område, fordi de opretholder handelspolitiske foranstaltninger, herunder told, der sikrer dem en stabil afsætning på hjemmemarkedet, således at der derved ophæves en

del af den risiko, der er forbundet med at foretage investeringsmæssige fremstød, også med henblik på at udvide eksporten. Både på denne baggrund og på baggrund af vor egen svage handelspolitiske stilling har dansk industri gang på gang i de forløbne år fremhævet nødvendigheden af en almindelig revision af vor *toldlovgivning*. Efter årelange drøftelser og forhandlinger er dette først i indeværende år lykkedes for tekstilindustrien, der iøvrigt frembyder et særligt slående eksempel på, hvilke usikre vilkår en stor og beskæftigelsesmæssig betydningsfuld industrigren er blevet budt. Tekstilindustrien har verden over i de senere år været udsat for afsætningsvanskeligheder på grund af forskydninger i befolkningernes forbrug og forbrugsvaner, hvilket har medført, at store landes højt beskyttede tekstilindustrier har kastet sig over de få markeder, der som det danske er åbent for import af tekstilvarer. Samtidig har dansk tekstilindustri med indførelsen af omsætningsafgifter på tekstilvarer måttet bære en væsentlig del af byrden ved tilpasningen til den svækkede valutastilling, som udviklingen i 1954 gjorde nødvendig.

På baggrund af den betydning, vor svage handelspolitiske stilling således i de senere år har haft for den utilfredsstillende udvikling i dansk industri, må det med henblik på *fremover* at fremme en mere gunstig udvikling være en minimumsbetingelse, at der ikke foreløbig sker en yderligere *svækkelse af vor handelspolitiske position*. Dansk industri må bl. a. derfor anse det for rigtigt, at den danske regering indtil videre fastholder det på det seneste rådsmøde i O.E.E.C. indtagne standpunkt, hvor Danmark modsatte sig en konsolidering uden forbehold af den hidtil gældende regel om 90 pct.'s liberalisering af den europæiske samhandel og atter krævede, at der foretages noget effektivt overfor de former for handelspolitik, der virker ligeså protektionistisk som de kvantitative importrestriktioner.

For dansk industri har de alvorlige problemer, der opstår i forbindelse med *dumping*, længe trængt sig på. Det er givet, at import af varer til priser, som hyppigt end ikke dækker udgiften til råvarer, og som i andre tilfælde er vilkårligt ansat udfra politiske hensyn, kan sætte en afgørende bremse for den videre udvikling af iøvrigt effektive områder af dansk industri. Det er derfor et vigtigt, omend ret isoleret skridt til befordring af dansk industris udviklingsmuligheder, at finansministeren ved indeværende folketingsamlings begyndelse har fremsat et forslag til lov om værn mod dumping, men effektiviteten vil naturligvis helt være betinget af, hvorledes den udformes i detaljer. I den foreslåede form er loven i hvert fald ikke egnet til at klare problemet.

Den udvidelse, der i de senere år er gennemført af dansk industrieksport, er sket under meget hård konkurrence. Forsøgene på at vinde indpas på nye markeder eller på at udvide bestående markeder støder på betydelige vanskeligheder, som også hidrører fra, at navnlig de økonomisk stærkeste

lande i vid udstrækning anvender særlige *eksportfremmende foranstaltninger*, f. eks. direkte statsstøtte til eksporten eller ydelse af langfristede kreditter, der går langt udover de rimelige grænser, som hensynet til forrettningens karakter og risiko normalt betinger. Jeg tror ikke, at det hverken vil være hensigtsmæssigt eller muligt for Danmark at gå ind i en konkurrence om anvendelsen af sådanne midler. For udviklingen fremover må jeg dog understrege betydningen af, at *vi bevarer de eksportfremmende foranstaltninger, som vi allerede har*, og som gennem en årrække har vist sig nyttige. Dette gælder *eksportkreditgarantiordningen*, og det gælder *dollarpræmieringsordningen*. Den sidste foranstaltning har O.E.E.C. som bekendt forlangt ophævet, og man er fra dansk side gået med til fra 1. januar at reducere dollarpræmieringen fra 8 til 6 pct. Indenfor industrien tillægger vi det meget stor betydning, at værdien af denne foranstaltning indtil videre ikke reduceres yderligere, i hvert fald ikke før der er opnået større fremskridt med hensyn til ophævelse af andre landes eksportfremmende foranstaltninger. Ordningen har siden sin indførelse i 1952 været en afgørende faktor bag den betydelige stigning, der i de følgende år er sket i eksporten til dollarområdet, idet den har gjort det muligt at oparbejde et marked, der i særlig grad kræver en omfattende salgsindsats i meget skarp konkurrence på ydelse af kredit, reklame m. m.

Det danske hjemmemarkeds ringe størrelse danner som sådan ingen gunstig basis for industriel ekspansion. På baggrund heraf er det klart, at dansk industri med meget stor interesse følger den aktivitet, der for tiden på det planlæggende og undersøgende stadium udfolder sig omkring mulighederne for et mere vidtgående *økonomisk samarbejde mellem de enkelte lande*. Dette gælder således problemet om en eventuel oprettelse af et nordisk fællesmarked. Industrien, herunder Industriraadet, deltager som bekendt i det meget omfattende undersøgelsesarbejde, der foregår omkring dette problem. Nogen stilling hertil kan der ikke tages, før planerne foreligger udformet på en sådan måde, at de i det hele taget nøgternt kan vurderes. Givet er det imidlertid, at man både på politisk og erhvervsmæssigt hold her vil blive stillet overfor en række spørgsmål, hvis besvarelse kræver en nøje afvejning af fordele og ulemper. For ligeså rigtigt, det er, at de nordiske lande har mange fælles træk og fælles interesser, ligeså rigtigt er det også, at der foreligger interesses modsætninger, som udspringer af reelle forskelle i deres økonomiske og produktionsmæssige struktur. Det kan derfor allerede siges, at det under alle omstændigheder vil være nødvendigt, at der tages hensyn til de enkelte industriers synspunkter og vurdering af et eventuelt fællesmarkeds konsekvenser. Planernes videre skæbne må iøvrigt afhænge af, om de afgiver basis for tillid til, at et eventuelt nordisk fællesmarked ikke skal bruges til at befordre indgreb overfor erhvervslivet gennem planøkonomiske og socialiseringsfremmende foranstaltninger. Men med

disse synspunkter taget i betragtning er dansk industri stærkt interesseret i, at det igangværende undersøgende og planlæggende arbejde gennemføres.

Man må også gå ud fra, at de drøftelser vedrørende et *vesteuropæisk fællesmarked*, der i den allerseneste tid er blevet intensiveret, vil stille dansk industri og dansk handelspolitik overfor betydelige problemer. Udgangspunktet herfor er, at Tyskland, Frankrig, Italien og Benelux-landene allerede er i gang med at udarbejde traktater vedrørende et fællesmarked, der efter planerne skal gennemføres i løbet af 12—15 år ved en gradvis fjernelse af told og kvantitative importrestriktioner mellem de pågældende lande, ved etablering af fælles toldsatser overfor omverdenen, gradvis gennemførelse af fælles arbejds- og kapitalmarked, en vis harmonisering af den økonomiske politik samt valuta- og handelspolitikken og oprettelse af en række fællesinstitutioner med visse overstatslige beføjelser. Det, der allersenest har aktualiseret denne plan, er, at den engelske regering har erklæret sig positivt indstillet og er i gang med at udarbejde en plan for et europæisk fællesmarked med engelsk deltagelse. At disse planer medfører alvorlige problemer for Danmark, følger allerede af, at England af hensyn til sit eget landbrug og af hensyn til landbruget i Australien, New Zealand og Canada vil kræve, at de fleste landbrugsvarer holdes udenfor fællesmarkedet. Iøvrigt gælder det i almindelighed, at en eventuel realisering af et sådant fællesmarked i afgørende grad vil påvirke dansk økonomi og derunder dansk industris fremtid. Indenfor industrien følger vi den igangværende udvikling med den største opmærksomhed, og vi anser det for givet, at det i løbet af kort tid bliver nødvendigt, at både de politiske myndigheder og erhvervene må søge landets stilling til dette projekt præciseret.

At jeg først har nævnt handelspolitikken som en af årsagerne til de senere års stagnation i dansk industris udvikling, skyldes på ingen måde den opfattelse, at det er denne, der alene bærer ansvaret eller bærer hovedansvaret for den utilfredsstillende industrielle udvikling. I et land, der som Danmark har så stor en udenrigshandel, må handelspolitikken naturligvis blive af afgørende betydning for industriens fremtid, men der er andre områder, som kræver mindst ligeså stor opmærksomhed.

Når dansk industri i de senere år har været ude for svingende og usikre afsætningsvilkår, der har hæmmet ekspansionen i industriens produktion, beskæftigelse og investeringer, må dette i høj grad ses i forbindelse med den almindelige økonomiske politik, som er ført her i landet i disse år. Den liberaliseringspolitik, vi gik ind på fra begyndelsen af 50'erne, har jo bl. a. haft den konsekvens, at man dermed fremover afskar sig fra at regulere en eventuel uligevægt på betalingsbalancen gennem en anvendelse af direkte handelspolitiske midler. En videre konsekvens af de samme omstændig-

heder var og er det, at *udviklingen i omkostningsniveauet, herunder lønniveauet, har fået en langt mere dominerende indflydelse på industriens og andre erhvervs muligheder for at opretholde og udvide beskæftigelsen.*

Bevægelserne i vort omkostnings- og lønniveau har en afgørende indflydelse både på vore eksportmuligheder og på vore muligheder for at konkurrere med importen på hjemmemarkedet. Dette gælder også i de seneste år, hvor vi har befundet os under en international højkonjunktur. For til trods herfor er der ikke tale om, at vi i eksportmæssig henseende befinder os i et »sælgers marked«. Konkurrencen på priserne er meget hård, og det er næppe nogen tilfældighed, at de lande, der — som Holland og Vesttyskland — i de senere år har gennemført de mest bemærkelsesværdige eksportfremstød, samtidig er de lande, der i efterkrigstiden har udmærket sig ved et forholdsvis lavt omkostnings- og lønniveau.

I den her omhandlede årrække, hvor ekspansionen indenfor dansk industri må siges at have været utilstrækkelig, er der foregået en næsten konstant og til tider meget betydelig forhøjelse af omkostnings- og lønniveauet. Man kan anføre, at dette dog ikke har forhindret industrien i at gennemføre en betydelig forøgelse af eksporten. Heroverfor må da samtidig fremhæves, at denne eksportforøgelse ikke har været tilstrækkelig til at sikre ligevægt på betalingsbalancen og heller ikke har været tilstrækkelig basis for en fortsat ekspansion af industriens produktion og beskæftigelse. Siden 1950 har det som bekendt to gange været nødvendigt af hensyn til betalingsbalancen at gennemføre meget vidtrækkende penge- og finanspolitiske foranstaltninger med henblik på at begrænse den indenlandske efterspørgsel og dermed dansk industris og andre erhvervs afsætnings-, produktions- og beskæftigelsesmuligheder.

Tilstande, hvor det med forholdsvis korte mellemrum er nødvendigt at gennemføre produktionsbegrænsende foranstaltninger, afgiver kun ringe betingelser for en industriel ekspansion. Dette gælder naturligvis fuldtud på kort sigt, da sådanne foranstaltninger netop tager sigte på at begrænse afsætningen og produktionen. Men også på længere sigt hæmmes industriens ekspansionsmuligheder af svingende afsætningsvilkår, fordi sådanne forhold i høj grad rammer de løbende bestræbelser for at udbygge industriens produktionsapparat, d. v. s. de fremtidige muligheder for at beskæftige arbejdskraften på et produktivt grundlag. For industrien som for andre erhverv er en *jævn udvikling i afsætningen en nødvendig, omend ikke tilstrækkelig betingelse for at gennemføre en jævn udbygning af produktionsapparatet.*

Min konstatering af dette forhold betyder ikke, at jeg finder, at den stramning, der er gennemført af den økonomiske politik to gange i de senere år, har været unødvendig under de foreliggende betingelser. Den stramning af penge- og finanspolitiken, som gennemførtes i 1950/51, må

vist betragtes som absolut uundgåelig under de meget ugunstige ydre vilkår, som vi dengang kom ud for. Det er tilstrækkeligt her at pege på den af devalueringen og Korea-krigen fremkaldte meget stærke forringelse af vort bytteforhold. I betragtning af, at der i løbet af 1951 og 1952 tillige indtraf en betydelig afdæmpning af den udenlandske konjunktur, der ramte dansk industrieksport ret hårdt, tror jeg ikke, det ville have været muligt at undgå den standsning i industriens ekspansion, som indtraf i disse år.

I forhold hertil har situationen i de sidste 3—4 år imidlertid været en nogen anden. Vi er ikke i denne periode blevet ramt af en forringelse af bytteforholdet, der på nogen måde kan sammenlignes med forholdene i 1950/51, og vi har været omgivet af en fortsat ekspanderende international økonomi. På denne baggrund skulle der have været mulighed for gennem en større eksportfremgang at sikre den valutariske basis for en ekspansionsfremmende erhvervspolitik under forudsætning af en forsigtigere udvikling i løn- og omkostningsniveauet og under forudsætning af, at det offentlige bygge- og anlægsvirksomhed samt det på offentlig finansiering baserede boligbyggeri ikke var blevet forceret frem i den grad, som var tilfældet fra efteråret 1953. I stedet for en økonomisk politik med henblik på at fremme industriens og andre valutaskabende erhvervs ekspansion blev det som bekendt nødvendigt at gennemføre en stramning af kreditpolitiken og et højere renteniveau end nogensinde før set, ligesom det også blev nødvendigt at gennemføre en stærk forøgelse af den indirekte beskatning, der i første række har ramt afsætningen af vigtige områder af industriens produktion. Det er disse forhold, der er hovedbaggrunden for den stagnation, der i det sidste par år har præget industriens produktion og beskæftigelse, og som også har betinget den nedgang, der i 1955 og i indeværende år er sket i industriens investeringer sammenlignet med investeringsniveauet i 1954.

Med disse betragtninger over løn- og omkostningsniveauet og de seneste års generelle økonomiske politik har jeg vovet mig ind på områder, der vedrører hele landets økonomi og erhvervsliv. Når jeg dog har tilladt mig at drage disse forhold frem, er det, fordi jeg er af den opfattelse, at de under alle omstændigheder er af *fundamental betydning for industrien*, der med sin betydelige andel i den samlede produktion, beskæftigelse og eksport ikke kan undgå at være afgørende afhængig af den generelle økonomiske politik, som føres her i landet. Og jeg vil i forbindelse med den problemstilling, som jeg ridsede op i indledningen af dette foredrag, understrege, at det forekommer meget vanskeligt, for ikke at sige umuligt, at forestille sig, hvorledes vi skulle være i stand til at befordre den nødvendige ekspansion indenfor industrien, medmindre løn- og indkomst-udviklingen fremover holder sig indenfor sådanne rammer, at der bliver mulighed for at befordre en stadig øget eksport og derigennem tilvejebringe

basis for at føre en almindelig økonomisk politik, der virker fremmende og ikke hæmmende på produktionen, beskæftigelsen og investeringerne.

Hermed skal ikke være sagt, at de tilstrækkelige betingelser for den ønskværdige industrielle ekspansion fremover er præciseret med denne påstand. På baggrund af den for dansk økonomi foreliggende problemstilling er det absolut påkrævet, at der *tilvejebringes betingelser for specielt at fremme investeringsaktiviteten både indenfor industrien og indenfor andre fra et valutasynspunkt produktive erhverv*. Som jeg allerede har været inde på, er det høje niveau for produktionen og beskæftigelsen, som i de senere år har gjort sig gældende i de fleste vesteuropæiske lande, i høj grad udtryk for, at der er foretaget betydelige investeringer indenfor disse landes industrier. Da det i første række er i konkurrence med disse lande, at vi skal skaffe den valuta, der er en nødvendig baggrund for fortsat økonomisk ekspansion her i landet, er det livsnødvendigt, at vi ikke teknisk sakker agterud i forhold til vore konkurrenter, men følger med i det stadige tekniske fremskridt, hvadenten det tager form af nye, mere effektive produktionsmetoder, bedre varekvaliteter eller helt nye varer.

Industriens investeringsaktivitet er i de senere år ikke alene blevet hæmmet af de før omtalte svingende og usikre vilkår, som i vidt omfang har været betinget af vor generelle økonomiske politik. Også det nuværende *skattesystem* virker i høj grad hæmmende på de faktorer, der betinger motiverne til at tage nye opgaver op og løbe den dermed forbundne risiko. Flere af skattelovgivningens regler, først og fremmest de gældende regler om *afskrivninger* på virksomhedernes anlæg, maskiner m. v., strider mod de retningslinier for rationel kalkulation, som industrien under den nuværende økonomiske og tekniske udvikling må lægge til grund for sine rentabilitetsovervejelser. En hovedsvaghed ved de gældende regler er, at de er altfor summariske og uelastiske. De tager ikke hensyn til, at den stadig hastigere udvikling i teknik og den stadige fremkomst af nye varer o. lign. medfører, at den økonomiske levetid af de faste anlæg, maskiner m. m. forkortes i forhold til deres fysiske levetid. Det er imidlertid forhold, som virksomhederne indenfor industrien og indenfor andre erhverv må tage med i de rentabilitetsberegninger, som planlægningen af nye investeringer fornuftigvis må hvile på. Ligeledes må de, når udbyttet af en foretagen investering senere beregnes, regne med en høj afskrivningsandel som en nødvendig omkostning ved den pågældende produktion. Det kan ikke betvivles, at virksomhedernes konsolidering og ekspansionsmuligheder hæmmes alvorligt ved, at skattelovens almindelige afskrivningsregler ikke giver tilstrækkelige muligheder for at kalkulere omkostningerne ved og udbyttet af produktionen efter de retningslinier, der er i overensstemmelse med sådanne nødvendige økonomiske overvejelser. Heller ikke tager

disse regler hensyn til, at industrien og andre erhverv må udskifte og forny produktionsanlæg til næsten konstant stigende dagspriser, men forlanger, at vurderingen af afskrivninger i den skattemæssige opgørelse skal foretages efter de oprindelige anskaffelsespriser. Herved fremkommer der en for gunstig overskudsopgørelse og et delvist fiktivt udbytte, som ikke desto mindre beskattes fuldtud.

Disse uheldige forhold er delvis blevet afhjulpet af de ekstraordinære afskrivningsregler, som i årene siden krigen er blevet udformet i anmærkning til finansloven. Men det må nu være på tide, at vi på dette område får en endelig ordning, som ikke er ugunstigere end de regler, der gælder i de lande, vi må konkurrere med. Der har gennem nogle år været nedsat et udvalg — hvori erhvervene er repræsenteret — der har arbejdet med disse spørgsmål, og industrien har med glæde noteret sig, at det under folketingets åbningsdebat blev udtalt, at det er regeringens hensigt snarest at søge afskrivningsspørgsmålet løst samt at gennemføre adgang til skattefri henlæggelser til *investeringsfonds*, hvis midler kan tages i anvendelse ved fremtidige anskaffelser. Industrien har gennem adskillige år peget på hensigtsmæssigheden og nødvendigheden af den sidstnævnte foranstaltning. Virkningen af en sådan ordning vil naturligvis i høj grad være betinget af, hvor stor en del af nettooverskudet der tillades henlagt. Og den vil antagelig være værdiløs, såfremt man fastholder den i regeringsforslaget fra foråret 1955 indeholdte bestemmelse om fuld båndlæggelse af henlæggelser i to år. Dette vil bl. a. stille altfor store øjeblikkelige krav til virksomhedernes finanser og likviditet, da henlæggelser naturligvis ikke normalt anbringes i likvide midler, men repræsenteres af den i virksomhederne arbejdende realkapital eller anvendes til indløsning af den kredit, der er ydet virksomhederne.

Det er et yderst vigtigt formål med de ontalte ønskværdige reformer af vor skattelovgivning at fremme industriens muligheder for at finansiere en øget investeringsaktivitet. Det forhold, at de skattemæssige afskrivningsregler medfører, at den skattemæssige overskudsberegning bliver for høj, indebærer som sagt, at der i form af skatter må betales beløb, som i virkeligheden burde tilbageholdes til dækning af fornyelsesomkostningerne ved virksomhedernes anlæg. Bl. a. fordi man hyppigt overser, at de regnskabsmæssige posteringer af henlæggelser og reserver i mange tilfælde har den funktion at korrigere for for små afskrivninger som følge af gældende skattelovsbestemmelser, får man et altfor gunstigt indtryk af industriens eksisterende muligheder for selvfinansiering af udvidelser af anlægsaktiviteten. Det samme indtryk vil man få, hvis man overser, at beregningen af en industriel virksomheds overskud i almindelighed er behæftet med betydelig usikkerhed, en usikkerhed, der også må korrigeres for gennem en fornuftig henlæggelsespolitik. I det store og hele må man derfor hævde,

at en meget væsentlig del af de beløb, der på virksomhedernes regnskaber er posteret som henlæggelser og reserver, kun strækker til for den nødvendige fornyelse af produktionsapparatet og til opretholdelse af produktionen indenfor de allerede foreliggende rammer.

Når investeringsproblemerne her i landet drøftes, har man på visse hold en tilbøjelighed — efter min opfattelse en alt for stor tilbøjelighed — til at mene, at disse problemer kun kan løses gennem en eller anden form for større *statsfinansiering*. Jeg kan ikke se, at der kan gives nogen almen begrundelse for dette synspunkt. Som forholdene har formet sig i de senere år, med et meget stramt kreditmarked og det meget høje renteniveau, er det givet, at finansieringsbetingelserne for en udvidelse af investeringerne har været ugunstige. Men disse forhold er jo ikke — om jeg så må sige — blevet os påtvunget af naturen eller andre højere kræfter. De er et resultat af en bevidst økonomisk politik, der ganske vist er blevet nødvendiggjort af hensynet til betalingsbalancen. Men de årsager, der har betinget den svage betalingsbalance, afhjælpes ikke ved, at staten overtager en større del af finansieringen af investeringerne, eftersom større statsfinansiering ikke som sådan kan give et større valutarisk spillerum for investeringsaktiviteten. Under disse givne omstændigheder vil en større statsfinansiering nødvendigvis blot medføre, at vilkårene for de investeringer, der finansieres over det frie kreditmarked, må gøres endnu strammere. Vi har jo set, hvilke resultater statens omfattende finansiering af boligbyggeriet har haft i så henseende. Man taler ganske vist hyppigt om, at der kan skabes større plads for en udvidet statsfinansiering af investeringerne ved en stærkere finanspolitisk begrænsning af forbruget. Det må være med en vis ret, at man nærer tvivl om det politiske realitetsgrundlag for dette synspunkt. I den senere tid har vi jo netop set folketinget gennem vedtagelsen af folkepensionen være ret stærkt optaget af at udvide forbruget på et område, hvor det efter social-politisk kyndiges opfattelse end ikke var særlig stærkt social-politisk motiveret.

Der består også en betydelig risiko for — hvad der bekræftes af hidtidig praksis for statens långivningsvirksomhed — at en udvidet statsfinansiering vil fremme økonomisk og valutarisk lidet effektive investeringer. Når staten optræder som långiver, er det jo som hovedregel sket på sådanne rente- og andre betingelser, at der herved fremmes investeringer, som ikke ville være rentable, hvis de skulle finansieres på de vilkår, som gælder på det frie kreditmarked. Skulle staten omvendt drive långivningsvirksomhed overfor de erhvervsmæssige investeringer på normale forretningsmæssige betingelser, turde en sådan virksomhed være overflødig, da denne allerede kan præsteres af det private bank- og kreditsystem, forudsat at der iøvrigt kan tilvejebringes de nødvendige betingelser for at føre en mere lempelig, investeringsfremmende almindelig kreditpolitik.

Hermed skal ikke være sagt, at der ikke for staten foreligger betydelige investeringsopgaver. Tværtimod er jeg af den opfattelse, at debatten om investerings- og finansieringsproblemerne i langt højere grad ville virke positivt befordrende, hvis man kunne nå frem til enighed om en klarere afgrænsning af de investeringsopgaver, som staten og kun staten kan løse. At der foreligger sådanne opgaver, er givet, og at deres løsning er af afgørende betydning for den økonomiske fremgang her i landet er ligeså givet. Der kan peges på investeringer i det offentlige trafiksystem, i energiforsyningsanlæg, i formål, som tjener uddannelse og forskning, samt også i formål, som ikke er af direkte produktiv art. Ikke alene må det være væsentligt at nå frem til en nærmere præcisering af disse opgaver, men også at få opstillet en tidsmæssig præference- eller prioritetsskala for disse opgavers løsning. I denne forbindelse ville det også være naturligt at søge staten frigjort fra de finansieringsopgaver, som normalt har påhvilet og ligeså godt eller mere effektivt kan løses på basis af det private kapitalmarked. Dette ville bringe os et godt stykke i retning af at tilvejebringe betingelserne for at føre en for de erhvervsmæssige investeringer mere befordrende penge- og kreditpolitik.

I den seneste tid har man været inde på at søge investeringerne fremmet ved at trække privat *udenlandsk kapital* her til landet. Bl. a. har regeringen jo som bekendt med dette formål for øje planlagt et propagandafelttog i U.S.A. Jeg mener, at det er ret problematisk, om man herved kan opnå noget af større betydning. Forbilledet er hentet i Holland, hvor der i årene efter krigen er blevet placeret betydelige udenlandske, først og fremmest amerikanske direkte investeringer. Det må imidlertid ikke overses, at dette blot har været en detalje i Hollands økonomiske politik i efterkrigsårene. Denne politik har konsekvent været lagt an på at opnå ligevægt på betalingsbalancen som en nødvendig forudsætning for at opretholde en høj og stigende aktivitet. Det er i kraft heraf lykkedes at opbygge og bevare en meget betydelig valutareserve, samtidig med at man har ført en udpræget ekspansiv produktions- og beskæftigelsespolitik, især befordret gennem en liberal kreditpolitik og en skattepolitik, der direkte har haft som mål at fremme industriens investeringer. De amerikanske investeringer har kun været en detalje indenfor disse rammer, uden hvilke denne detalje næppe havde kunnet gennemføres. Een svale gør imidlertid ingen sommer, hvorfor jeg ikke tror, at vi ved at efterligne hollænderne på dette ret isolerede punkt vil bidrage stort til at løse de foreliggende investeringsproblemer her i landet. Det turde derimod være langt mere afgørende at sætte ind på de områder, jeg her har anført.

*

Jeg har hidtil behandlet en række mere generelle betingelser for industriel ekspansion, betingelser, jeg imidlertid må anse for afgørende i den forstand,

at en indsats på mere isolerede områder ikke vil være i stand til at befordre den nødvendige og ønskværdige industrielle ekspansion, medmindre disse mere generelle, afgørende betingelser er opfyldt.

Betydningen af den indsats, der kan gøres på mere konkrete områder, bør dog på ingen måde negligeres. Jeg må indskrænke mig til at nævne nogle punkter, som jeg tillægger særlig vægt. Det er naturligvis afgørende, at industrien selv, de industrielle virksomheder og brancher, indenfor de muligheder, som er bestemt af de udefra givne betingelser, gør en stadig indsats for at tage nye produktions- og afsætningsmetoder i anvendelse med henblik på at opnå højere effektivitet og derved hæmme det opadgående pres, som vort omkostningsniveau næsten konstant er udsat for. Om vi hidtil har gjort, hvad vi kan i så henseende, er det vanskeligt at udtale sig om, da vi her bevæger os på områder, hvor indsatsen som sådan ikke lader sig måle. Den fremgang, der i de senere år har været i vor eksport, er dog i hvert fald et bevis på evne til at udnytte de afsætningsmuligheder, som udlandet i disse år frembyder. Dansk industri deltager også aktivt i det organiserede samarbejde, der for flere år siden blev indledt med henblik på at befordre produktiviteten indenfor industrien og andre erhverv. Jeg tænker her bl. a. på de bestræbelser, som udfoldes af Handelsministeriets Produktivitetsudvalg, og på det arbejde, der udføres indenfor industriens egne organisationer, f. eks. gennem Industriraadets rationaliseringskursus og eksportseminarer eller gennem Arbejdsgiverforeningens afdeling for Samfundskontakt og dennes kursusvirksomhed, men som det iøvrigt vil føre for vidt at gå ind på i denne forbindelse.

Vi har også i de senere år indenfor industriens kreds drøftet mulighederne for at fremme effektiviteten gennem en mere bevidst *strukturrationalisering* af dansk industri, idet vi med strukturrationalisering tænker på et mere planmæssigt samarbejde på frivilligt grundlag mellem virksomhederne med henblik på at opnå en mere rationel udnyttelse af deres samlede kapacitet og produktions- og afsætningsapparat. En væsentlig hindring for fremskridt på dette område er en vel ikke uberettiget frygt hos virksomhederne for herved at blive underkastet en vidtgående og detaljeret kontrol fra Monopoltilsynet, da strukturrationalisering som regel nødvendiggør aftaler mellem de virksomheder, som deltager i en sådan omorganisation af en branches produktion, salg m. m.

Iøvrigt gælder det naturligvis i almindelighed, at monopollovgivningens administration øver vidtrækkende indflydelse på industriens ekspansionsmuligheder, hvad jeg vel ikke behøver at give nogen nærmere dokumentation for. Man vil måske i denne forbindelse anføre, at jeg nok før havde blik for lønniveauets betydning for omkostningsniveauet, men nu lukker øjnene for den andel, industriens egen indkomst har i omkostnings- og prisniveauet. Det gør jeg imidlertid ikke, men det må siges, at det er svært

at få øje på, at industriens indkomster skulle have den betydning for prisniveauet, som man fra forskellig side tillægger dem. Industriens aktieselskaber, som producerer en meget væsentlig andel af den samlede industriproduktion, hvis salgsværdi i 1954 beløb sig til 12½ milliard kr., havde i samme år et samlet overskud på 328 mill. kr. Heraf blev 180 mill. kr. eller betydeligt mere end halvdelen tilbageført til virksomhederne i form af henlæggelser, hvis nødvendige funktion jeg allerede har omtalt. Som udbytte til aktionærene blev udbetalt 121 mill. kr., og det må i betragtning af omsætningens værdi være vanskeligt at se, at disse udbytter skulle spille blot en nævneværdig betydning for prisniveauet. I forhold til aktiekapitalen udgjorde udbytterne gennemsnitlig kun 8½ pct. og i forhold til den samlede egenkapital kun ca. 4 pct., hvilket må ses på baggrund af, at det effektive renteniveau for absolut risikofri obligationer ligger på 6—7 pct. Aktieselskaberne er i det hele taget en bedre indtægtskilde for det offentlige, end de er det for aktionærene. Det samlede provenu af aktieselskabsbeskatningen, omfattende ikke blot industrielle, men samtlige aktieselskaber, udgjorde i 1954 390 mill. kr. mod et totalt udbytte til aktionærene på 301 mill. kr. I de senere år har der heller ikke på nogen måde været en tendens til stigning i overskud og udbytter. I forhold til den samlede egenkapital har overskudet siden 1949 varieret mellem 9,2 og 8,1 pct., hvilket er et lidt mindre niveau end før krigen. Udbytteprocenten har i samme årrække varieret mellem 7,1 og 8,0 pct. Aktieselskabsbeskatningen er i samme periode steget meget stærkt, idet det samlede provenu heraf i forhold til det samlede overskud udgjorde ca. 52 pct. i 1954 mod ca. 36 pct. i 1949. Jeg kan ikke se, at kendsgerningerne giver nogen som helst baggrund for det fra forskellig side hyppigt fremsatte krav om en skærpet anvendelse af monopol- og prislovgivningen overfor industrien, men må derimod anse det for givet, at skridt i denne retning kun kan hæmme den industrielle ekspansion. For uden en passende indtjening vil industrien afgjort ikke kunne følge med i investeringskapløbet med udlandet.

.

For industriens ekspansionsmuligheder er det videre af væsentlig betydning, at betingelserne for ungdommens *uddannelse* forbedres. Dette er en meget betydningsfuld form for investering i et land som Danmark, hvis internationale økonomiske stilling ikke hviler på naturgivne økonomiske ressourcer, men først og fremmest på kvaliteten af vor arbejdskraft taget i vid forstand. Indenfor visse områder af industrien, bl. a. områder af eksportmæssig betydning, har knapheden på faglært arbejdskraft i de senere år hyppigt hindret en større udnyttelse af foreliggende afsætningsmuligheder. Det må derfor hilses med tilfredshed, at den nye lærlingelov forøger de unges muligheder for en faguddannelse. Manglen på teknikere

må afhjælpes, og de bestående undervisningsanstalters muligheder for at dække det stigende behov for uddannelse må antageligt udvides. Udnyttelsen af atomenergien, industriens fortsatte automatisering og det almindelige tekniske fremskridt vil betinge et særligt behov for kvalificeret personel på en række nye felter.

Med hensyn til *forskningen* må vi ikke sakke agterud i forhold til andre lande, hvilket gælder både grundforskningen og den forskning, der tager et mere direkte teknisk og industrielt sigte. Her er så afgjort et område, hvor en øget indsats — både af det offentlige og af industrien selv — er påkrævet. En væsentlig betingelse for at muliggøre en øget industriel indsats på dette område vil være, at de betydelige omkostninger, som de enkelte industriers forskningsarbejde i stigende grad vil nødvendiggøre, må betragtes som løbende driftsudgifter, ganske på linie med f. eks. udgifterne til de faste anlægs vedligeholdelse.

*

Det, jeg her har haft lejlighed til at sige, kan måske sammenfattes på følgende måde:

Der foreligger almindelig enighed om, at en fortsat industriel ekspansion er en grundbetingelse for, at dette lands økonomiske fremtid kan forme sig i overensstemmelse med de ønsker og krav, befolkningen stiller med hensyn til udviklingen i beskæftigelse og levefod.

En betragtning af de senere års industrielle udvikling viser, at denne har været utilstrækkelig, og at dette først og fremmest skyldes den svigtende opfyldelse af en række afgørende betingelser, som dansk industri kun har ringe indflydelse på, men som mere eller mindre er bestemt af den generelle økonomiske politik.

Skal der blive større overensstemmelse mellem målsætning og virkelighed, er det derfor uomgængeligt nødvendigt, at den økonomiske politik ændres.

Det må være en minimumsbetingelse, at vor samlede handelspolitiske position ikke svækkes yderligere. Indrømmelser på dette område må ikke som hidtil være af ensidig karakter til skade for dansk industris produktionsvilkår.

Den indenlandske økonomiske politik må tilrettelægges først og fremmest med henblik på at tilvejebringe betingelser, der muliggør en ekspansion i de industrielle og iøvrigt i andre erhvervsmæssige, valutaskabende investeringer. Vi må nødvendigvis erkende, at en ekspansion af investeringerne som ethvert andet ekspansionsproblem også er et valutaproblem. Det er derfor en forudsætning for at fremme investeringerne, at de indenlandske faktorer, der er afgørende for betalingsbalancens ligevægt — først og fremmest vor løn-, omkostnings- og prisudvikling — tillader at føre en kredit- og finanspolitik, hvis hovedproblem ikke er at trykke, men at fremme den økonomiske

aktivitet, herunder de industrielle investeringer. I denne forbindelse vil det være af meget væsentlig betydning, at vi i lighed med andre lande får gennemført sådanne ændringer i vort skattesystem, at dette virker fremmende på virksomhedernes økonomiske og finansielle evne til at forny, forbedre og udvide produktionsapparatet. Er disse forudsætninger opfyldt, vil det være overflødigt at søge de erhvervsmæssige investeringer fremmet gennem statsfinansiering, der iøvrigt medfører risiko for en lidet effektiv investeringsudvikling. Det er derimod af væsentlig betydning for den industrielle ekspansion, at staten løser en række investeringsopgaver, som nødvendigvis må påhvile offentlig indsats. Mulighederne herfor vil forøges, i det omfang staten letter sig for finansieringsopgaver, som normalt kan gennemføres på basis af det private kredit- og kapitalmarked, hvilket yderligere vil være et vigtigt bidrag til en højst påkrævet normalisering af dette vigtige område af vor økonomi.

Herudover er der en række enkeltområder, hvor såvel det offentlige som industriens virksomheders og organisationers indsats er af væsentlig betydning. Jeg har bl. a. nævnt Monopoltilsynets politik, uddannelsen af arbejdskraft og teknikere samt forskningen. Også her må foranstaltninger og bestræbelser i højere grad orienteres efter de krav, som en fortsat industriel ekspansion stiller.

Det, der er behov for, er generelt sagt *ikke* en industrivenlig økonomisk politik, d.v.s. *ikke* en politik, der gennem særindgreb favoriserer industrien i forhold til andre erhverv eller befolkningsgrupper. En sådan politik vil på længere sigt være uforenelig med opretholdelsen af et samfund, der hviler på økonomisk og politisk frihed. Derimod er der behov for en økonomisk politik, der i højere grad end hidtil favoriserer den af alle ansvarlige i dette land hyldede målsætning: at skabe en høj og stigende beskæftigelse for den arbejdsdygtige befolkning på et stadig mere produktivt grundlag for herigennem at tilvejebringe muligheder for en fortsat forbedring af hele befolkningens økonomiske og sociale vilkår i takt med den udvikling, der foregår i andre lande. Dette er kun muligt på basis af en voksende industri. Derfor må de her påpegede betingelser for en ekspansion af dansk industri søges opfyldt. Den tilbageholdenhed i kravene om en forøgelse af forbruget på kort sigt, som opfyldelsen af disse betingelser forudsætter, vil mere end opvejes af den velstandsforøgelse, som herved kan muliggøres for hele befolkningen på længere sigt.

MEDDELELSER OG OVERSIGTER

NATIONALØKONOMISK FORENINGS GENERALFORSAMLING 1956.

Tirsdag d. 9. oktober 1956 afholdt foreningen sin årlige generalforsamling. Til dirigent valgtes professor, dr. polit. *F. Zeuthen*.

Formanden, professor, dr. polit. *Carl Iversen* aflagde beretning. Medlemstallet ult. 1955 var 939 mod 945 ved udgangen af 1954, og tidsskriftet havde ult. 1955 1340 abonnenter mod 1364 året før.

Foredrag i sæsonen 1955/1956:

- 15/9 1955 Professor *Sir Dennis H. Robertson*, Cambridge: The Role of Persuasion in Economic Affairs.
15/11 1955 Forbundsformand *Hans Rasmussen*: Er vort kollektive overenskomst-system produktivitetshæmmende?
8/12 1955 Finansminister *Viggo Kampmann*: Den politiske vurdering overfor den økonomiske.
12/1 1956 Chefen for den økonomiske sektions sekretariat i U.N., professor *Sune Carlsson*: Den økonomiske rådgivers opgave i de underudviklede lande.
21/2 1956 Lektor *Erik Hoffmeyer*: Vor afhængighed af den amerikanske konjunkturudvikling.
6/4 1956 Førstedirektør *Ebbe Groes*: Af et forhenværende monopols saga. — Den Kgl. Grønlandske Handel 1950—55.

Af Det udenrigspolitiske Selskab var foreningens medlemmer indbudt til at overvære mødet d. 23/1 1956, hvor OEEC's generalsekretær *M. René Sergent* talte om Det europæiske økonomiske samarbejde.

Nordisk nationalekonomisk møde afholdtes som omtalt i forrige års beretning i Helsingfors i dagene d. 20.—22. juni 1955.

International Economic Association, som Nationalekonomisk Forening er medlem af, afholdt sin første kongres i dagene 6.—11. september 1956 i Rom med emnet: Stability and Progress in the World Economy. Der deltog ca. 15 af foreningens medlemmer i kongressen.

Regnskabet for 1955, der var omdelt, viste en tilbagegang i foreningens formue på ca. 1600 kr. til godt 6000 kr., overvejende på grund af en noget dyrere mødesæson samt stigning i kontorudgifter (bl. a. nyt medlemskartotek til kassereren). Tidsskriftets underskud var faldet fra ca. 5000 kr. i 1954 til ca. 3700 kr. i 1955, navnlig som følge af fremgang i annonceindtægter.

Udgiften til foreningens medlemsskab i International Economic Association var igen i 1955 blevet dækket ved et tilskud fra Rask-Ørsted Fondet.

Det måtte forudses, at nedgangen i formuen i indeværende år blev noget mindre, bl. a. på grund af stigning i annonceindtægter samt eengangsindtægt på godt 1000 kr. for udsalg af ældre årgange af tidsskriftet.

Nationalekonomisk Forenings Fond havde haft renteindtægter på godt 3000 kr. medens der var anvendt ca. 4000 kr. til formandens, sekretærens samt danske foredragsholderes deltagelse i det nordiske møde i Helsingfors. Endvidere var der ydet rejsetilskud på 800 kr. til to unge økonomers deltagelse i samme møde og på 200 kr. til en økonoms deltagelse i Econometric Society's møde i Kiel.

Formuen var herefter faldet med ca. 2000 kr. til knap 72.000 kr.

Foreningens og Fondens regnskaber var som i tidligere år udarbejdet af Revisions- og Forvaltnings Institutet og revideret af den valgte revisor, direktør *Jens Toftegaard*, der intet havde fundet at bemærke.

Af bestyrelsens medlemmer afgik efter tur forbundsformand *Niels Madsen* og direktør *Aage L. Rytter*. Forbundsformand *Niels Madsen* genvalgtes. I stedet for direktør *Aage L. Rytter*, der ifølge foreningens love ikke kunne genvælges, valgtes direktør i Dansk Svovlsyre- og Superphosphatfabrik *H. Stevenius-Nielsen*. Til revisor genvalgtes direktør *Toftegaard*.

Bestyrelsen består herefter af professor ved Københavns Universitet, dr. polit. *Carl Iversen*, formand; handelsminister *Lis Groes*; direktør i Fællesbanken for Danmarks sparekasser *Svend Hansen*; kontorchef i Monopoltilsynet *S. Gammelgaard Jacobsen*; formand for Snedkerforbundet *Niels Madsen*; direktør i Dansk Svovlsyre- og Superphosphatfabrik *H. Stevenius-Nielsen*; og professor ved Handelshøjskolen *Poul Winding*. Fuldmægtig i Det statistiske Departement, lektor ved Københavns Universitet *Poul Milhøj* er sekretær i foreningen.

ANMODNING FRA DET KONGELIGE BIBLIOTEK, DANSKE AFDELING

I sin egenskab af museum for den danske litteratur i videste forstand tillader Det kgl. Biblioteks danske afdeling, der jo er det danske nationalbibliotek, sig at rette en henvendelse til alle, der får bøger og artikler trykt i udlandet, for at bede om deres hjælp.

Det kgl. Biblioteks danske afdeling modtager som bekendt sin væsentligste tilvækst ved lovbefalet pligtaflevering af de danske bogtrykkes produktion; men til den danske litteratur på nationalbiblioteket hører også arbejder af danskere, trykt i udlandet, hvadenten der er tale om originalpublikationer eller oversættelser fra danske udgaver. Sådanne arbejder har biblioteket kun krav på, hvis en dansk forlægger er med i udgivelsen, og biblioteket søger derfor ad forskellige veje at holde sig bedst muligt orienteret om, hvad der kommer af danske bøger udenfor grænserne. Et særligt problem frembyder arbejder af danske offentliggjort i udenlandske tidsskrifter. Tidsskriftartikler spiller jo i vor tid en stadig større rolle, men det er meget vanskeligt for et bibliotek at skaffe sig overblik over hele produktionen. Bibliotekets særtryksamling er derfor langt mere ufuldstændig end samlingen af udenlandske danica i bogform.

For at kunne opbygge en så fuldstændig samling som muligt af den danske litteratur i videste forstand tillader biblioteket sig derfor at bede Dem om hjælp. Når talen er om bøger, beder man om at få meddelt, at de er kommet, og hvor de er kommet, medmindre det er belejligt for forfatteren direkte at give eller sælge et eksemplar til biblioteket. For artiklers vedkommende vil biblioteket med tak modtage et særtryk eller enkelthæfte af de tidsskrifter, samleværker etc., hvortil landsmænd har ydet bidrag.

Henvendelsen gælder alle emner og faggrupper, både skønlitteratur, skole- og lærebøger og videnskabelige arbejder. I det omfang, forfatterne ligger inde med undværlige eksemplarer af ældre arbejder, vil man også være taknemmelig for at få meddelelse herom for at kunne undersøge, om biblioteket i forvejen har eksemplarer af disse i bog- eller særtryksamlingen; denne henvendelse gælder ikke mindst ikke-humanistiske forskere, hvis arbejder offentliggjort i udenlandske tidsskrifter danske afdelings særtryksamling kun i ringe omfang kan siges at dække.

Henvendelser i denne sag bedes rettet til: Det kgl. Bibliotek, danske afdeling, Christians Brygge 8, København K.

BOGANMELDELSE

Arne Rasmussen: Pristeori eller parameter-teori. Studier omkring virksomhedens afsætning. Einar Hærcks forlag. Kbh. 1955. 252 sider. Pris 24 kr.

Denne bog, for hvilken forf. har erhvervet økonomie doktorsgraden ved handelshøjskolen i Stockholm, består af tre ret skarpt adskilte dele. I den første (ca. 60 sider) drøfter forf. *virksomhedens handlingsparametre* og *konkurrencebegrebet*. Han fremhæver, at prispolitikken hidtil har fået løvens part af opmærksomheden, og understreger, at de forskellige handlingsparametre — pris, kvalitet, reklame etc. — bør behandles jævnsides. Begreberne monopol og konkurrence drøftes i tilslutning til Triffin, og der er desuden forskellige randnoter og tilføjelser til de senere årtiers teori om prispolitik, salgsomkostninger og konkurrence.

Når forf. så stærkt understreger, at vor teori om virksomhedernes politik må blive en teori om samtlige handlingsparametre, ikke blot en pristeori, har han vel egentlig ikke kunnet møde nogen modsigelse i de sidste 25 år. Problemet har været det at få programmet omsat til virkelighed. Her har træghed og tradition nok spillet en vis rolle, men der har jo også været andre vanskeligheder, ikke mindst m.h.t. kvalitetskonkurrencens behandling.

Selv om det fremhæves, at samtlige parametre må med, er det alligevel en hovedtanke hos forf., at de må behandles hver for sig. Det er ikke helt klart, hvor meget forf. egentlig lægger ind heri. Brems har i en anmeldelse i tidsskriftet »Det danske Marked« 1955 peget på, at efterspørgslen må kunne beskrives ved bestemte særlige funktionstyper, hvis man ved et partialstudium skal kunne finde frem til størrelser, der kan bruges ved bestemmelsen af de optimale parameterværdier.

Hovedemnet for bogens midterste del (ca. 100 sider) er markedsforholdene og

udviklingen i forbrug og produktion i den periode, hvor en ny vare introduceres og indarbejdes, indtil et måtningspunkt nås. Forf. understreger, at det ofte vil være vildledende at vurdere måtningsgraden ved at betragte forbruget pr. indbygger. Mange ting bruges f.eks. kun af kvinder eller børn, og for andre varer, f.eks. gulvtæpper, er det bedst at betragte husstanden som forbrugerenhed. Forf. opstiller derfor begrebet *konsumentenhed*, der defineres som en person eller en gruppe af personer, der opfylder de fysiologiske betingelser for at have behov for varen, og som råder over de tekniske forudsætninger for at anvende den.

Derefter tænker forf. sig en ny forbrugsvare introduceret på markedet og rejser det spørgsmål, hvordan forbruget af den nye vare vil udvikle sig, hvis alle efterspørgselsdeterminanter, d.v.s. konsumenternes indkomster og producentens samt de øvrige virksomheders handlingsparametre, tænkes holdt konstante fra varens introduktion og fremefter. Der er nu, siger forf., tre grupper af potentielle efterspørgere: 1) pionerkonsumenterne, som strømmer hurtigt til, ivrige efter at prøve alt nyt; 2) en talstærk gruppe af mere almindelige konsumenter og 3) de konservative forbrugere, som kun vanskeligt og langsomt vindes for det nye. Forf. mener derfor, tidskurven over udviklingen af forbruget pr. konsumentenhed af en ny vare under de angivne forudsætninger må få et udseende som den normale fordelings sumkurve. *Måtningspunktet* nås, når forbruget pr. konsumentenhed har nået sit maksimum — eller asymptotisk nærmer sig stærkt dertil. Her er *indtrængningstiden* afsluttet, og forud for dette tidspunkt kan *varens afsætningsmæssige udviklingsstade* løseligt måles ved forholdet mellem den allerede forløbne tid og hele indtrængningstiden.

For ikke-varige goders vedkommende viser tidskurven over det samlede forbrug

samtidig udviklingen i *salget*, men for de varige goder derimod udviklingen i *bestanden*. Salget består her dels af afsætningen til nye konsumenter, dels af *erstatnings-salget* ved ældre enheders udskiftning med nye. *Nysalget* beror på tilvæksten i bestanden, og da bestanden efter forf.s teori udvikler sig efter den normale fordelings sumkurve, kommer nysalget pr. konsumenten til at følge en kurve som den normale fordelings. Det samlede nysalg bliver derfor først stigende, men begynder derefter at aftage fra det tidspunkt, hvor kurven over den totale bestand, skønt stadig stigende, har en vendetangent. Nysalgets nedgang kan delvis blive opvejet gennem erstatningssalget, og forf. viser ved hjælp af en meget instruktiv model, hvordan udviklingen i totalsalget påvirkes af forholdet mellem indtrængningstidens længde og varens levetid.

Forf. søger derefter ved hjælp af nogle empiriske eksempler, som dels stammer fra hans egne undersøgelser, dels fra andre forfattere, at påvise, at den postulerede teoretiske udviklingslinje stemmer overens med den faktiske forbrugsudvikling. Han har ikke her søgt at eliminere virkningerne af forandringerne i de andre efterspørgselsdeterminanter, som teorien forudsætter konstante, og han kommer heller ikke ind på at drøfte, hvorvidt og hvordan det lader sig gøre med rimelig sikkerhed. Forf. mener, at selve varens indarbejdelse i forbruget i de pågældende tilfælde har været en så dominerende faktor, at en sådan elimination ikke har været nødvendig. Han slutter med at hævde, at hans model må gælde for en hvilken som helst nyintroduceret (forbrugs)vare.

Det hører sig jo til, at en disputats helst skal indeholde en bestemt tese, og denne tradition frister måske nok engang imellem præses til at lægge sagerne lidt hårdt op, for at der ikke skal være tvivl om, at den omtalte fordring er opfyldt. Måske har også Arne Rasmussen ligget noget under for denne tendens. Hans teori om de tre grupper af potentielle kunder til en ny vare er et noget spinkelt grundlag for postulatet om en bestemt form på ud-

viklingskurven, og hans empiriske eksempler, som i bedste fald er temmelig fåtallige, overbeviser langt fra alle læseren ved nogen slående lighed med den normale fordelings sumkurve. Det ville straks have været lidt mindre fordringsfuldt at hævde, at udviklingskurven for en ny vare har samme form som proportionslovens totalproduktkurve, som man ikke plejer at tillægge et så strengt symmetrisk forløb. Men vil det i det hele taget på forskningens nuværende stadi være rigtigt at afvise den mulighed, at udviklingskurvens form kan være forskellig fra tilfælde til tilfælde? Hvis man kan drage nogen slutning af forf.s egne eksempler, synes det nærmest at være den, at flere muligheder må holdes åbne. Et af eksemplerne drejer sig om udviklingen i bestanden af radioapparater i Danmark. Kurven over den faktiske lytterhyppighed er taget fra Arne Rasmussen og Max Kjær Hansen: Efterspørgselen efter radioer i Danmark, Kbh. 1954, men i denne bog har man givet de faktiske tal udtryk i en empirisk efterspørgselsfunktion, som er logaritmisk og ikke giver kurven nogen vendetangent.

Selv om der kan rettes indvendinger mod forf.s teori, og selv om grundtankerne vedrørende sammenhængen mellem forbrug, bestand, nysalg og erstatningssalg af varige goder ikke er nye, har forf. imidlertid indlagt sig fortjeneste ved at tage en vigtig og interessant emnekreds op og uddybe dens behandling i en pædagogisk værdifuld fremstilling. Også den resterende del af hans behandling af problemerne omkring varens afsætningsmæssige udviklingsstadi indeholder tankevækkende synspunkter, men fremstillingen forekommer dog her mindre afklaret end i det netop refererede kapitel.

Efter at have behandlet en ny vares afsætningsmæssige udvikling under forudsætning af konstante værdier for efterspørgselsdeterminanterne bortset fra tiden, lader forf. nu denne forudsætning falde og rejser først det spørgsmål, hvordan *determinanternes strukturelle værdier* påvirker indtrængningstidens længde og mætningspunktets højde, d.v.s. det maksimale for-

brug pr. konsumentenhed. Med strukturelle ændringer menes store forandringer i determinanternes værdier, og spørgsmålet tager altså bl. a. sigte på virkningerne af, om en ny vare kommer til at ligge i en høj eller en lav prisklasse. Forf. opstiller — meget plausibelt — den teori, at mætningspunktets højde afhænger af de strukturelle værdier af indtægterne, prisen, kvaliteten og reklamen. For de varige forbrugsgoders vedkommende mener han, at betalingsmåden — kontant eller afbetaling — måske er den væsentligste determinant. Indtrængningstidens længde, mener forf., navnlig beror på selve varearten. Den kan forkortes ved hjælp af reklame o. l., og den beror også i nogen grad på prisen og indkomsterne.

Blandt de faktorer, som er bestemmende for mætningspunktets højde og indtrængningstidens længde, nævner forf. altså indkomsterne. Det sker imidlertid meget kortfattet, og forf. kommer ikke ind på de problemer, der knytter sig til den kendsgerning, at realindkomsten de facto må anses for at være voksende gennem tiden. Hvor nås der da et mætningspunkt, og hvornår er følgelig indtrængningstiden afsluttet? Muligvis vil det såvel fra teoretisk som fra empirisk synspunkt være vanskeligt at adskille virkningerne af stigende indkomster fra følgerne af de ændringer i forbrugernes behovskonstitution, der fremkommer efter en ny vares introduktion. Men når det ikke gøres, kommer mætningspunktet efter forf.s foran refererede definition på den anden side let til at fortone sig i det fjerne, og begrebet indtrængningstid får en betydning, der ikke rigtig synes at svare til betegnelsen. Forf.s tavshed om disse spørgsmål medfører endelig en vis uklarhed omkring hele begrebet afsætningsmæssigt udviklingsstade.

Det næste spørgsmål, der tages op, er virkningerne af *mindre ændringer i parameterværdierne* omkring det gældende strukturelle niveau. Forf. opstiller her — tildels med henvisning til Kleppners reklamateori og Joel Deans behandling af prisansættelsen for nye varer — den teori, at virkningerne af mindre parameteræn-

dringer og derfor også brugen af de enkelte parametre vil arte sig forskelligt i de forskellige afsætningsmæssige udviklingsstadier. (Ved afgrænsningen af disse synes forf. stiltiende at regne med konstante realindkomster). Først ved indtrængningstidens afslutning antager markedsforholdene den karakter, man plejer at regne med i teorien, medens andre træk gør sig gældende i de tidligere stadier. Lige efter varens introduktion påvirkes afsætningen f. eks. kun temmelig lidt af ændringer i prisen eller kvaliteten, medens konsumenterne senere bliver mere bevidste m. h. t. mindre variationer. Desværre er omtalen af dette interessante emne temmelig kortfattet og delvis noget uklar. Det er således vanskeligt at blive klar over, om forf. ligesom Kleppner og Dean går ud fra, at den nye vare introduceres af en enkelt virksomhed, der senere får efterlignere, eller om han forudsætter, at der straks fra begyndelsen er flere konkurrerende virksomheder på markedet.

Sidste del af bogen (70 sider) drejer sig om beregningen af *de optimale parameterværdier*. Den sædvanlige regel: grænseindtægt lig grænseomkostninger, kan for prispolitikken vedkommende omskrives til

$$(1) \quad -e_p = \frac{p}{p-v} \left(1 - \frac{dv}{dp} \right)$$

hvor e_p = priselasticiteten, p = prisen, v = de variable enhedsomkostninger. Hvis v er konstant uanset produktionens størrelse, bliver parentesens lig 1, og formelen antager den simple skikkelse, som bl. a. er omtalt af Brems her i tidsskriftet 1951. Optimalprisen karakteriseres i så fald af, at priselasticiteten er lig forholdet mellem prisen og bruttoavance, hvis man med sidstnævnte betegnelse mener forskellen mellem prisen og de variable (produktions-) enhedsomkostninger.

Arne Rasmussen argumenterer for, at man skal betjene sig af den omskrevne formel, selv om han ikke helt vil kaste vrang på den mere velkendte, og han opstiller tilsvarende formler for de optimale værdier af reklamen og af andre kontinuert

variable parametre. For reklamens vedkommende kommer regelen — under forudsætning af konstante variable produktions-enhedsomkostninger — til at lyde på, at det betaler sig at forøge reklamebeløbet, hvis reklameelasticiteten er større end reklamebeløbet divideret med virksomhedens samlede bruttofortjeneste.

Hvis virksomheden udbyder flere varer, der enten er komplementære eller konkurrerende, bliver forholdene mere komplicerede, men forf. viser, at de optimale parameterverdier — stadig under samme forudsætning m.h.t. omkostningsforløbet — kan angives ved simple formler, hvori bl. a. krydselasticiteterne indgår.

I bogens sidste kapitel kommer forf. med udgangspunkt i teorien om den knækkede afsætningskurve ind på konkurrence-teoriens flerperiode-analyse. Når den betragtede virksomhed ændrer en af sine parameterverdier, tænkes det at vare en vis tid, før konkurrenterne reagerer, og drejer det sig f. eks. om en prisnedsættelse, vil den iflg. forf. betale sig, hvis

$$(2) -e_{p1} \cdot T_x - e_{p2} \cdot T_{n-x} \geq \frac{p}{p-v} \cdot T_n$$

I denne formel betyder T_n tiden indtil interessehorisonten, T_x længden af det tidsrum, der forløber, indtil konkurrenterne også nedsætter deres priser, e_{p1} afsætningskurvens priselasticitet, som den er, når den betragtede virksomhed er ene om at ændre prisen, og e_{p2} elasticiteten, når også konkurrenternes priser forandres i samme takt.

Formel (2) fremhæver på meget instruktiv måde den rolle, konkurrenternes reaktionshastighed kan spille, og den betydning det har at vælge parameterændringer, der kun forholdsvis langsomt kan efterlignes, f. eks. kvalitetsforbedringer i stedet for prisnedsættelser. Betingelserne for, at sagerne kan opstilles så simpelt som i ovenstående formel, er dog ret strenge. Det er forf. naturligvis selv klar over, og han omtaler bl. a., at e_{p2} i virkeligheden er en funktion af T_x , fordi man lettere bevarer de erobrede kunder, jo længere man har

haft dem. Flere ting kunne nævnes. Bl. a. behøver konkurrenterne ikke nødvendigvis, som forf. forudsætter, ved t_x at foretage en tilsvarende prisændring som den, den betragtede virksomhed har foretaget ved t_0 . De kan svare igen med en større prisnedsættelse, og der kan derved opstå en konkurrenceproces med gensidig skiftevis underbyden, som bl. a. kan føre prisen temmelig langt bort fra den, der danner udgangspunktet for forf.s elasticitetsberegninger. Noget lignende gælder de andre parametre. Endvidere må det erindres, at formel (2) forudsætter konstante variable enhedsomkostninger.

Hermed vender vi tilbage til spørgsmålet om den ændrede formulering af optimalbetingelserne, specielt sætningen: grænseindtægt lig grænseomkostninger. Når forf. anser det for bedst at anvende de nye formuleringer, er det dels fordi disse efter hans opfattelse i højere grad bygger på almindeligt kendte praktiske forretningsbegreber, dels fordi de i selve formlerne henleder opmærksomheden på strategisk vigtige størrelser: prisen, reklamebeløbet, bruttoavance, elasticiteterne etc.

Hvad angår det sidstnævnte, er det jo ikke noget nyt, at grænseindtægtens størrelse beror på prisen og priselasticiteten, eller at optimalpunktets beliggende afhænger af hele afsætningskurvens (og grænseomkostningskurvens) forløb. Men i visse forbindelser kan det sikkert være nyttigt at stille sagerne op, som forf. vil gøre det. Fordelene herved afhænger dog i væsentlig grad af, hvorvidt man mener at kunne anse de variable enhedsomkostninger for at være konstante. I hvert fald viser forf.s fremstilling, at man ved de nye formuleringer fristes stærkt til at gøre denne forudsætning, og heri kan der ligge en vis fare, som man er bedre garanteret mod ved den mere velkendte opstilling af optimalbetingelserne.

På et enkelt, men ret centralt punkt må der sættes et spørgsmålstegn ved forf.s terminologi. Han bruger som nævnt betegnelsen bruttoavance om forskellen mellem prisen og de variable produktionsenhedsomkostninger. I praksis anvendes

udtrykket bruttoavance imidlertid om meget forskellige størrelser, skiftende fra virksomhed til virksomhed, og i regnskabslitteraturen her på bjerget, f.eks. Palle Hansen: Håndbog i regnskabsvæsen, betyder bruttoavancen forskellen mellem prisen (omsætningen) og samtlige fabrikationsomkostninger, incl. afskrivninger. (Bruttoavance lig nettoavance plus salgs- og administrationsomkostninger). Forf.s terminologi synes derfor at indebære en fare for mange misforståelser, både hos de analyserende økonomer og hos de forretningsfolk, hvis almindelige dagligdags begreber forf. vil tilpasse formlerne til.

Et er imidlertid terminologien, et andet tanken om så vidt muligt at bygge på størrelser, der er almindeligt kendte og forholdsvis let kan beregnes af virksomhederne. Her må det erindres, at det, man får fra virksomhedernes kalkulationer, er gennemsnitsstørrelser, og de kan kun træde i stedet for marginalstørrelser, hvis gennemsnittet er konstant ved forekommende variationer i produktion eller lignende. Ellers må der foretages korrektioner som f.eks. parantesen i formel (1), og så er man jo egentlig lige vidt. Løvrigt er det forskellen mellem prisen og de direkte omkostninger, man sædvanligvis finder opgjort i kalkulationerne, og de direkte omkostninger er ikke ganske identiske med de variable.

Fra pædagogisk synspunkt er der næppe nogen fordel ved formel (1), medmindre man forudsætter, at parantesen er lig 1. Og gør man det, foreges rækken af de forbehold og modifikationer, der hurtigt glemmes, medens formlerne sidder fast. Går man over til en flerperiode-analyse som i formel (2), synes håbet om at kunne bygge på almindeligt kendte forretningsbegreber at være endnu ringere. Efter de retningslinjer, der foreløbig kan skimtes på dette område, vil formlerne komme til at indeholde en skok af elasticiteter, krydselasticiteter, diskonteringsfaktorer, sandsynligheder og forskelligt andet.

Den nye formulering af optimalbetingelserne har sikkert sine fordele på særlige områder. Den kan, som forf. har gjort det

i formel (2), benyttes til at demonstrere bestemte sammenhænge under forenklede forudsætninger. Og hvor forudsætningerne er opfyldt, giver de nye formler meget simple relationer, som det er nyttigt at kende. Men til mere dagligt og generelt brug bør de hidtidige formuleringer vist bevares. —

Arne Rasmussen har gjort os den tjeneste at sætte et par vigtige emner på dagsordenen. Hane egne bidrag til debatten har ført problemernes opstilling og behandling et skridt videre frem, og selv om hans teorier og resultater ikke har fået lov til at stå uimodsagt, er der kommet en nyttig diskussion ud af det. Der har allerede været en hel lille række af indlæg i »Det danske Marked«.

H. Winding Pedersen¹

1. Professor ved Københavns Universitet.

Torsten Gårdlund Knut Wicksell. Bonniers, Stockholm 1956. 412 sider. Pris: 34 s. kr., indb. 39 s. kr.

»Att göra skandal som jag anser vara min egentliga uppgift i livet, börjar jag nu bli för gammal till«, skrev Wicksell i et brev, da han i 1916 — 65 år gammel — blev pensioneret. Bedømt ud fra denne målsætning tør man vel påstå, at Wicksell i sjælden grad nåede at udfylde sit livs opgave. I professor Gårdlunds biografi kan detaljerne herom findes. Bogen giver en fortløbende beskrivelse af Wicksell's liv og herunder ikke mindst af hans gerning som politisk samfundsreformsator. Derimod gives der ikke meget om Wicksell's indsats i den økonomiske teori. Herom foreligger der imidlertid andre arbejder¹, således at denne bog har kunnet samle opmærksomheden om personen og de dele af Wicksell's forfatter-

1. Se f. ex. Erik Lindahl: »Till hundraårsminnet av Knut Wicksells födelse«, *Ekonomisk Tidsskrift*, Nr. 4, 1951, pp. 197—243 (hvor i også en række biografiske oplysninger er givet) og Ragnar Frisch's store bidrag om Wicksell i Henry William Spiegel (ed.), *The Development of Economic Thought*, New York 1952, pp. 653—699.

skab, som ikke tages med, når man økonomer imellem henviser til »Wicksell's arbejde«.

Nogle enkelte data fra Wicksell's liv må indledningsvis nævnes: Født 1851 i Stockholm; studeret matematik og naturvidenskab (fysik) i Uppsala; licentiatgraden i matematik 1885; licentiatgraden i økonomi 1895 (d. v. s. 44 år gammel!); disputerede samme år i Uppsala på afhandlingen »Zur Lehre von der Steuerincidenz«; juridisk embedseksamen (som blev krævet for at han kunne få et professorat i national-økonomi og finansret) 1899 (d. v. s. som 48-årig!); samme år docent i Lund; professor i 1901 samme sted; døde i 1926.

Disse nøgne data får liv og indhold i Gårdlunds bog. Ved at arbejde sig igennem et — som det synes for en læser af bogen — næsten uoverskueligt antal breve for ikke at tale om Wicksell's store ikke-økonomiske produktion i aviser, tidsskrifter og pjecer, ved dernæst at vælge og vrage heraf og ved at krydre med meget talende billeder og karikaturtegninger er det lykkedes forf. at give et både detaljeret og meget fængslende billede af Knut Wicksell.

Wicksell's begavelse synes frem for alt at have været logikerens. Dette fik ham til at vælge matematik som fag, og dette gjorde ham til en økonom, om hvem det siges, at »whenever a person thinks he has found an inconsistency or a piece of unclear thinking in Wicksell's works, and wants to correct it« that is only a sure criterion that the person in question has not yet penetrated to the bottom of Wicksell's ideas.« (Frisch, op. cit. p. 654). Dette tvang ham endvidere på vidt forskellige områder ud i yderstandpunkter, som i hvert fald gjorde ham til en helt umulig politiker.

Gårdlunds bog giver lejlighed til en righoldig dokumentation af denne linie i Wick-

sell's begavelse. (Det er en smule mærkeligt, at det ikke fremhæves stærkere; det afsluttende kapitel (»Verk och personlighet«) ville formentlig have vundet i fasthed, om et sådant hovedsynspunkt var blevet anlagt). Det stemmer jo også ganske med en sådan begavelse, at en stærk religiøsitet i alderen fra 15 til 23 år slog om i en ikke mindre stærk radikalisme, som — da Wicksell naturligvis ikke begrænsede sig til at blive fritænker i religiøse spørgsmål, men tillige blev en fri tænkner i alle samfundsspørgsmål — naturligvis måtte støde an mod de traditionelle, konservative ideer, som prægede tiden. Wicksell blev *Rebell i det nya riket* (undertitlen på Gårdlunds bog).

Livet igennem var han stærkt optaget af Maltus' problem. At han i konsekvens heraf tilbragte en meget væsentlig del af 80'erne og 90'erne med at propagandere for børnebegrænsning, skulle naturligvis støde an mod et victoriansk samfund og derved vanskeliggøre hans karriere. At han overførte sin radikalisme til alle livets områder og således f. ex. ikke indgik formelt ægteskab med Anna Bugge, med hvem han levede lykkeligt, skulle ikke gøre det lettere.

Wicksell blev professor i økonomi. Han begyndte meget sent — 37 år gammel — at interessere sig for økonomi. Men derefter gik det hurtigt. Han kvalificerede sig på en halv snes år samtidig med, at han havde alle mulige andre gøremål (herunder som nævnt at tage juridisk embedseksamen!). Han søgte professoratet sammen med Cassel — som imidlertid trak sin ansøgning tilbage (til ærgrelse for Falbe Hansen, som gik ind for Cassel). Wicksell fik embedet på trods af, at han nægtede at skrive *underdanigst* under sin ansøgning. Hvilke kvaler voldte dette ikke ham selv og hans omgivelser! Hans kone og venner bebrejdede ham. (»Skall man skratta eller gråta åt en sådan naivitet?« skrev hans kone i et brev. Hun var som Wicksell radikal, men afbalanceret, mindre logiker, mere humorist). Han gav sig. Og så alligevel, i sidste øjeblik nægtede han: »... för en person med mina

Frisch's arbejde er mærkeligt nok ikke nævnt i Torsten Gårdlunds bog. En bibliografi over Wicksell's arbejde er (jfr. Gårdlund, p. 374) under udarbejdelse. Som det fremgår af Lindahl's og Frisch's artikler samt Gårdlund's bog, er litteraturen om Wicksell og hans videnskabelige arbejder ganske omfattende.

politiska åsikter är det onekligen en förödmjukelse att nädgas skriva »underdånigst« till Kungl. maj:t (på skämt kan jag naturligtvis göra det till vem som helst)...« Man bemærker parentesens, som her er medtaget til dokumentation af, at Wicksell i hvert fald ikke havde humorens nådegave.

Dette var blot en af de mindre skandaler. Værre blev det, da han i begyndelsen af århundredet, da Sverige prægedes af stærke nationalistiske strømninger, ikke alene hylkede klart pacifistiske synspunkter, men tillige foreslog, at Sverige »för fredens skull och med särskilda civilisatoriska uppgifter« skulle anmode om at blive indlemmet i Rusland. Wicksell forestillede sig, at svensk kultur ville vinde over den russiske, jfr. følgende brev (p. 271): »Kommer då Bobrikoff [russisk generalguvernør, som hærgede i Finland i begyndelsen af dette århundrede] hit, så välkommen, och vi skola göra honom till socialist genom att visa ett folk som kommit till välmåga under social frihet...«². Eller da han under unionsstriden i 1904—05 benyttede enhver lejlighed til at håne alle »de hellige følelser«. Eller da han ved Oscar II's død i konsistorium protesterede mod mindetalen: »Om rektors ord gällt Oscar som konung måste han protestere, eftersom han var republikan och hatade allt vad monarki hette. Skulle de ha gällt konungen som person, kunne han möjligen ha gillat det sagda, nämligen i den mån det varit sant. Men att så skulle vara fallet bestred han«. Eller da han (i 1908) holdt foredrag i Stockholm om *Tronen, altaret, svärdet och påning-påsen*. Han genfortalte der (med udstrakt anvendelse af *licentia poetica*) bl. a. beretningen om jomfru Maria's bebudelse og funderede over Josef's reaktion! Denne tale indbragte ham 2 måneders fængsel, hvilket synes at have glædet ham. Det synes næsten som om han er på nippet til at ud-

2. Hans standpunkt her inspirerede til en fortryllende karikaturtegning (gengivet hos Gårdlund p. 270) af »Wicksells Höns«². Wicksell er tegnet som en hane; en ræv (Bobrikoff) lusker rundt om hønsegården, og Wicksell siger: »Kom hit du snälla räv, så ska vi göra dej till vegetarian«!

bryde: »Endelig lykkedes det!« For at bevare sin selvagtelse måtte han lide som andre radikale havde måttet lide. Netop at bevare sin selvagtelse lægger han i det hele taget igennem hele livet stor vægt på, således som det klart fremgår af de citerede breve. Man husker også her på, at han i den beskrivelse af sin religiøsitet, som han gav i et foredrag fra 1887 (*Hur jag vardt fritänkare*), siger, at »då bröts själv tilliten«.

Anmelderen er af gode grunde afskåret fra at give en tilstrækkelig kritisk bedømmelse af denne bog. Det ville forudsætte et indgående miljøkendskab, en viden om kilderne, som kunne måle sig med forfatterens (hvilket ikke er så lidt) — ja, det ville i sidste ende forudsætte, at man havde kendt Wicksell. Men i hvert fald lærer man en Wicksell at kende med denne bog. Og man lærer ham tilmed så godt at kende, at man kommer til at holde af ham. Når man lukker bogen, siger man uvilklårligt: »Lidt skør var han da vist«. Men man nøjes ikke med det. Han griber ved — om en lidt højtidelig vending må bruges — at »hans kærlighed dækkede syndernes mangfoldighed«. Han var så åbenbart ingen god universitetslærer. Men i det små lyste han — som da han en sommer flere timer hver dag bærer en niece, der har engelsk syge, rundt i solen, eller som da han (i 1919) i flere uger sad ved en søsters døds seng og sang salmebogen igennem for hende. I det store lyste han ved sin aldrig svækkede sociale interesse og ved sin aldrig tæmmede frihedstrang — for sig selv, men mere endnu for andre. Bogen være på det varmeste anbefalet som en beretning om en mand, der ikke alene var sjælden ved at have meninger, men også var det ved at have sine meningers mod.

P. Nørregaard Rasmussen³.

3. Dr. polit., professor ved Københavns Universitet.

William S. Vickrey: The Revision of the Rapid Transit Fare Structure of the City of New York. Technical Monograph Number Three udgivet af Mayor's Committee on Management Survey of the City of New York. Febr. 1952. 156 s.

I en tid, hvor takstpolitiken og da specielt sporvejstaksterne drøftes i økonomiske kredse, er der vel anledning til at gøre opmærksom på, hvad en kendt national-økonom, professor Vickrey, som rådgiver for byen New York mener om disse spørgsmål.

Udgangspunktet har været, at de kollektive trafikmidler gav et ikke ubetydeligt underskud, og at kommunen, inden man gik til takstforhøjelse, bad professor Vickrey om en økonomisk betonet undersøgelse.

I denne begyndes der med en analyse af omkostningerne særlig under hensyn til de forskellige grupper mere eller mindre faste eller variable karakter, hvorefter man forsøger at dele disse dels på de forskellige tidspunkter og dels på de forskellige strækninger. Forfatteren kommer til det resultat, at omkostningerne er væsentlig højere i de centrale dele af Manhattan og i direkte tilknytning til arbejdstidens begyndelse og ophør.

Ud fra denne omkostningsanalyse gennemgår han de forskellige almindeligt anvendte takstprincipper som enhedstarif og afstandstarif etc. og påviser, at disse ligger meget langt fra de omkostninger, som de forskellige grupper af trafikanter fremkalder.

Overfor sådanne principper hævder han, at taksterne bør sættes i nærmere relation til de meromkostninger, den enkelte trafikant forvolder. Han vil dog ikke følge det marginale princip slavisk, bl. a. fordi det ville være administrativt uoverkommeligt at forandre priserne fra time til time og fra station til station, men går ind for et princip, hvorefter taksterne varieres eftersom det drejer sig om det centrale område, mellemområder og yderområder, og eftersom det drejer sig om rush hours, næsten rush hours og udenfor rush hours samt om de forskellige retninger.

Selvom omkostningerne er næsten nul ved transport om morgenen fra centrum til yderdistrikterne, vil han dog bevare en takst på 5 cts., hvilket er en betydelig nedsættelse. Den samme pris foreslås gældende til hen på eftermiddagen, hvor prisen i næsten rush hours sættes til 15 cts. og i de egentlige rush hours til 25 cts. Tilsvarende principper foreslås for de andre områder og andre tider.

Forfatteren går derefter over til at undersøge virkningerne og kommer herved ind på forskellige elasticitetsberegninger. De beregnede virkninger vil være en forøget trafik på de tider og områder, hvor kapacitetsudnyttelsen er ringe, og forfatteren mener også at kunne beregne, hvor meget trafikken i rush hours vil gå ned dels som følge af prisforhøjelsen og dels som følge af, at en del trafikanter (butikssindkøb etc.) vil være mere tilbøjelige til at forskyde deres rejse fra rush hours til andre tidspunkter. Det samlede resultat skulle dels være en mere jævn benyttelse af de kollektive trafikmidler og dels en forbedring i deres samlede økonomi.

Der er meget for en økonom velkendt og tiltalende i Vickreys tankegang, og det vil ikke være urimeligt, om man også tog en tilsvarende fremgangsmåde op til mere indgående overvejelse her i landet.

Svagheden i fremstillingen er, at Vickrey kun ser problemet fra de kollektive trafikmidlers synspunkt. Jeg synes ikke, man kan se bort fra muligheden af, at de, der arbejder i de centrale bydele og ikke gerne vil betale 50 cents hver dag, ville foretrække at benytte deres vogn til og fra arbejde, selv om det medførte forskellige ubehageligheder i retning af standsninger og langsom kørsel. Dette kan tænkes at forøge trafikvanskelighederne og nødvendiggøre udvidelse af gadearealerne muligvis med det resultat, at Vickreys forslag set fra kommunens samlede interesse ville medføre stigende omkostninger.

Hvis man her i landet ville tage Vickreys tanker op til overvejelser, burde man derfor ikke alene se på virkningerne indenfor sporvejsdirektørens, men også på virkningen

gerne indenfor stadsingeniørens (eventuelt statens) regnskabsområde.

P. P. Sveistrup.¹

1. Kontorchef. Lektor ved Københavns Universitet.

Ejler Alkjær og Svend Jensen: Danmarks Grafiske Erhverv. Den Grafiske Højskoles Skrifter IV. København 1956. 92 s. Pris 10 kr.

I det afsluttende kapitel i denne bog omtales nogle foreløbige resultater af en lille interview-undersøgelse, man har ladet foretage, for at få belyst offentlighedens kendskab til de grafiske erhverv og dens betydelse af disse erhvervs samfunds- og beskæftigelsesmæssige betydning.

Nu er den slags opinionsundersøgelser ganske vist som regel morsomme i sig selv, og den her omtalte danner ingen undtagelse. Derimod kan det være lidt svært at se nytten af den. Når det oplyses, at de grafiske erhverv omfatter følgende brancher: bogtrykkerier, skriftstøberier, maskinsætterier, sten- og offsettrykkerier, reproduktionsanstalter og klichéfabrikker, bogbinderforretninger og linieranstalter, dagblade, ugeblade samt hovedparten af produktionen af papir- og papvarer, er det ikke mange, der vil bestride de grafiske erhvervs store betydning. Og nogen undskyldning for at samle en række oplysninger om denne erhvervsgruppe i en bog er det ikke nødvendigt at finde gennem opinionsundersøgelser. Eksakt eller særlig omfattende viden på dette felt kan man ikke vente hos ret mange, og bogen er derfor

nyttig for den, der er interesseret i de grafiske fags placering i erhvervslivet.

På grundlag af hovedsagelig officiel statistik gives dels en kort oversigt over udviklingen i de grafiske erhverv dels en beskrivelse af disse erhvervs nuværende stadiet med oplysninger om branchefordeling, virksomhedsstørrelse, lokalisering, beskæftigelse, lønforhold, omsætning, ejerforhold m. v. I det omfang, det har nogen mening, er disse oplysninger sat i relation til tilsvarende oplysninger for industri og håndværk ialt. Denne beskrivelse er hovedsagelig givet ved hjælp af en række overskuelige og let læselige tabeller og grafiske fremstillinger, medens teksten holder sig til hovedlinjerne, hvilket gør det ualmindeligt nemt at komme igennem bogen i betragtning af dens art.

Til slut en lille indvending. Når man i ovennævnte interviewundersøgelse f. eks. spørger folk om, hvad en reproduktionsanstalt laver, eller hvad en kliché og et dybtryk er, ville det nok have været på sin plads, at man af hensyn til de af læserne, der ikke er grafikere, ikke blot citerede de forkerte svar, folk har givet på spørgsmålene, men også have antydnet de rigtige svar. Men dette kommer måske senere, idet bogens forord lover, at et supplerende stof vil fremkomme, der dels omhandler den endelige bearbejdelse af interviewundersøgelsen, dels drejer sig om en kortlægning af de grafiske fags maskinbestand og produktionsmæssige integration.

Leo Meyer¹.

1. Cand. polit., sekretær i Det statistiske Departement.

NATIONALØKONOMISK FORENINGS MEDLEMSLISTE PR. 31. DECEMBER 1956

En stjerne (*) foran navnet betyder, at vedkommende er medlem af bestyrelsen.

Æresmedlem:

fhv. nationalbankdirektør, cand. polit., *C. V. Bramsnæs*.

Medlemmer:

Aabling-Thomsen, Svend, stud. polit.
Aaen, Knud Erik, stud. polit.
Aagaard Christensen, Arne, cand. polit., fuldmægtig i Monopoltilsynet.
Aagesen, Vagn, cand. jur., stud. polit.
Aarsøe, Arvid, direktør, h. d., Guldsmedefagets Fællesråd.
Aarup Hansen, Fr., direktør i Privatbanken.
Aarup, J., sparekassedirektør.
Abildgaard Jørgensen, Flemming, stud. polit.
Abildtrup, Chr., direktør, I. C. Modeweg & Søn A/S.
Adler-Nissen, Karengete, cand. jur., fuldmægtig i Direktoratet for Vareforsyning.
Albeck, Georg, cand. polit., kontorchef i 3. Hovedrevisorat.
Andersen, Åge, cand. polit., sekretær i Handelsministeriet, Danmarks faste delegerede ved CECA, Luxembourg.
Andersen, Aksel, cand. polit., direktør for Københavns Kommunes Hospitalsvæsen.
Andersen, C. L., cand. polit., statsautoriseret revisor.
Andersen, E. R., kontorchef i Sparekassen for København og Omegn.
Andersen, Ernst, stud. polit.
Andersen, Hans Peter, stud. polit.
Andersen, Helge, cand. polit., rådgivende økonom og statistiker.
Andersen, Knud, stud. polit.
Andersen, K. B., cand. polit., forstander for Roskilde Højskole.
Andersen, Niels, højesteretssagfører.
Andersen, Ole Mølgård, stud. polit.

Andersen, Poul, direktør, formand for repræsentantskab og bestyrelse i Privatbanken.
Andersen, Poul, stud. polit.
Andersen, R. G., civilingeniør, direktør, Tuxham A/S.
Andersen, Svend, cand. polit., kontorchef i Danmarks Nationalbank.
Andersen, Verner E., cand. polit., sekretær i Direktoratet for Staden Københavns faste Ejendomme.
Andreassen, E., sekretær.
Andreassen, Victor, cand. polit., chef for Erhvervsøkonomisk Institut.
Angelo, A., civilingeniør, fhv. direktør for N.E.S.A.
Antonsen, Kristian, mag. scient. & cand. polit., amanuensis ved Københavns Universitet.
Antonsen, Poul, stud. polit.
Arnholdt, Louis, vekselerer.
Arnskov, A. J., cand. jur., sekretær i Landbrugsministeriet, attaché ved Danmarks faste delegation ved OEEC, Paris.
Arp, Claus, cand. polit., redaktør, Produktivitetsnyt.
Åxelsen Drejer, A., cand. polit., generalsekretær for Andelsudvalget, redaktør af Andelsbladet.

Baaring, Bernh., direktør, h. a., M. J. Ballins Sønner & Hertz.
Baggesø, Tom, stud. polit., trafikassistent.
Bahnsen, Louis, direktør, Bruhn og Lehmann A/S.
Bak Jensen, T., h. a., konsulent.

Balling, Else, stud. polit.
Bang, Kai, cand. jur., vejdirektør.
Bang, Ole, cand. polit., inspektør i Banktilsynet.
Bang, Ove, cand. polit., fuldmægtig i Departementet for Told- og Forbrugsafgifter.
Banke, Niels, cand. polit., underdirektør i Monopoltilsynet, lektor ved Handelshøjskolen i København.
Barfod, Annemarie, cand. polit., fuldmægtig i Grønlandsdepartementet.
Barfod, Borge, cand. polit., fhv. professor.
Barfels, Eyvind, cand. polit., administrator for Sammenslutningen af Suez-kanalens Kun-der.
Bastrup Birk, Erik, cand. polit., attaché ved Danmarks faste delegation ved OEEC i Paris.
Beildorff Petersen, Åge, afdelingsbestyrer i Københavns Handelsbank.
Bendix, A. B., adm. direktør i De forenede Papirfabriker.
Bendtsen, C., direktør for Den danske Presses Fællesindkøbs-Forening.
Bengtsson, Holger, prokurist, Engelhardt og Lohse.
Bennike, Bodil Johansson, stud. polit.
Bennike, Sigurd, stud. polit.
Benzon, Åge v., vekselerer.
Berg, Eliith, stud. polit.
Bergendorff, Carl, statsautoriseret revisor.
Bertelsen, Poul, cand. polit., Guldkysten.
Bierbum, Frederik, direktør i Banken for Holbæk og Omegn.
Biilmann, Jørgen, stud. polit.
Biilmann, Vagn, cand. jur., ekspeditionssekretær i Sparekassen for København og Omegn.
Bille, Mogens, reservelæge, Dianalund.
Birck, Ruth, professorinde.
Bisgaard Olesen, H., cand. oecon., fuldmægtig i Monopoltilsynet.
Bjerke, Kjeld, cand. polit., kontorchef i Det statistiske Departement, lektor ved Handelshøjskolen i København.
Bjøl, Borge, fabrikant.
Bjørn Olsen, P., cand. polit., kontorchef i Det økonomiske Sekretariat.
Bjørner, Dan, grosserer.
Björnsson, Gunnar, cand. polit., direktør, Nielsen & Lydiche.
Blechingberg, Einar, cand. jur., ambassaderåd ved den danske ambassade i Bonn.

Blinkenberg Nielsen, O., cand. polit., sparekassedirektør, Frederiksborg Amts Spare- og Laanekasse.
Bloch, Erich, cand. polit., sekretær i Monopoltilsynet.
Bloch-Jørgensen, Ove, vekselerer.
Blume Leide, V., fuldmægtig.
Bodelsen, Niels, stud. polit.
Boding, Morten, cand. polit., sekretær i Boligministeriet.
Boe, J. Fr. Mansfeld, direktør i Østifternes Husmandskreditforening.
Boesberg, I., statsautoriseret revisor.
Boesen, Per, cand. polit., lektor ved Handelshøjskolen i København.
Bo-Jensen, Åge, cand. polit., kontorchef i F.D.B.
Bojsen, Knud E., cand. oecon., fuldmægtig i Københavns Handelsbank.
Bollerup, E., cand. polit., kontorchef i Turistforeningen for Danmark.
Bonde, Chr., cand. polit., ekspeditionssekretær i Det statistiske Departement.
Bonde, Tage, afdelingsbestyrer i Sparekassen for København og Omegn.
Bondesen, S. H., cand. polit., kontorchef i Den danske Landmandsbank.
Bork, Volmer A., landsretssagfører.
Boserup, Esther, cand. polit., Economic Commission for Europe, Genève.
Boserup, Mogens, cand. polit., Economic Commission for Europe, Genève.
Boserup, William, cand. polit., fuldmægtig i Monopoltilsynet.
Bov, Helge, cand. polit., sekretær i Det statistiske Departement.
Bov, Preben, cand. polit., sekretær i Det statistiske Departement.
Bramsnes, F., civilingeniør, lektor ved Danmarks tekniske Højskole, forstander for Fiskeriministeriets Forsøgslaboratorium.
Brandstrup Andersen, A., stud. polit.
Brandt, Ejvind, vekselerer.
Brandt, G., fhv. bankdirektør.
Bredsdorff, J., cand. polit., kontorchef i 4. Hovedrevisorat.
Bredsdorff, Per, cand. polit., forskningsleder, Statens Byggeforskningsinstitut.
Brems, Hans, dr. polit., professor ved University of Illinois.
Bretting, H. A., arbitrageur.
Brinking, Minna, kontorassistent.
Brock, Jørgen, cand. jur. & polit., kaptajn.

Brun, Alice, cand. polit., kontorchef i Finansministeriet.
Bruun, Aksel, prokurist i Haandværkerbanken.
Bruun, Peder L., civilingeniør.
Bruun-Pedersen, Ove, cand. polit., sekretær i Handelsministeriet.
Bruus, Niels, stud. polit.
Bryant, G., direktør i American Tobacco Company.
Brondum, Arne, cand. polit., fuldmægtig i Danmarks Nationalbank.
Bronsted, E., stud. polit.
Buch, Leon, cand. polit., sekretær i Folketingets Sekretariat.
Buch-Larsen, J. L., cand. polit., kontorchef i O. K.
Budde, Erik, cand. polit., sekretær i Boligministeriet.
Buhl, Sten, cand. polit., Købmandsindex.
Buhl, V., direktør i Dansk Esso.
Bülou, Hans Reimar v., cand. polit., sekretær i Atomenergikommissionen.
Bülou, Olaf v., stud. polit.
Bützow, Jørgen, stud. polit.
Bødker, Anders, stud. polit.
Bogelund-Jensen, S., direktør.
Borglum Jensen, Jørn, cand. polit., sekretær i Det økonomiske Sekretariat.

Callo, P. A., cand. polit., kreditforeningsdirektør, Haderslev.
Carstens, Einar, cand. polit., kontorchef i Industrirådet.
Carstensen, Vilhelm Emil, cand. polit., ekspeditionssekretær i Generaldirektoratet for Post- og Telegrafvæsenet.
Caspersen, Sven, stud. polit.
Castenschiold, Carl Henrik, stud. polit.
Christensen, A., direktør i Fyens Landmandsbank, Odense.
Christensen, Aage, cand. polit., ekspeditionssekretær i Generaldirektoratet for Post- og Telegrafvæsenet.
Christensen, Aage, forretningsfører for Fællesorganisationen af almenyttige Boligselskaber.
Christensen, Bent, cand. polit., prokurist, fabrikken ILKA.
Christensen, C. J., direktør i Banken for Ringsted og Omegn.
Christensen, Carl Johan, forretningsfører.
Christensen, E. Birger, vekselerer.

Christensen, E., direktør i Den danske Mælkekondenseringsfabrik, Nakskov.
Christensen, E., underdirektør i Københavns Handelsbank.
Christensen, Frantz, direktør.
Christensen, H. P., direktør for Helsingør Skibsværft og Maskinbyggeri.
Christensen, Haagen, direktør.
Christensen, Jens, cand. polit., fg. kontorchef i Udenrigsministeriet.
Christensen, Kjeld, cand. polit., underdirektør i Sparekassen for København og Omegn.
Christensen, Knud, cand. jur., adm. direktør for Københavns Brandforsikring.
Christensen, Leif, cand. polit., direktør, café Metropol.
Christensen, Leif, stud. polit.
Christensen, Poul-Einer, stud. polit.
Christensen, S. Veng, cand. jur., direktør.
Christensen, Th., kontorchef i rederiet J. Lauritzen.
Christiani, Rud., civilingeniør, dr. ing.
Christiansen, A., bankdirektør, Fåborg.
Christiansen, Gerhard, stud. polit.
Christiansen, Hakon, adm. direktør i Ø.K.
Christiansen, Hans C., cand. merc., direktør i Den kgl. grønlandske Handel.
Christiansen, O., direktør ved Nakskov Skibsværft.
Christiansson, Erik E., stud. polit.
Christoffersen, Hans Henrik Egeblad, stud. polit.
Christoffersen, M., dr. polit., Ø.K.
Clausen, H., sekretær for De samvirkende danske Landboforeninger.
Clausen, Poul, bogholder i Sophus Berendsen.
Clemmensen, Carl Johan, cand. polit., kontorchef i Dansk Arbejdsgiverforening.
Cohn, Einar, cand. polit., fhv. departementschef i Det statistiske Departement.
Colding-Jørgensen, H., cand. act., adm. direktør i Forsikringsaktieselskabet Skjold.
Conrad-Eberlin, Niels, cand. jur., fuldmægtig i Finansministeriet.
Cour, Aage la, cand. polit., sekretær i Det statistiske Departement.
Cour, Jacob la, cand. jur., landsretssagfører.

Dahl, A. H., cand. oecon., sekretær i Dansk Arbejdsgiverforening.
Dahlggaard, Bertel, cand. polit., fhv. indenrigsminister, M.F.

Dahlgaard, Lauge, cand. polit., fuldmægtig i Direktoratet for Vareforsyning.
Dahlgaard, Poul, cand. polit., ekspeditionssekretær i Monopoltilsynet.
Dahlgaard, Tyge, cand. polit., fuldmægtig i Udenrigsministeriet.
Dalgaard, Fr., direktør for Arbejdernes kooperative Byggeförening.
Dalgård, Henning, cand. polit., sekretær i Danmarks Nationalbank.
Dalgaard, Knud, cand. polit., økonomidirektør i Københavns Kommune.
Daltoft, Svend, kontorchef i Privatbanken.
Dam, Gunnar, cand. polit., kontorchef i Direktoratet for Sygekassevæsenet.
Damgaard Nielsen, H. O., direktør i Danisco.
Damsgaard Hansen, Ejvind, stud. polit.
Damsgaard Hansen, Knud, cand. polit., ekspeditionssekretær i Departementet for Told- og Forbrugsafgifter.
Danielsen, E., direktør.
Dano, Sven, cand. polit., adjunkt ved Københavns Universitet.
Dessau, Einar, civilingeniør, direktør i De forenede Bryggerier.
Dessau, Erling, stud. polit.
Dich, Jørgen S., cand. polit., professor ved Århus Universitet.
Didericksen, H., fuldmægtig i Bikuben.
Diemer, D. G., h. d., direktør.
Dige, E., cand. polit., departementschef i Finansministeriet.
Dons, P. M., underdirektør i Danmarks Nationalbank.
Drachmann, Svend, cand. polit., Rationaliseringsfirmaet T. Bak Jensen.
Drewes, Poul A., direktør i Kaffesurrogatfabriken Danmark.
Dreyer, J., hovedkasserer i Sparekassen for København og Omegn.
Dreyer, Peter, adm. direktør for Georg Bestle.
Duelund-Nielsen, Helmer, cand. oecón., sekretær i Det økonomiske Sekretariat.
Dybdal, C. C., adm. direktør for Sparekassen for København og Omegn.
Dyrberg, Carl Nic., cand. polit., direktionssekretær i S. C. Sørensen Import Co., Randers.
Dyre, Ebbe, cand. polit., hulkortkonsulent i I.B.M.

Ebbesen, Niels, stud. polit.
Einfeldt, Chr., cand. polit.

Einfeldt, Robert, direktør i Foreningen Dansk Arbejde.
Ekman, Leo, cand. polit.
Elberling, B. V., cand. polit., redaktør, Avis-årbogen.
Elkær-Hansen, N., cand. polit., rigsombudsmand, Færoerne.
Elmquist, Kai, grosserer.
Elsass, Adam, direktør i Sophus Berendsen.
Elsass, L., direktør i Sophus Berendsen.
Engberg, Einer, cand. polit., kontorchef i Boligministeriet, p. t. U.N.'s Sekretariat, New York.
Engberg, Holger L., cand. polit., Berlingske Tidende.
Engmann, H., cand. polit., direktør, 3. Hovedrevisorat.
Erichsen, Nis, direktør i Den nordslesvigske Folkebank, Åbenrå.
Eriksen, Holger, cand. polit., Erhvervspsykologisk Institut.
Eriksen, Holger, stud. polit.
Eriksen, Rich. J., direktør i Andelsbanken.
Eyrich, Th., direktør i Hellebæk Fabriker.

Fabricius, J., statsautoriseret revisor.
Fabricius, Louis, cand. jur., generalsekretær i F.D.B.
Fabricius, P., adm. direktør i Sunlight Fabrikkerne.
Fahrenholts, W. H., direktør.
Faurholt, O. P., kontorchef i Privatbanken.
Finsen, Aa., direktør i Københavns Kreditforening.
Fischer-Møller, H. O., højestetretssagfører.
Fjeldberg, Hakon, stud. polit.
Flygaard, Ole, cand. polit.
Fog, Bjarke, cand. polit., lektor ved Handelshøjskolen i København.
Foght, L. F., grosserer.
Foss, Einar P., civilingeniør.
Foss, K. R., cand. mag., aktuar.
Frandsen, Anker, cand. polit., overlærer.
Frandsen, Erik, civilingeniør, direktør i Det Danske Petroleumsselskab.
Frandsen, G., cand. polit., kontorchef i Direktoratet for Vareforsyning.
Frandsen, Gregers, cand. polit., sekretær i Socialministeriet.
Friedmann, Karen, cand. polit., landbrugsøkonom, Washington.
Frigast, Poul, direktør for P. C. L. Frigast Sølvsarefabrik.

Friis, Charles Rud., cand. polit., fhv. kontorchef i Grønlands Styrelse.
Friis, E., grosserer.
Friis, Henning, cand. polit., statsvidenskabelig konsulent i Socialministeriet.
Friis, N. W., cand. jur. & polit., adm. direktør for Ostifternes Brandforsikring.
Friis, Torben, Alternate Executive Director, International Monetary Fund, Whashington.
Friis-Skotte, Marchen, cand. polit., kontorchef i Finansministeriet.
Funder, K. V., afdelingsbestyrer i Sparekassen for København og Omegn.

Galle, Kate, cand. polit., sekretær i Udenrigsministeriet.
Gammellaard Jacobsen, Gerda, frue.
*Gammellaard Jacobsen, S., cand. polit., kontorchef i Monopoltilsynet.
Gandil, Chr., cand. polit., direktør i Erhvervenes Oplysningsråd.
Gelling, Jørgen H., dr. polit., professor ved Aarhus Universitet.
Georg, Carl, fhv. direktør i Direktoratet for Stadens Revision, København.
Gervard, Find, cand. polit., fuldmægtig i Boligministeriet.
Gille, Halvor, cand. polit., Departement of Social Affairs, United Nations, New York.
Glamann, Kristof, mag. art., adjunkt ved Københavns Universitet.
Glashof, E., direktør i Københavns Handelsbank.
Gloerfelt-Tarp, Bror, cand. polit., underdirektør i Store Nordiske Telegrafskab.
Gloerfelt-Tarp, Kirsten, cand. polit., kontorchef i Direktoratet for Arbejdstilsynet, M.F.
Glud, Troels, cand. polit., ekspeditionssekretær i Direktoratet for Vareforsyning.
Gormsen, Axel, cand. polit., sekretær i Departementet for Told- og Forbrugsafgifter.
Graae, Poul, cand. polit., chefredaktør, Politiken.
Graessler, Herbert, cand. polit., ekspeditionssekretær i Arbejdsdirektoratet.
Grandjean, Hans, stud. polit.
Gravesen, Erik, direktør i Valby Strømpfabrik.
Gregersen, J., cand. polit., afdelingschef i Direktoratet for Vareforsyning.
*Groes, Lis, cand. polit., handelsminister.
Groes, Ebbe, cand. polit., førstedirektør i F.D.B.

Groth, Leif, stud. polit.
Grünbaum, Henry, cand. polit., Dansk Arbejdsmandsforbund.
Grünbaum, I., cand. polit., amtsforvalter, Hjørring.
Gron, Sigurd, cand. polit., fuldmægtig i Statens Ligningsdirektorat.
Grønlund-Pedersen, Einar, cand. polit., kontorchef i Statens Ligningsdirektorat.
Gundelach, Finn, cand. oecon., Danmarks faste delegerede ved ECE, Genève.
Gønns-Jensen, P. E., direktør.
Gotrik, H. P., cand. polit., departementschef i Skattedepartementet.

Haagentoft, E. Haagen, cand. polit., lønningschef, Tuborg Bryggerierne.
Hagemann, John, prokurist, Fr. & Ed. Gotschalek.
Hagen, Gunnar, cand. polit. & jur., direktør for Direktoratet for Ulykkesforsikringen.
Hald, A., dr. phil., professor ved Københavns Universitet.
Hammerum, Folmer, cand. polit., fuldmægtig i Monopoltilsynet.
Hamtoft, Henry, cand. polit., sekretær i Sundhedsstyrelsen.
Hannover, Hans, direktør i Anders A. Pindstoftes Maskinfabrik.
Hannover, Knud, adm. direktør for Glud & Marstrand.
Hansen, Anne Marie, cand. polit., sekretær i Boligministeriet.
Hansen, Børge, cand. polit., fuldmægtig i Arbejderbo.
Hansen, Børge K., direktør i Hørsholm Klædefabrik.
Hansen, Carla, cand. polit., fuldmægtig i Overinspektionen for Børneforsorgen.
Hansen, Curt, cand. polit., kontorchef, Københavns Amt.
Hansen, Einar, cand. polit., kontorchef, Nakskov Skibsværft.
Hansen, Enrico, cand. polit., direktør i Ostifternes Kreditforening.
Hansen, Erik Alban, cand. polit., ekspeditionssekretær i Departementet for Told- og Forbrugsafgifter.
Hansen, Erik Jørgen, stud. polit.
Hansen, Georg, cand. polit., fhv. direktør i Jernindustriens Sammenslutning.
Hansen, H. C., stats- og udenrigsminister, M.F.

Hansen, Hans J., cand. polit., docent ved Den jydsk Handelshøjskole, Århus.

Hansen, H. P., prokurist, Københavns Frugt-auktioner.

Hansen, Jens H., fhv. underdirektør i Den danske Landmandsbank.

Hansen, Jos, ingeniør.

Hansen, Julius, borgmester i København.

Hansen, Knud, cand. polit., undervisnings-assistent ved Handelshøjskolen i København.

Hansen, Kurt, cand. polit., sekretær i Det økonomiske Sekretariat.

Hansen, Lisbeth, cand. polit., sekretær i Direktoratet for Sygekassevæsenet.

Hansen, M. B., cand. polit., amtslignings-inspektør, Nykøbing F.

Hansen, M. Erh., bankdirektør, Svendborg.

Hansen, P. A., landbrugskandidat.

Hansen, Palle, statsautoriseret revisor, professor ved Handelshøjskolen i København.

Hansen, Preben, vekselerer.

**Hansen, Svend*, direktør i Fællesbanken for Danmarks Sparekasser.

Hansen, Svend Aage, cand. polit., fuldmægtig i Det statistiske Departement.

Hansen, Verner, cand. polit., sekretær i Det statistiske Departement.

Hansson, Birger, cand. polit., fuldmægtig i D.F.D.S.

Harhoff, Poul, cand. jur., fhv. underdirektør i Den danske Landmandsbank.

Harne, Jørgen, cand. oecon., Den danske Landmandsbank.

Hartogsohn, S., cand. polit., nationalbank-direktør.

Hartz, G. E., civilingeniør, direktør for Thomas B. Thrige, Odense.

Harup, Borge, landsretssagfører, adm. direktør for Husejernes Kreditkasse.

Haugen-Johansen, H., nationalbankdirektør.

Haunstrup Clemmensen, Erik, cand. polit., underdirektør i Carlsberg Bryggerierne.

Haunso, Sigurd, cand. polit., ekspeditions-sekretær i Københavns Kommunes statistiske Kontor.

Have, Kresten, cand. polit., ekspeditionssekretær i Gladsaxe Kommune.

Hedebøl, Peder, fhv. borgmester.

Hedegaard, Olaf, direktør i Kjøbenhavns Handelsbank.

Heering, Peter F., fabrikant.

Hegner, Henry, kontorchef.

Heimann Olsen, Erik, cand. polit., sekretær i Turistforeningen for Danmark.

Heineke, Svend, dr. rer. pol., fabrikkejer, Kerteminde Jernstøberi.

Helmer, Kurt, cand. polit., sekretær i Handelsministeriet.

Heltberg, Leif, cand. polit., sekretær i Det statistiske Departement.

Henius, Hugo, direktør.

Henningsen, Ove Per, stud. polit.

Henriksen, Ole Bus, stud. polit.

Henriques, Carl Otto, vekselerer.

Henriques, Henrik, vekselerer.

Henriques, Leif, prokurist.

Henten, P. H., cand. polit., sekretær i Finansdepartementet.

Hermann, M., cand. polit., State Bank of Ethiopia, Addis Abeba.

Hermansen, Niels K., professor ved Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole.

Hersland, Ernst, statsautoriseret revisor, Horsens.

Hertz, Emil C., grosserer.

Hertz, Jørgen, civilingeniør, fabrikant.

Hill-Madsen, C., direktør i S. Dyrup & Co.

Hirschsprung, Asger M., direktør i A. M. Hirschsprung & Sønner.

Hjelm-Hansen, Aage, cand. polit., redaktør, Politiken.

Hjelmar, Erik, cand. polit., sekretær i Landbrugministeriet.

Hjelmer, Anders, cand. polit., handelskonsulent for Guldmedefagets Fællesråd.

Hjerno Jeppesen, H., cand. merc., statsautoriseret revisor.

Hjort, Hans, cand. jur., kontorchef i Departementet for Told- og Forbrugsafgifter.

Hjort, Palle, stud. polit.

Hjorth, Jørgen, cand. polit., sekretær i Handelsministeriets Produktivitetsudvalg.

Hjortkjær, Thorkild, cand. polit., sekretær i Det statistiske Departement.

Hoff, Niels, cand. polit., kontorchef i Landsforeningen Dansk Arbejde.

Hoff, Søren, cand. polit., sekretær i Industrirådet.

Hoff-Hansen, Erik, fabrikant.

Hoffmann, Henning, direktør i Kjøbenhavns Handelsbank.

Hoffmeyer, Erik, cand. polit., sekretær i Danmarks Nationalbank, lektor ved Københavns Universitet.

kreter i
 orikejer,
 Handels-
 r i Det
 Finans-
 ank of
 en kgl.
 or, Hor-
 Co.
 A. M.
 daktør,
 Land-
 konsu-
 autori-
 eparte-
 i Han-
 retær i

Hoffmeyer, Fanny Rolf, cand. polit., ekspeditionssekretær i Forsikringsrådet.
Hollensen, Frede, cand. polit., kontorchef i Danmarks Nationalbank.
Holm, Anker, direktør i Silkehuset.
Holm, Axel, cand. polit., kontorchef i Københavns Kommunes statistiske Kontor.
Holm, Bodil, cand. polit.
Holm, Erik, stud. polit.
Holst, Max, direktør i Fællesbanken for Danmarks Sparekasser.
Holst-Nielsen, John, cand. polit., fuldmægtig i Mejeriernes og Landbrugets Ulykkesforsikring.
Hollen, Hans, fabrikant.
Hollug, Benth, h. a., sekretær i Foreningen af Danske Erhvervsøkonomer.
Horn, Jens, cand. polit., regnskabschef i K.T.A.S.
Hougaard, Poul, stud. polit.
Hove Andreassen, Anders, cand. polit., kontorchef i Aarhus Privatbank.
Huismann, E., h. d.
Hvidtfeldt, Arild, redaktør ved Social-Demokraten.
Hækkerup, Hans E., cand. jur., justitsminister, M.F.
Hækkerup, Per, redaktør ved Social-Demokraten. M. F.
Hoeg, E., vekselerer.
Hoegh-Guldberg, Hans, stud. polit.
Høgsbro Holm, E., cand. jur. & polit., landsretssagfører.
Høj, Peter, stud. polit.
Host, H., cand. polit., direktør, 2. Hovedrevisorat.
Host, Inger, cand. polit., fuldmægtig i Socialministeriet.
Host-Madsen, Poul, cand. polit., International Monetary Fund, Washington.
Ibsen, Hans, cand. polit., sekretær i 3. Hovedrevisorat.
Illum, Sænd, direktør i A. C. Illum.
Ilsoe, Peter, cand. polit., fuldmægtig ved forsvarstab, sekretær i Det udenrigspolitiske Selskab.
Ingels, G. A. O., cand. polit., sekretær i Monopoltilsynet.
Ingholt, Poul, direktør i Den danske Landmandsbank.

*Iversen, Carl, dr. polit., professor ved Københavns Universitet.
Iversen, Johs., grosserer.
Jacobsen, Andreas, direktør, Th. Lund & Petersen.
Jacobsen, Georg, fhv. direktør i Fyens Disconto Kasse.
Jacobsen, N. P., cand. polit., ekspeditionssekretær i Departementet for Told- og Forbrugsafgifter.
Jacobsen, Poul, højesteretssagfører.
Janssen, Kjartan, sekretær i Nordisk Aluminium.
Jantzen, Ivar, civilingeniør, dr. techn.
Jantzen, Torben, cand. polit., sekretær i Udenrigsministeriet.
Jebjerg, Arne, cand. polit., fuldmægtig i Monopoltilsynet.
Jensen, A., afdelingsbestyrer i Københavns Handelsbank.
Jensen, Aage, kontorchef i Københavns Handelsbank.
Jensen, Aksel, direktør i Creditkassen for Landejendomme i Østifterne.
Jensen, Alfred, sekretær i Monopoltilsynet.
Jensen, Arne, dr. phil., aktuar i K.T.A.S., lektor ved Københavns Universitet.
Jensen, Carl, cand. polit., direktør i Nordisk Ulykkesforsikring A/S af 1898.
Jensen, Erik, stud. polit.
Jensen, Flemming, stud. polit.
Jensen, Folke, cand. polit., sekretær i Statens Ligningsdirektorat.
Jensen, Frederik, cand. jur., kontorchef i Monopoltilsynet.
Jensen, Gunner, direktør i Sønderbys Fabriker.
Jensen, H., vekselerer, R. Henriques jr.
Jensen, Harald, cand. polit., fuldmægtig i Det statistiske Departement.
Jensen, Holger, grosserer, Møller & Land-schultz.
Jensen, I. C. Bjerg, grosserer.
Jensen, Joachim, h. d., administrationschef i Nordisk Rationalisering.
Jensen, John Bjerregaard, stud. polit.
Jensen, Jørgen, cand. polit., kontorchef i Industriraadet.
Jensen, Jørgen, stud. polit.
Jensen, K. Folbæk, stud. polit.
Jensen, Mogens, direktør.
Jensen, S. A., vekselerer.
Jensen, Viggo, mejerijejer.

Jensen, Vilhelm, statsautoriseret revisor.
Jepsen, Ove, fhv. nationalbankdirektør.
Jepsen, Poul, cand. oecon., direktør, Østjydske Korn- og Foderstofforretning, Aarhus.
Jerichow, Herbert P. A., adm. direktør i De forenede Bryggerier.
Jernert, C. V., cand. polit., direktør i Oluf Rønberg, formand for Grosserer-Societetets Komité.
Jervig, Axel, vekselerer.
Jespersen, Mac Elm, cand. polit., sekretær i Forsvarets Bygningstjeneste.
Jespersen, Vilh., fhv. regnskabsdirektør i Københavns kommune.
Jessen, W., direktør for Walter Jessen & Co.
Jochumsen, H. Dupont, cand. polit., administrationssekretær ved Berlingske Tidende.
Johannesen, J. Chr., cand. jur., direktør, Torshavn.
Johansen, Chr., cand. polit., fuldmægtig i Landbrugsministeriet.
Johansen, Holger, civilingeniør, fabrikant.
Johansen, Kjeld, cand. polit., direktør for Københavns Kommunes statistiske Kontor.
Johansen, Per B., cand. polit., fuldmægtig i Grosserer-Societetets Komité.
Johnsen, C. W. N., cand. polit., afdelingsbestyrer i Den danske Landmandsbank.
Juhl, J. T., cand. polit., redaktør, Grosserer-Societetets Komité.
Jungersen, Knud Oxholm, direktør i Københavns Kreditforening.
Junker, Thomas, cand. polit. & agro., godsejer.
Jørgensen, Alb., direktør.
Jørgensen, Albert, direktør i Magasin du Nord.
Jørgensen, Christian R., cand. polit., komitéret i Finansministeriet.
Jørgensen, Edv., direktør i Frederikssund og Omegns Bank.
Jørgensen, Eigil, cand. polit., ambassade-sekretær, Paris.
Jørgensen, Erling, cand. polit., sekretær i Det statistiske Departement.
Jørgensen, Georg, revisor.
Jørgensen, Harald, cand. oecon., direktør i Nordisk Solarcompagni.
Jørgensen, Henning, stud. polit.
Jørgensen, J. A., vicedirektør i Arbejdernes Landsbank.
Jørgensen, Jørgen, direktør i Nordisk Gjenforsikrings-Selskab.

Jørgensen, Jørgen, prokurist, vekselererfirmaet H. C. Møller.
Jørgensen, Kay, cand. polit., U.S.A.
Jørgensen, Knud, kontorchef i Sparekassen for København og Omegn.
Jørgensen, Niels, redaktør, Dansk Landbrug.
Jørgensen, Peter, ejendomsmægler.
Jørgensen, Rimond, kontorchef, landsretssagfører.
Jørgensen, Walther, cand. polit., ekspeditionssekretær.

Kallestrup, Lauge R., cand. polit., fuldmægtig i Arbejdsdirektoratet.
Kampmann, Gerda, cand. polit.
Kampmann, Viggo, cand. polit., finansminister, M.F.
Karnøe, Aage, cand. polit., fuldmægtig i Olaf Barfod & Co.
Kehlet, Jytte, stud. polit.
Kirkeby, H., cand. polit., direktør i De danske Spritfabrikker, Ålborg.
Kirstein, Per, cand. polit., ekspeditionssekretær, leder af Arbejdsmarkedskommissionens sekretariat.
Kjeldgaard, Ebbe, cand. polit.
Kjær, Edith, cand. polit., ekspeditionssekretær ved Invalidforsikringsretten.
Kjær, Henning, stud. polit.
Kjær, Jørgen, sekretær i De samvirkende sjællandske Landboforeninger.
Kjær, Jørgen, erhvervsøkonom.
Kjer-Hansen, Max, cand. polit., dr. rer. pol., professor ved Handelshøjskolen i København.
Kjærbo, Johs., boligminister og minister for Grønland, M.F.
Kjærsgaard Hansen, Christian, cand. polit., Dyva & Jeppesens bogtrykkeri.
Kjølby, Henning, cand. oecon., fuldmægtig i Monopoltilsynet.
Klausen, C. M., prokurist.
Klausen, Gunnar, cand. polit., sekretær i Det statistiske Departement.
Klein, Johs. M., grosserer.
Klinth Jensen, Jørgen, cand. polit., fuldmægtig i Den danske Landmandsbank.
Kloster, W., direktør i Haandværkerbanken.
Knudsen, Anker, cand. polit., sekretær i Den kgl. grønlandske Handel.
Knudsen, Borge, hovedbogholder i Amagerbanken.
Knudsen, Knud T., stud. polit.

Knudsen, Rita, cand. polit., sekretær i Det statistiske Departement.
Koch, Jens, stud. polit.
Koch, Ole, stud. polit.
Koch-Jensen, P., cand. polit., chefredaktør, Dagbladet Børsen.
Koefoed, Arne, translator.
Kofod, Frank, cand. jur., kontorchef i Finansministeriet.
Koefoed, O. B., cand. jur. & polit., fhv. næstformand for Forsikringsrådet.
Korsgaard, K., cand. polit., fhv. arbejdsdirektør.
Korst, Knud, cand. polit., generaldirektør i Departementet for Told- og Forbrugsafgifter.
Korst, Martin, cand. polit., sekretær i Skattedepartementet.
Krabbe, Jon, cand. jur. & polit., fhv. kommitteret i Udenrigsministeriet.
Krag, J. O., cand. polit., økonomi- og arbejdsminister, M.F.
Kristensen, C. J., prokurist.
Kristensen, Erik, cand. polit., amanuensis ved Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole.
Kristensen, K. J., cand. polit., ligningschef i Statens Ligningsdirektorat.
Kristensen, Peter Brogaard, cand. polit., sekretær i Skattedepartementet.
Kristensen, Thorkil, cand. polit., fhv. finansminister, professor ved Handelshøjskolen i København, M.F.
Kristiansen, Erling, cand. polit., udenrigsråd, afdelingschef i Udenrigsministeriet.
Krogh, E., direktør i Andelsbanken.
Krogh-Meyer, H., direktør i Den sjællandske Bondestands Sparekasse.
Krogstrup, Erik, cand. oecon., Direktør i Danske Provinsbankers Forening.
Kroman, J. A., cand. polit., overtoldinspektør.
Kronborg, John., stud. polit.
Kruun-Møller, Bent, cand. polit., sekretær i Handelsministeriets produktivitetsudvalg.
Kryger, Ejnar, cand. jur., direktør, Tobaksindustriens kontor.
Kryger, Poul, cand. polit., ekspeditionssekretær i Stadsingeniørens Direktorat, Københavns Kommune.
Kunkel, C., h. d., prokurist i Andersen & Bruun's Fabrikker.
Kyged, Johs., gårdejer, mejeriejer, Odense.
Kæstel, R., cand. jur., vicedirektør i Københavns Handelsbank.
Købler, Hans, stud. polit.

Kølle, O., prokurist i Københavns Handelsbank.
Kølln, O., direktør for Københavns Kommunes Folkekøkkener.
Korbing, J. A., fhv. adm. direktør for D.F.D.S.

Lade, K. V., bankbogholder.
Lading, Henry P., direktør, Nordiske Kabel- og Traadfabriker.
Lange, H. O., generalkonsul, adm. direktør for Nordisk Fjerfabrik.
Langebæk, J. T., direktør.
Langhede, Frode, stud. polit.
Langhoff, Per, stud. polit.
Larsen, A. Wimmelmann, vekselerer.
Larsen, Edvin, fuldmægtig i Københavns Handelsbank.
Larsen, Emil, cand. polit., toldinspektør.
Larsen, Erling, cand. jur., direktør i Tekstilfabrikantforeningen.
Larsen, Gustav, cand. polit., sekretær i Gosch Tændstikfabriker.
Larsen, Hans L., fabrikant.
Larsen, Heinrich Schlebaum, cand. polit., sekretær i Det økonomiske Sekretariat.
Larsen, Helge, cand. polit., kontorchef i Det statistiske Departement.
Larsen, Henning, cand. polit., ekspeditionssekretær i Statens Ligningsdirektorat.
Larsen, Henry, stud. polit.
Larsen, Leif, stud. polit.
Larsen, P. E., sparekassedirektør, Nykøbing F.
Larsen, Poul A., cand. polit., fuldmægtig i 3. Hovedrevisorat.
Larsen, Sigurd, cand. polit., Thomas B. Thriges Fabrikker.
Lassen, H. C., sparekassedirektør, Fjerritslev.
Lassen, Johs., prokurist, Brødr. Trier.
Lau, Anker, grosserer, M.F.
Lauritzen, Knud, skibsreder.
Lauritzen, Svend, cand. polit., ekspeditionssekretær i Monopoltilsynet.
Laursen, Johannes, cand. polit., presseattaché, New York.
Laursen, R., konsulent.
Laursen, Agnete, frue.
Laursen, Svend, cand. polit., Ph. D., professor, Brandeis University, Mass., U.S.A.
Leicht, Flemming, stud. polit.
Lemberg, Kai, cand. polit., kontorchef i Ministeriet for offentlige Arbejder.
Lemberg, Lis, frue.

Lemche, Fritz, direktør.
Lersey, Hans, direktør.
Leth, Peter, adm. direktør for De private Assurandører.
Levinson, Niels O., redaktør ved Aftenbladet.
Lichtenstein, Judith, cand. polit., sekretær i Monopoltilsynet.
Lihme, Wm., cand. jur., afdelingsbestyrer i Den danske Landmandsbank.
Lind, Lise, cand. polit., sekretær i Direktoratet for Ulykkesforsikring.
Lindahl, H. A., cand. jur. & polit., sagfører.
Lindberg, Elly, cand. polit., forstander, Geelsgaard Kostskole.
Lindberg, Niels, dr. polit., professor ved Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole.
Lindemann, Alex. G., cand. polit., sekretær hos amtsligningsinspektøren, København.
Lindgren, Erik, cand. polit., direktør, Den kgl. Porcelainsfabrik.
Lindskrog, Niels Otto, stud. polit.
Lissau, K., cand. polit., inspektør ved Banktilsynet.
Lomholt, Jakob Kristian, cand. polit., sekretær i Det statistiske Departement.
Lorentzen, P., kontorchef i Danmarks Nationalbank.
Lossmann, Alg Arve, cand. polit., sekretær i Forsikringsrådet.
Lund, Arne, cand. polit., underdirektør i Dansk Arbejdsgiverforening.
Lund, E., prokurist, R. Henriques jr.
Lund, Fin, fhv. gesandt, generalkonsul, San Francisco.
Lund, Palle, fuldmægtig i Sparekassen for København og Omegn.
Lund, Svend Aage, civilingeniør, chefredaktør, Berlingske Tidende.
Lunding, Elias, direktør, Kali-Importen.
Lunn, Vögg R., cand. polit., prokurist, R. Henriques jr.
Lykke Jensen, Ernst, cand. polit., amanuensis ved Københavns Universitet.
Lyngesen, Lyng, cand. polit., redaktør.
Lysberg, Bent, prokurist.
Lærkholm Olsen, Harry, stud. polit.
Lønborg, Helmer, vekselerer.
Løppenthien, F., adm. direktør, Forsikrings-selskabet Haand i Haand.

Maarslet, C., fuldmægtig i Sparekassen for København og Omegn.
Madsen, Francis, cand. polit.

Madsen, Holger, prokurist, Scandinavian American Nylon Hosiery Co.
Madsen, Ingvar, h. a., afdelingsleder i P. Brøste.
Madsen, J. J., cand. polit., prokurist i De Danske Spritfabriker.
Madsen, Jørgen, cand. polit., ekspeditionssekretær i Gentofte Kommune.
Madsen, Karl, sekretær i Centralforeningen af Tolvmandsforeninger og større Landbrugere i Danmark.
Madsen, Kr., direktør i Herning Motor Compagni.
*Madsen, Niels, forbundsformand, Snedkerforbundet i Danmark.
Madsen, O. H., cand. polit., fuldmægtig i Monopoltilsynet.
Madsen, Palle, cand. jur., Dansk Svovlsyre- og Superphosphatfabrik.
Madsen, Peder, cand. polit., fuldmægtig i Departementet for Told- og Forbrugsafgifter.
Madsen, Susanne, dr. phil.
Madsen, Søren, fabrikant.
Madsen, Willy, skotøjsfabrikant.
Madsen, Willy, stud. polit.
Maegaard Nielsen, Henning, cand. polit., fuldmægtig i Udenrigsministeriet.
Manscher, Niels, statsautoriseret revisor, kontorchef, Direktoratet for Stadens Revision, Københavns Kommune.
Martens, Hans E., cand. polit., direktør i Pensions- og Livrente-Instituttet af 1919.
Martensen-Larsen, Florian, cand. jur. & polit., kontorchef i Indenrigsministeriet.
Matthiessen, Poul Christian, stud. polit.
Mauritzen, Ole, bankier.
Meiner, Henrik, nationalbankdirektør.
Meisen, Paul, direktør i Holger Petersen.
Melbye, Aage, stud. polit.
Melchior, M. G. I., cand. jur., ambassaderåd, Wellington.
Melchior, Poul, højesteretssagfører.
Melgaard, Poul, redaktør, Ugebladet Hjemmet.
Metzlaff, Frank, cand. oec., underdirektør i F.D.B.
Meyer, Knud, civilingeniør, direktør, Krystalisværket.
Meyer, Leo, cand. polit., sekretær i Det statistiske Departement.
Michelsen, J., direktør i Revisions- og Forvaltnings-Institutet.
Mikkelsen, Arne, cand. polit., sekretær i Monopoltilsynet.

Mikkelsen, Leo Friis, cand. polit., sekretær, Stadsingeniørens Direktorat, Københavns Kommune.

Mikkelsen, Richard, cand. polit., fuldmægtig i Danmarks Nationalbank, attaché ved Danmarks faste delegation ved OEEC, Paris.

Milhøj, Birte, cand. polit., fuldmægtig i Administrationskommissionens Sekretariat, Københavns Kommune.

Milhøj, Poul, cand. polit., fuldmægtig i Det statistiske Departement, lektor ved Københavns Universitet.

Milthers, A., professor ved Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole.

Moe, Eyvind, cand. polit., sekretær i Direktoratet for Vareforsyning.

Moe, Jørgen, cand. polit., inspektør ved Banktilsynet.

Mogensen, Jens Christian, cand. jur., departementschef i Landbrugsministeriet.

Mogensen, Poul, cand. polit., inspektør ved Banktilsynet.

Mollesen, P. A., statskonsulent, London.

Moltke, Inger E., cand. act., prokurist i Dana.

Moltved, Paul, fuldmægtig i Sparekassen for Kjøbenhavn og Omegn.

Monies, Kaj A., cand. polit., vekselerer.

Mortensen, Carlo, prokurist.

Mortensen, Erik, cand. polit., FAO, Rom.

Munch, Erik, stud. polit.

Munck, David, cand. polit., fuldmægtig i Boligministeriet.

Munck, Niels, civilingenør, adm. direktør, Burmeister & Wain.

Munck, Vagn, cand. polit., sekretær i Arbejdsministeriet.

Munk, Margrethe, stud. polit.

Mygind, K. H., cand. polit., sekretær i Direktoratet for Københavns hospitalsvæsen.

Müller, Flemming, cand. polit., fuldmægtig i Statens Ligningsdirektorat.

Müller, Kristian, direktør ved Krak.

Müller, Otto, cand. polit., direktør for Direktoratet for Vareforsyning.

Møller, A. P., skibsreder.

Møller, A. Mærsk Mc. Kinney, skibsreder.

Møller, Christen, professor, dr. phil., direktør for Handelshøjskolen i København.

Møller, C. A., dr. techn., fhv. direktør i Burmeister & Wain.

Møller, Helmuth, cand. polit., gesandt, Rio de Janeiro.

Møller, Henning, cand. polit., økonomisk-statistisk konsulent i Skattedepartementet.

Møller, Kristian, cand. polit., direktør i Danske Bankers Fællesrepræsentation, lektor ved Handelshøjskolen i København.

Møller Mikkelsen, Carl, cand. jur., direktør for Kbhvns. Kommunes Lønningsdirektorat.

Møller, Otto E., cand. polit., sekretær i Udenrigsministeriet.

Nægeli, P. F., cand. polit., sekretær i Handelsministeriet.

Nalbandian, Svend, cand. polit., kontorchef i Departementet for Told- og Forbrugsafgifter.

Neergaard, A. N., dr. techn.

Nellemann, A. W., cand. polit., fuldmægtig i Landsskatteretten.

Nelson, George R., cand. polit., Economic Section, Council of Europe, Strassbourg.

Netterstrøm, Karen, cand. polit.

Nielsen, Anton E., cand. polit., grosserer.

Nielsen, A. W., direktør for Carlsberg Bryggerierne.

Nielsen, Ebbe, cand. polit., Fællesbanken for Danmarks Spareksser.

Nielsen, Einar, cand. polit., direktør for Københavns Sporveje.

Nielsen, Einar, næstformand i De samvirkende Fagforbund.

Nielsen, Erik, cand. polit., ekspeditionssekretær i Direktoratet for Vareforsyning.

Nielsen, Erik Kellmann, stud. polit.

Nielsen, Hans, cand. polit., ekspeditionssekretær, Administrationskommissionens Sekretariat, Københavns Kommune.

Nielsen, H. C., civilingenør.

Nielsen, Inger, cand. polit., attaché ved Danmarks faste delegation ved OEEC, Paris.

Nielsen, Johs., cand. polit., World Health Organization, Genève.

Nielsen, Jørgen, cand. polit., fuldmægtig i Sparekassen for Kjøbenhavn og Omegn.

Nielsen, Knud Ove, cand. oecón., sekretær, T. Bak Jensen.

Nielsen, Niels, kontorchef i Tekstilfabrikantforeningen.

Nielsen, Oluf, direktør i Den danske Landmandsbank.

Nielsen, Poul K., grosserer.

Nielsen, Preben, stud. polit.

Nielsen, Holger, stud. polit.

Nielsen, Svend, cand. polit., nationalbankdirektør.

Nielsen, W. Schack, cand. jur., direktør, Kød-industriens Fabrikantforening.

Nielsen, Vilhelm, direktør.

Nilsson, Aage S., grosserer.

Nissen, Borge, cand. polit., direktør i Hånd-værksrådet.

Nissen, Flemming Valeur, cand. polit., stats-autoriseret revisor.

Nordentoft, Sv., cand. polit., kontorchef i Statens Ligningsdirektorat.

Norsman, Poul, cand. polit., adm. direktør, Hellesens Enke & V. Ludvigsen.

Nyboe Andersen, Poul, dr. oecon., professor ved Handelshøjskolen i København.

Næshave, Ritha, cand. polit., sekretær i Industrirådet.

Nørgård, Helge, cand. polit., redaktør af Sparekassetidende, adjunkt ved Niels Brock's Handelsskole.

Nørgård, Ivar, cand. polit., forstander på Esbjerg højskole.

Nørgaard, Poul, cand. polit., fuldmægtig i Monopoltilsynet.

Nørregaard, Borge B., overtoldinspektør.

Nørregaard, Niels, cand. polit., sekretær i Skattedepartementet.

Odel, Axel, direktør i Industriraadet.

Oettinger, C. C., cand. oecon., sekretær i Finansministeriet.

Okholm-Hansen, Helge, cand. polit., sekretær i Monopoltilsynet.

Olesen, Chr. H., adm. direktør for De danske Spritfabrikker.

Olesen, Th., grosserer, generalkonsul.

Olsen, Adda, cand. polit.

Olsen, Christian, cand. polit., fhv. amtsforvalter.

Olsen, Erling, cand. polit., sekretær i Det økonomiske Sekretariat, undervisningsassistent ved Københavns Universitet.

Olsen, H. F. V., sparekassedirektør, Helsingør.

Olsen, Henry, vekselerer.

Olsen, Mansa Helge, stud. polit.

Olsen, Sverre, stud. polit.

Oløe, Borge, cand. polit., sekretær i Lands-skatte retten.

Paaschburg, Hans, cand. polit., fuldmægtig i Privatbanken.

Paldam, Jørgen, cand. polit., kontorchef i Arbejderbevægelsens Erhvervsraad.

Palsby, E. H., prokurist.

Palsby, Palle, vekselerer.

Palsbøll, J., direktør i S. Seidelin.

Paulsen, Johan Jessen, cand. polit., bank-direktør, Tønder.

Paulsen, Paul, stud. polit.

Pedersen, Aage, cand. polit., sekretær, M. P. Pedersen.

Pedersen, Arne, direktør i Otto Mønsted.

Pedersen, Clemens, cand. polit., sekretær i Andelsudvalget.

Pedersen, Erling, cand. polit., kontorchef, Administrationskommissionens Sekretariat, Københavns Kommune.

Pedersen, Helge, stud. polit.

Pedersen, Johannes Lund, stud. polit.

Pedersen, Ketty, cand. polit., sekretær i Socialministeriet.

Pedersen, L., prokurist.

Pedersen, Niels, direktør i Østifternes Kreditforening.

Pedersen, Ole Erik, cand. polit., kontorchef i Atomenergikommissionen.

Pedersen, Thor, forretningsfører, Det kooperative Fællesforbund.

Permin, P. H., cand. polit., fhv. ekspeditionssekretær.

Persson, Egon C. Ahlqvist, cand. polit., fuldmægtig i Direktoratet for Københavns Hospitalsvæsen.

Petersen, Birthe Carstens, cand. polit., Kjøbenhavns Handelsbank.

Petersen, Erik Lyrtøft, cand. polit., sekretær i Departementet for Told- og Forbrugsafgifter.

Petersen, Finn, cand. polit., fuldmægtig i Forvaltningsnævnets Sekretariat.

Petersen, Harriet Wulff, cand. polit., kontorchef i Statens Ligningsdirektorat.

Petersen, Hugo, vekselerer.

Petersen, Kai, direktør i De Københavnske Forstæders Bank.

Petersen, Lauritz, direktør.

Petersen, Mads, cand. oecon., direktør, Landsforeningen af Danske Vognmænd.

Petersen, Orla, stud. polit.

Petersen, Thorvald, stud. polit.

Philip, Grethe, cand. oecon., Arbejdsmarkeds-kommissionens Sekretariat.

Philip, Kjeld, dr. oecon., professor ved Københavns Universitet.

Pontoppidan, Erik, landsretssagfører.

Post, A., bankdirektør, Ringe.

Poulsen, Gert, cand. polit., forretningsfører, Foreningen af Yngre Læger.

Priemé, Ernst, cand. polit., redaktionschef, Politiken.

Prætorius, S. H., cand. polit., kontorchef ved Invalideforsikringsretten.

Qvist, Ejnar, direktør for Fyens Stifts Sparekasse, Odense.

Raaschou, H., direktør i Magasin du Nord.

Raaschou, Jens, vekselerer.

Ralk, Else, civiløkonom.

Ralk, Flemming, cand. jur.

Ramm, Chr., stud. polit.

Rahdow, P., direktør i P. & S. Plum.

Ranlov, A. P., civilingeniør, direktør for Foreningen af danske Handelsmøller og Handelsmøllernes Fælleskontor.

Rasmussen, Arne H., ekon. dr., docent ved Handelshøjskolen i København.

Rasmussen, B., stud. polit.

Rasmussen, Ejler, direktør.

Rasmussen, Ejler, prokurist.

Rasmussen, Harvig, cand. oecon., driftsøkonom hos Crome & Goldschmidt.

Rasmussen, H. P., cand. act., underdirektør i Statsanstalten for Livsforsikring.

Rasmussen, Knud, cand. oecon., sekretær i Det erhvervsøkonomiske Institut.

Rasmussen, Poul Nørregaard, dr. polit., professor ved Københavns Universitet.

Rasmussen, Tage, cand. polit., kontorchef i 1. Hovedrevisorat.

Rasmussen, Werner, cand. polit. & polyt., kontorchef i Handelsministeriets Produktivitetsudvalgs Sekretariat.

Reeh, Erik, cand. polit., vicedirektør i Direktoratet for Stadens Regnskabsvæsen, Københavns Kommune.

Reeh, Inge, cand. polit., fuldmægtig ved Københavns Kommunes Børneværn.

Reiermann, Annelise, cand. polit., sekretær for Danske Husmødres Forbrugerråd.

Reiermann, Sven, cand. polit., sekretær i Finansministeriet.

Reinhard, Erik, adm. direktør for Otto Mønsted.

Reinhard, W., h. d., direktør i Vilh. Christianсен.

Riise-Knudsen, Mogens, assistent.

Riise-Knudsen, O., mejeriejer.

Rode, Svend, cand. polit., fhv. ekspeditionssekretær i Det statistiske Departement.

Rosenberg, M. J., cand. polit., direktør i Håndværksrådet.

Rosentoft, A. M., direktør, L. I. Rasmussen jun.

Rostrup, Knud, cand. act., underdirektør i Pensionsforsikringsanstalten.

Rostrup, Otto, civilingeniør.

Rottensten, Johan, landbrugsattaché, Bonn.

Rudfeld, Kirsten, cand. polit., fuldmægtig i Socialministeriet.

Ryssel, Lilian, stud. polit.

Ryssel, Mogens, stud. polit.

Rytter, Aage L., formand for Industriraadet, direktør for Tuborg Bryggerierne.

Røgend, Sven, cand. polit., docent ved Danmarks tekniske Højskole.

Rønne, Torben, cand. polit., legationssekretær, Rom.

Rønnow, V., prokurist i Privatbanken.

Rønsted, Karmark, landsretssagfører.

Sadolin, Per, cand. polit.

Sagild, J. O., direktør i Nye Danske af 1864.

Salomon, Jacob, cand. polit., landsretssagfører.

Sandholt, Paul, dr. rer. pol., fuldmægtig i 2. Hovedrevisorat.

Sauerberg, Erik, cand. polit., Dansk Esso.

Schionning, C., fuldmægtig.

Schmidt, Børge Ib Theisen, cand. act., direktør i Andels-Pensionsforeningen.

Schmidt, C. I. W., regnskabschef i Overformynderiet.

Schmidt, Erik Ib, cand. polit., sekretariatschef, Det økonomiske Sekretariat.

Schmiegelow, Arthur, cand. polit., underdirektør i Privatbanken.

Schmitto, Fritz, cand. polit.

Schoch, Aage, cand. polit.

Schou, Holger H., direktør i C. Schous Fabrikker.

Schultz, Asger, stud. polit.

Schultz, Carl E., direktør.

Schultz-Petersen, Kaj, cand. polit., sekretær i Finansministeriet.

Schönwandt, F., stud. polit.

Sehested Hansen, E., vekselerer.

Sehested Hansen, Jørgen, fuldmægtig.

Seidenfaden, Gunnar, cand. polit., gesandt, Bangkok.

Selig, Poul, direktør.

- Seligmann, E.* cand. jur., direktør for Monopoltilsynet.
- Siesbye, Ole*, vekselærer.
- Simon, L.*, grosserer.
- Simonsen, Henning*, vekselærer.
- Simonsen, J.*, cand. polit., kontorchef i Bryggerforeningen.
- Simonsen, Poul*, direktør for Bing & Grøndahl.
- Sinding-Olsen, Kai*, cand. polit., sekretær i Skyldrådet for København og Frederiksberg.
- Sjøl, Poul*, stud. polit.
- Skade, H. N.*, cand. polit., kontorchef i Det statistiske Departement.
- Skade, Rigmor*, cand. polit., kontorchef i Det statistiske Departement.
- Skak-Nielsen, N. V.*, cand. polit., fuldmægtig i Udenrigsministeriet.
- Skarum, Ernst*, cand. polit., OEEC, Paris.
- Skat-Rørdam, K.* cand. jur., direktør.
- Skjerbæk, Ellen*, cand. polit.
- Skjerbæk, Gunnar*, cand. polit., ekspeditionssekretær i Det økonomiske Sekretariat.
- Skou, Martin*, direktør for Crome & Goldschmidt.
- Skov, Henry*, direktør for Dansk Pressefabrik.
- Skovgaard, Hugo*, bankdirektør, Holbæk.
- Skovgaard, K.*, professor ved Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole.
- Skot, Gudrun*, stud. polit.
- Skøtt, I. P.*, cand. polit., sekretær i Departementet for Told- og Forbrugsafgifter.
- Slyngborg, Arne*, stud. polit.
- Smith, Erik Hilmer*, stud. polit.
- Smith, Helge*, cand. polit., fhv. overtoldinspektør.
- Smith, Rigmor*, frue.
- Sommer, Elisabeth*, cand. polit., fuldmægtig i Direktoratet for Arbejdstilsynet.
- Sonne, A.*, cand. polit., ekspeditionssekretær i Monopoltilsynet.
- Spangenberg, Jens*, kontorchef i Sparekassen for København og Omegn.
- Staffe, Mogens*, stud. polit.
- Stauning, A.*, sekretær for Erhvervsraadet for Gartneri og Frugtavl.
- Steensgaard, Poul*, cand. polit.
- Steenstrup, C. F.*, cand. polit., ekspeditionssekretær i Det statistiske Departement.
- Stegmann, Sv.*, prokurist, L. Palsby.
- Stenersen, Tjerk*, cand. polit., Kemisk Værk, Køge.
- Stensballe, Holger*, cand. jur., kontorchef i Københavns Kreditforening.
- Stephensen, P. Th.*, bankdirektør, Ikast.
- Stetting, Lauge*, cand. polit., undervisningsassistent ved Handelshøjskolen i København.
- *Stevenius-Nielsen, H.*, civilingeniør, direktør i Dansk Svovlsyre- og Superphosphatfabrik.
- Stigaard, A.*, amtsforvalter, Roskilde.
- Stjernqvist, Henry*, cand. polit., kontorchef i Det statistiske Departement.
- Storm Hansen, Kaj*, cand. polit., fuldmægtig i Grosserer Societetets Komité.
- Strand, Victor B.*, generalkonsul, grosserer.
- Strange Petersen, O.*, cand. polit., professor ved Aarhus Universitet.
- Strøm, Tejsen Aage V.*, cand. polit., direktør.
- Stürup-Johansen, Birger*, bankdirektør.
- Suenson, Bent*, civilingeniør, direktør i Store Nordiske Telegrafelskab.
- Sveinbjørnsson, E.*, cand. polit., direktør for Sparekassetilsynet.
- Sveistrup, Elisabeth*, frue.
- Sveistrup Jacobsen, Gudrun*, cand. polit., Forvaltningsnævnets Sekretariat.
- Sveistrup, Poul*, stud. polit.
- Sveistrup, P. P.*, cand. polit., kontorchef i Grønlandsdepartementet, lektor ved Københavns Universitet.
- Svendsen, Knud-Erik*, cand. polit., bibliotekar ved Det kongelige Bibliotek.
- Sylow, Helge*, prokurist.
- Søe, A. Chr.*, hovedbogholder i Københavns Havnevesen.
- Sønderbye, Christian*, bogholder.
- Sørensen, Borge*, cand. act., adm. direktør for Pensionsforsikringsanstalten.
- Sørensen, C. J.*, cand. polit., ekspeditionssekretær ved Landsnævnet for Børneforsorg.
- Sørensen, Carl E.*, cand. oecon., fuldmægtig i Industriraadet.
- Sørensen, E.*, kontorchef i Sparekassen for København og Omegn.
- Sørensen, Frederik*, stud. polit.
- Sørensen, Frode*, cand. polit., handelsingartner.
- Sørensen, Hans*, direktør.
- Sørensen, Henry*, statsautoriseret revisor.
- Sørensen, Herluf*, direktør i Den danske Landmandsbank.
- Sørensen, Kaj C.*, h. d., prokurist, Københavns Handelsbank.
- Sørensen, O. Byrge*, civilingeniør.
- Sørensen, S.*, fhv. statskonsulent.
- Sørensen, Sofus*, stud. polit.

Sørensen, Tage, cand. act., direktør i Andelsanstalten Tryg.

Sørensen, Willy, stud. polit.

Tallov, F., direktør i C. Olesen.

Tang, Leif, cand. polit., fuldmægtig i Fællesorganisationen af almennyttige danske Boligselskaber.

Thalbitzer, Carl, cand. polit., redaktør, Finanstidende.

Thaulow, A., direktør i Christiansholms Fabrikker.

Theilgaard, W., direktør i Dansk Galoche- og Gummifabrik.

Thestrup, Knud, dommer, Herning, M.F.

Thomassen, Gunnar, cand. polit., sekretariatschef, Magistratens 2. afdeling, Københavns Kommune.

Thomsen, Chr., cand. jur. & polit., sekretariatschef i Atomenergikommissionen.

Thomsen, C. C., fabrikant.

Thomsen, H., bankdirektør, Herning.

Thomsen, Ivar, direktør i Amagerbanken.

Thomsen, Johan, civilingeniør.

Thomsen, Kr. Refslund, cand. polit., fhv. amtmand, Åbenrå.

Thomsen, Mads, cand. oecon., direktør i Danmarks Sparekasseforening.

Thomsen, T. K., civilingeniør.

Thorsteinsson, Th., højestetssagfører, direktør i Østifternes Kreditforening.

Thrane, Hans Erik, cand. polit., økonomisk rådgiver ved den danske ambassade, Washington.

Thygesen, J. C., cand. jur., direktør i De Danske Spritfabrikker.

Thygesen, J. V., cand. jur., direktør i Privatbanken.

Tillge, Poul, direktør, Bakteriologisk Laboratorium Ratin.

Toftegaard, Borge, regnskabschef.

Toftegaard, Jens, cand. polit., direktør i Bikuben.

Toftegaard, Margrete, frue.

Toftegaard, Ole Henrik, cand. polit., fuldmægtig i Kjøbenhavns Handelsbank.

Toft-Nielsen, Helge, cand. polit., sekretær i Det statistiske Departement.

Topsoe, Haldor, civilingeniør.

Torp-Pedersen, A. H., adm. direktør for Købstædernes almindelige Brandforsikring.

Torpe, Chr., redaktør.

Trier, Ulf, cand. polit., ekspeditionssekretær i Direktoratet for Sygekasseevæsenet.

Trock-Jansen, E., Grosserer.

Tryggvason, Klemens, cand. polit., direktør i Islands Statistiske Bureau, Reykjavik.

Tåning, Hans, cand. polit., sekretær i Dansk Arbejdsgiverforening.

Uhrskov, Tage, cand. polit., kontorchef ved Håndværksrådet.

Uldall-Hansen, Helge, cand. polit., fuldmægtig i Finansministeriet.

Ullstad, Johan, grosserer.

Ulv, Martin, cand. oecon., sekretær i Det statistiske Departement.

Ussing, Alf, cand. polit., kommitteret i Store Nordiske Telegraf-Selskab.

Ussing, Niels, cand. polit., sekretær i Finansministeriet.

Wahlberg, Arne, stud. polit.

Vang Lauridsen, J., direktør for fabrikken Alfa, Vejen.

Warberg, Ole Jorgen, stud. polit.

Wassard, M. A. cand. jur., ambassadør, Paris.

Wechselmann, Sigurd, cand. jur., amtmand, Næstved.

Wedebye, Jorgen, cand. polit., sekretær i Det statistiske Departement.

Vedel, Lauge, stud. polit.

Veistrup, P., kontorchef i Statens Ligningsdirektorat.

Velling, A. C., statsautoriseret revisor.

Venge, Mogens, cand. polit., prokurist, Carl Th. Mallings.

Wessel, A., hovedkasserer i Privatbanken.

Vestberg, Jens, cand. polit., børssekretær.

Westlund, Knud, cand. polit., fuldmægtig i Østifternes Kreditforening.

Vibe-Pedersen, John, cand. oecon., lektor ved Københavns Universitet.

Wiene, Kjeld, cand. polit., boghandler.

Wilkins, Fritze, cand. polit., kontorchef i Direktoratet for Ulykkesforsikringen.

Villadsen, Viggo H., cand. polit., adm. direktør i Magasin du Nord.

Willemann, S., bankfuldmægtig.

Willerslev, Richard, dr. phil., adjunkt ved Århus Universitet.

Vind, Ivar, hofjægermester, Marslev.

Vind, Karl, stud. polit.

**Winding, Poul*, cand. polit., professor ved Handelshøjskolen i København.

Winding Pedersen, H., cand. polit., professor ved Københavns Universitet.

Winge, Preben, cand. polit., chefredaktør, Randers.

Winkelhorn, Kjeld, h. d., fuldmægtig i Københavns Handelsbank.

Viskum, Folmer, cand. polit., sekretær i Det statistiske Departement.

Witte, E. R., h. d., direktør.

Wittrup, Michael, stud. polit.

Vollmond, Aage, skibsreder.

Wonsild, Aage, direktør.

Wonsild, P., direktør.

Wroblewsky, Otto J., afdelingsbestyrer i Københavns Handelsbank.

Würtzen, P. E., direktør i De Københavnske Forstæders Bank.

Wærum, E., cand. polit., ambassadør, Paris.

Zeuthen, Else, mag. art., M.F.

Zeuthen, F., dr. polit., professor ved Københavns Universitet.

Ølgaard, Anders, cand. polit., bitrædende lærer ved Lunds Universitet.

Ørskov Nielsen, Knud, stud. polit.

Østerberg, A. L., cand. jur., direktør, Bryggeriforeningen.

Rettelser og tilføjelser til medlemslisten bedes meddelt foreningens sekretær,
Frederiksholms Kanal 27, opg. F. K., tlf. C. 1675.

BOGANMELDELSER I DETTE HEFTE

Side

<i>Arne Rasmussen: Pristeori eller parameterteori</i> (H. Winding Peder- sen)	280
<i>Torsten Gaardlund: Knut Wicksell</i> (P. Nørregaard Rasmussen) ..	284
<i>William S. Vickrey: The Revision of the Rapid Transit Fare Structure of the City of New York</i> (P. P. Sveistrup)	287
<i>Ejler Alkjær og Svend Jensen: De grafiske erhverv</i> (Leo Meyer)	288

MODTAGEN LITTERATUR

AUBREY, HENRY G.: United States Imports and World Trade. Oxford University Press 1956. 169 s. + X, sh 21/-. — BLEEKER, R. J. P. van GLINSTRA: Guided Money — A New Monetary Instrument. North-Holland Publishing Company. Amsterdam 1956. 173 s. Gylden 15,00. — DIAB, M. A.: The United States Capital Position and the Structure of its Foreign Trade. North-Holland Publishing Company. Amsterdam 1956. 67 s. + VIII. Gylden 10,00. — HAAGERUP, NIELS JØRGEN: De Forenede Nationer og Danmarks sikkerhed. Universitetsforlaget i Aarhus 1956. 168 s., kr. 10,50. — KINDLEBERGER, CHARLES P.: The Terms of Trade — A European Case Study. John Wiley and Sons. New York 1956. 382 s. + XX, § 9,-. — S.O.U. 1956 : 48. LINDBÄCK, ASSOR: Statsbudgetens verkningar på konjunkturutvecklingen. Stockholm 1956. 114 s. — NARASIMHAM, N. V. A.: A Short Term Planning Model for India. North-Holland Publishing Company. Amsterdam 1956. 93 s. + XIII. Gylden 10,00. — NEMMERS, ERWIN ESSER: Hobson and Underconsumption. North-Holland Publishing Company. Amsterdam 1956. 152 s. + IX. Gylden 15,50. — ROOSA, ROBERT V.: Federal Reserve Operations in the Money and Government Securities Markets. Federal Reserve Bank of New York. New York 1956. 108 s. — TINBERGEN, J.: Economic Policy: Principles and Design. North-Holland Publishing Company. Amsterdam 1956. 276 s. + XXVIII. Gylden 26,50. — WHITTAKER, EDMUND: Economic Analysis. John Wiley and Sons. New York 1956. 460 s. + XIII, § 6,50. — O.E.E.C., Economic Conditions in Denmark, Iceland, Norway and Sweden (37 s., § 0,30), Italy (13 s., § 0,30), France (17 s., § 0,30), Belgium, Luxembourg and The Netherlands (23 s., § 0,30), Austria and Switzerland (18 s., § 0,30), Canada and The United States (29 s., § 0,30). — S.O.U. 1956 : 53. Balanserad expansion. Betänkande avgivet av 1955 års långtidsutredning. Stockholm 1956. 240 s. — S.O.U. 1956 : 56. Ekonomiska villkor för rusdrycksutskänknigen. Betänkande avgivet av 1953 års utskänningsvinstkommitté. Stockholm 1956. 391 s. — S.O.U. 1956 : 41. Nya kommunala ortsavdrag. Betänkande avgivet av 1956 års kommunal skatterevision. Stockholm 1956. 247 s. — 25 Economic Essays in Honour of Erik Lindahl. 21. november 1956. Stockholm 1956. 412 s., sv. kr. 20,-.

Bøgerne kan fås til anmeldelse ved henvendelse til redaktionen.

KØBENHAVNS KREDITFORENING

GAMMELTORV 4 . C. 7236

Redaktion og annonceekspedition: Frederiksholms Kanal 27, opg. F., København K.,
tlf. c. 1675.

Tidsskriftets bogladepris: 15 kr. pr. årgang, enkeltsalg 4 kr. pr. nr., 8 kr. pr. dobbelt nr.

